

De omnibus mundi balneis / [Michele Savonarola].

Contributors

Savonarola, Michele, 1385?-1466?

Publication/Creation

Bologna : B. Hectoris, 1493.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/ajehr7mq>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

al ta re plozabāt sa

cardotes 7 lan te

munstr domini et

69 SAVONAROLA, MICHAEL. De balneis et thermis naturalibus omnibus Italiae. Bologna, Benedictus Hectoris Faelli, 1493.

Fol. Roman type, 2 col., 52-53 lines, 1 unnn., 39 numb. leaves with sign. Vellum. Frs. 1200.—
= 248

Hain* 14494. Proctor 6624. B.M.VI, 340

Rare, very interesting edition of one of the earliest balneological books.

It contains a. o. the following important chapters: De balneo calido simplicis aquae. — De balneo igneo sicco. — De naturis et proprietatibus balnearum naturalium. — De sale. — De cinere. — De balneis aquae maris. — &c.

The author of this curious book was the grandfather of the famous martyr Girolamo Savonarola. He was a Paduan physician of much repute and learning and had settled in Ferrara. He lived from about 1382 to ca. 1462.

The copy of this very desirable medical book of one of the most illuminated professionals of that time, is extremely large and very clean. In the last leaves two small insignificant wormholes.

No copy in U. S. A. acc. to Census.

Case 5.c.10.

Savonarola

Bologna, Ben. Hector, 1493

H. 14494

Gulhofer + R
1200 Sw fr. = 248
8 Aug 28

19. VI. 24
528

TABULA

SAVONAROLA DE OMNI
BVS MVNDI BALNEIS

TABVLA

Prefatio.	a carte.i.	salubria	a car.xxxi.
De esse balnei	a carte.i.	Dubitatio de anno bisextili	a ca.xxxiii.
De balneo calido simplicis aque	a car.iiii.	Observanda a balneare se uolentibus	a ca.xxxiiii.
De balneo uini simplicis.	a car.vii.	Observanda in particularibus egritudinibus	a ca.xxxvi.
De bal.oleagineo	a car.vii.	Accidentia ex balneis euenire consueta	a ca.xxxvii.
De bal.lacteo	a car.vii.	Modus inuestigandi mineram balnei naturalis	a car.xxxix.
De bal.aereo humido.	a car.vii.		
De bal.aereo sicco	a car.ix.		
De bal.igneo sicco	a carte.x.		

Secundus liber.

De naturis & proprietatibus balnearum naturalium	a carte.x.
De proprietatibus simplicium & primo. De sulfure	a carte.xi.
De alumine	a carte.xii.
De sale	a carte.xiii.
De nitro	a car.xiiii.
De cinere	a carte.xv.
De calce	a carte.xv.
De gipso	a caret.xv.
De ferro	a carte.xvi.
De ere.	a carte.xvi.
De balneis compositis	a carte.xvii.
De balneis ebani	a car.xvii.
De bal.sancti petri	a carte.xix.
De bal.domus noue	a carte.xix.
De bal.montis croci	a carte.xix.
De bal.sancti Bartolamei	a carte.xxi.
De bal.sancte Elene	a carte.xxi.
De bal.orthoni montis	a car.xxii.
De bal.de la poreta	a car.xxii.
De bal.romandiole	a car.xxiii.
De bal.lucensibus	a car.xxiii.
De bal.pisanis	a car.xxiii.
De bal.uulteranis	a car.xxiii.
De bal.fenarum	a car.xxv.
De bal.uiterbii	a car.xxvi.
De bal.esculi	a car.xxvii.
De bal.urbis ueteris	a car.xxvii.
De bal.perusii	a car.xxvii.
De bal.montis catini	a ca.xxviii.
De bal.terre laboris	a ca.xxviii.
De bal.ciuuitatis aquensis	a ca.xxviii.
De bal.sicilie	a car.xxix.
De bal.de aquario	a car.xxix.
De bal.carpensibus	a car.xxix.
De bal.aque maris	a car.xxxi.
De bal.artificialibus	a car.xxxi.

De pronosticis utrū balnea anno futuro erūt

Ad Illustrem dominum Borium esse
Castrinoui tortonenfis dominū. libellus Mi/
chaelis Sauonarole Illuftris principis domi/
ni Leonelli Marchionis estensis phifci. de
balneis & termis naturalibus omnibus ytalie
ficq; totius orbis proprietatibusq; earum inci/
pit feliciter.

VM GENEROSVM

c
animum tuum quemaxi/
me delectarent mi Illuftris
fime domine mecum ani/
mo fepe cogitarem uerbaq;
ardenti animo repeterem q;
grauiter non raro te dixiffe
memini inter res principum gloriofas corpo/
ris fanitatem locum obtinere nō mediocrem
Id mihi in mentem uenit: ut quedam ad te cō/
fcriberem que ad tue exoptate fanitatis robur
maximum accedere fentires ut uite tue prolō/
gatio q; mihi cara exiftat fic facile intelligeres.

Nā in longeuum a deo optimo duci fic mor/
tales omnes cupere affectareq; deberent cum
excolēdiffim e uirtutis ac uirtuoforum homi/
num non mediocris zelator habeatis. Tua
equidem fententia apud omnes principes ex/
tollenda nimis & grauiffima femper efle de/
beret tum quia nullus fortuna fuccellus tum
omnium fenfuum dulcis ac nimia blanda di/
lectio ita fanitate uacante q; graui efle poffunt.

Nec enim humanorum omnium ac tuum
ftabilis ac gloriofa fedes eft q; colere ftrictaq;
amplexari firmiter tenere principes maxime
omni cum ftudio cura diligentiaq; deberent.

Nam tanta fuit apud ueteres phificos di/
gnitas eius & excellentia ut nonnulli ueram
hominis felicitatem efle predicarint. Qua ex/
re dignos medicos principes extollere ceteris
q; pferre deberent & ita muneribus eos ob/
ligare ut in eorum fanitatem omnis fua cura
omneq; fufi ftudium alia omnia pftergendo
conuerterent. Neq; hoc in loco preteribo
quod memoria dignum facio a magnifico pā/
dulfo malatefta actum qui cum plurium ciui/
tatum brifie pergami atq; fani domitus cefli
Magnificos dominos hos ad commenlandū
arceffuit Illuftrum uidelicet Nicolaum mar/
chionem extensem Ioannem francifcum man/
tue primum marchionem karolum ariminen/
fem de malateftis Malatefta de pifauro Ma/
lateftam de Cefenis quos in menfa fua certo
cum ordine collocauit. Stabat enim extra di/
gniori in loco honorata fedes quam ceteri eū

occupare debere putabant & admirantibus
hiis quos fanitatis dignitas latet Iacobum re/
ginum a uariis nominatum famofum phifi/
cum fuum manibus traxit & illum ea in fe/
de magnifice locans inquit. Sede hic noftre
fanitatis gloriofe pater quē magnificare extol/
lereq; principes omnes fic deberent. Quod
enim nobis regnum eft fanitate uacante. Cū
q; cerebrum ftomacuq; tuus non mediocri
humiditate abundet & totius habitudo humi/
da fit ac parumper camofa quorum difpofitio/
nibus fic lapsis balneum q; plurimum falutis
afferre iudico cum & ratio & experimentum
ad fic iudicandum mihi facile fua deant. Arbi/
tratus fum fic de ipfo annexisq; fuis ad te fcri/
bere ut facile tua. Illuftris dominatio fententia
meam hanc comendare extolereq; ualeat.

Nam res hec ita tibi fpero plana fiet ut prope
alterius iudicio non egebis. Verum confilium
medicorum tuorum non fpernas quos difpo/
fitionum corporis temporum locorūq; uarie/
tates non latent que ad diuerfa profequi medi/
co fepe compellunt. Eritq; libellus hic tibi
ut fpero gratiffimus cum in dies & horas fic
legendo doctior euades. Et in hiis preci/
pue que te maxime delectabunt & plurima
laude ac memoria digna magnaq; fub paruo
titulo iuenies. Comunitatq; hominū fructuo/
fiffimus. quem & litteris latinis & uulgari fer/
mone conftribam ut etiam apud quos littera/
rū cognitio latet gloriofum nomen tuū effun/
datur apud quos & libellus maiorem tibi uē/
dicabit auctoritatem cum erit tuo nomine fic
infignius & ut tibi magis cōplaceā qd fūme
cupie quedam de balneo aque fimplicis cali/
do & frigido uinofa oleagineo lacteo fifico.
Aereo & igneo in hoc noftro codice congre/
gabo ut pferentibus & pfteris opus hoc fructū
nō mediocre fit allaturum qd in duos diuidā
libros. De balneo namq; de quo actum ē
& eius annexis primus erit. De naturali aut
& artificiali fcdō dicet loco. Et ante q; ad infti/
tuta profequar dominationem tuā obfecro ut
equo animo patiat fi q; ad quedā medici/
nalia difgreffionē fecero. Nā cū ea fructuo/
fiffima ac tibi piocūda futura fperem etiam te
non mediocriter delectabunt auidiotiq; ani/
mo libellus hic perlegendus fic exoptabitur
quo. fiet ut ad plures perueniat apud quos &
gloriofum nomē tuū fic pdicabit laudabitur
q; nec parum benedicetur cum ad tam fruc/
tuofum opus congregadum caufam dederis.

Et fi plurima ac multa uolumina fcripferim

que apud doctissimos viros laude digna fuit pro quibus deo summo nostro semper gratias debeo quas saltem possum continue agere pro hiis tamen duobus operibus quorum alterum illustrissimo principi fratri tuo transmisisti quod physionomie speculum intitulo & hoc quod tuo nomine insigniui longe magis lesu optimo me debere sentio cum ante me neminem legerim qui eas materias ita diuersas eoque modo & ordine conscripserit & eo magis cum sapientibus grecis quos latini litteris usque modo minime superare potuerunt quibus non parum debemus hac in parte qua ualui sic etiam illis per me satisfactum esse intelligam. Nam theodorus grecus bonarum litterarum doctor & nostre uniuersitatis gloriosus rector duo opera hec de litteris latinis in grecas transduxit. id opinatus etiam apud eos uolumina hoc non parum frangi & accessuri sui honoris esse debere: ceterisque omnibus a quibus doctrinam suscepimus. Nam ex hiis que plana de balneis totius italie copiose atque plucide scribentur cum hiis que in ultimo capitulo libelli posita sunt poterit quilibet ardens indagator naturas proprietatesque ceterorum recte scrutari. Nam therme omnes hiis aut consimilibus mineralium naturis participant de quibus diffuse ac clare actum est quibus facile intelligere debes mi illustris domine quantum tue fame tueque perpetuandeque uite libellus hic noster accedet pro quo tibi carior me sic fieri facile intelligo & ad utrum que sic enixus ad conceptum opus prosequar. Dicemus itaque in primis quid balneum sit quot uel eius species ex quibusque componitur proprietates iuuamenta nocumenta non obmittentes horas & mos & tempus ingressionis & egressionis eius quibusque conuenit quibusue disconuenit regulas tenendi regiminis subiungentes neque interpositis dubiunculis hec omnia uocabunt que duobus libris explebuntur & prosequentes enuntiemus.

Capitulum primum de esse balnei.

PVD VETERES MEDICOS balneum stupha la-
uacrum hos terminos reperiri sciri & ceteris balneum
constitui genus quod Conciliator noster differentia
128. sic describit balneum corpus est subtile uel
liquidum corpori circumferentialiter occurrens

actualiter ipsum immutatum quibus inducitur flumina in quibus homines se balneant balneum sic dici posse. Aeremque idorum scilicet uo ad illum se transferenti que equidem fatenda sunt uiri auctoritate. At quoniam que ad hominum comunitatem scribuntur si id fieri possibile est & non nisi cum recta ratione scribere eniti summa quoque diligentia debemus ut sic comunitati magis atque magis complaceamus. Quare ex re subiungam descriptionem aliam & non nisi cum ratione positam metes uulgarium magis demulgentem. Consueuerunt namque & balneum pro loco nominare quod uerius balneatorium dicitur. Ideoque ut & loci & balnei materiam comprehendamus uenia prius petita dicemus Bal. est locus constructus natura uel arte factus in quo est corpus subtile uel liquidum corpori circumferentialiter occurrens uel occurrere aptum ut sit sicut ipsius secundum qualitates manifestas uel occultas actualiter immutatum & dicitur ut uigutio bal. a balinon grece quod est latine interpretatum animi anxietatem tollens ac merorem. Neque hoc interpretatum paruifacio cum diana ceteraque dee ac nymphe in metum suarum quam magna oblectamenta fontes lauacraque sic colluerint. Isteque patuorum mos fuit antiquus quos balnei derivatio hic non latuit tanta & n. fuit balneorum naturalium patuuis oblectatio ut ad earum dulcis transitus omnem suum merorem prorsus ei mentibus excuteret. Quare ex re domos pulcherrimas ortulos & que metui amenitati accedebant circa balustrium summa cum diligentia fabricabant & mente angustiantes socios a merore suo ut absoluerent ad balnea conducebant & usque in presentiarum apud italos id uulgatur spatium ad balnea trafeamus.

Et quoniam dominas sic ad publica loca dumci inhonestum satis esse uidebatur in ciuitate plurimas constituerunt stuphas quas nobiles & matrone uirginisque etiam meo tempore singulis ebdomadis cateruatim sollicitabant quibus in locis gaudiosas cenas celebrabant. hec autem loca honestissime matrone magna cum pudicia obseruabant. uerum surrexerunt ex eis postea quedam de synagoga Semiramis quicquid honestissima loca ad lenocineos actus luxurie perduxerunt & sic pecudum lupos custos factus est. uerum si bal. quis ea qua decet ratione contemplabitur non longinquum est quin metum et eius corpus ab anxietate alleviet de quo post & ad descriptiones partes rediens enuntio quod id quod de loco positum est pro forma

accipiat cum uero subtile uel liquidum additur pro materia teneatur quodq; additur corpori circumferentialiter & pro loco & pro forma quodq; corporis immutatum pro efficiente & sine sicq;. Quatuor cum causis descriptio hec compleatur. est enim materialem attigens subtile aut corpus liquidum subtile quidem quia acreum quod ut idem proprius balneum dicitur cum corpori sic circumferentialiter occurrat magis lauacro. liquidum uero quoniam aqueum aut alio liquore confectum additumq; e circumferentialiter occurrens ad tollendam eorum diuersitatem que aut intus assumuntur effectum balnei inducentium aut extra applicatorum sic corpori circumferentialiter non occurrentium ut interius missa ac clisteria aut que in parte sunt aut extrinseca ut calefacientia euaporatoria & que hiis simulantur. diciturq; per qualitates manifestas. & ut dubio satisfaciam in quo neapolitani ciues usq; ad horam hanc medicos accusantes q; plurimum vexantur exstimauerunt autem ut cum suorum balnearum proprietates occultas inscripte littere indicaret quibus ex omni egritudine languentes omnes curabantur eas inuidia & lucri causa medicos aboluisse de quo post in secundo loco estq; actualiter positum ut que postea calida aut frigida sunt a balneo excludantur que actu tale existit per se ut calefaciens aut & infrigidans & huiusmodi. Et si per accidens calidum quandoq; infrigidet calorem resoluendo naturalem aut poros aperiendo quos aer frigidus subingreditur aut dissoluendo coleram eam que in motu ponens ad intra corpus faciatq; supra sensibilia membra discurrere quare frigus accidet & rigor in corpore ut in putridis e uidere. Terme autem stapha & lauacrum ut species balnei sunt ut actum est. Nam termas appellamus balnea calida ex terra nascentia a termino grece latine calor Stapham autem nominamus locum undiq; uallatum cuius aer & parietes per medium calefiunt siue id ab igne fieri contingat siue ab aqua aut simplici aut minerali aut composita. Quibus inducatur fumus stapha uere nominari debere cum eius aer aut parietes per ignem immediate calefiant & dicitur fumus a fos. grece latine ignis unde fumus ignis urna & que ab igne stapha calefit sicca dicitur que uero ab aqua humida uel aerea nuncupatur uerum si furum calidum cuius ignis non extinctus fuerit aliquis recte contemplantur in corpore humanum gradusq; eius effectus ut calefacere resolvere humiditates exsiccare ut in cura tympanitis e

uidere q; balnei calidi operationes sunt principales fortasse eum balneum siccum nominare timebunt de quo post. Lauacrum uero ad balneum liquidum humidum magis proprie se extendit a lauo ueniens uerum ut princeps a me dico de nominibus non e disceptandum ei. n. rerum intentiones sufficiant. Estq; secundo diuidendum quoniam aliud simplex ut acreum aqueum & huiusmodi reliquum compositum qd duplicis manerie existit qm aut naturale ut sulfureum picum & huiusmodi aut artificiale quod arte constructum herbas frondes calidas aut frigidas in balneo dequoquendo aut in aere sternendo secundum ipsius utilitatem a me. intentum de quo secundo a gemus libro. Et tertiam subiungentes dionem cum omne perfectum super tria ponat. dicemus q; aliud frigidum e reliquum calidum & ex aqua dulci utrumq; factum nonnullum uinosum & aliud oleagineum. & in primis de balneo aque frigide agemus cum & prius natura sit de eo declarantes que de uno quoq; balneo declarare premissa fuere & ut que dicenda sunt facilius memorie commendentur cum ordo ad memoriam faciat statui hiis ordinem suis cum aureolis sic inscribere ut prima uidelicet sit electio de qua in fine capituli. Secunda operationes. Tertia membra capitis. Quarta membra pectoris.

Quinta membra nutrimenti. Sexta membra iuncturarum. Septima uulnera & ulcera. Octaua febres ex quibus iuuantia et nocua apient. Nona hora ingressus & egressus. Decima quibus conuenit & disconuenit. Undecima regimen. Et sic balneum aque frige dulcis quod de salso suo loco amplexantes dicemus quod corpus liquidum est frigidum corpori circumferentialiter occurrens ipsiusq; actualiter immutatum apud que uerba & flumen balneum nominare possumus propter quod hesitabitur an tempore magni estus & alio pueris iuuenibus senibus q; balneatio in flumine siccoibus fere consueta ad corporis salubritatem accedat cuius dissolutio ex octaua & nona aureola magna sui ex parte reseruabitur. Operationes. Balneum aque dulcis actu frigidum & simplex infrigidatiuum e per se & humectatiuum opillatiuum constipatiuum & humorum colericorum calidorum ingrossatiuum caloris naturalis extinctiui absterfuium foridici cutis & aliorum membrorum mudificatiuum positum estq; per se ut noscamus per accris aquam frigidam calorem ipsum uiuificare posse ut in membris & poris resolutionem inducere humores etiam frons resolvere. unde quinta afforismorum affo. 21. est autem ubi i thetano siue uulnere

iuuenē bene carnoſo eſtate media frigide aq̃
multa infuſio caloris reuocationē facit . calor
uero hic liberat . eodemq; loco &c. In articu/
lis dolores & tumores ſine uulneratione po/
dagram & ſpalmos horum plurima aqua fri/
gida multa infuſa refrigerat & attenuat & do/
lorem ſoluit. An hoc loco tacebo q; etiam
memoria ſatis dignum facio q; neq; ad laudē
neq; ad gloriam ſcribo . ſed ut ſentias me tuis
quandoq; inutilem non fuiſſe ſed laude apud
eos dignum honore ac non paruo precio . nā
cum recolende memorie nicholaus marchio
genitor tuus glorioſus primum iuncture ma/
tus dextre podagra ac ſpalmis non mediocri
ter uexaretur ut accerſito preſbitero ſe in ma/
nibus domini cōmittere ſtatuere ſe pluribus
horis languente me ad curam uocauit . & cū
plura medicamenta temptaſſet quibus a dolo
re podagrico liberari conſueuerat neq; ulla ex
parte conferebant ut ſpe omni ſic prorsus deſti
tutus foret ait ecce mi pater in manus tuas cō/
mendo corpus meū ſentio & enim ſic me mo
ri . & ne in longum ſermo trahatur . rīdi ſi tua
meis preceptis obtemperabit dominatio ab hoc
nephando dolore te illico liberabo . & ad uo/
tum mihi ſubiciens ſe aqua frigida multa ſic
ſuper iuncturam ſparſa eum abſolui ut quaſi
ſtatim dolor ad non quātum remitteretur pau
lulūq; poſt ſomno quieuit & expgefactus do
loris initium ſentienti uocitabat ecce uenit ini
micus . et iterū cū aq̃ frigida ſup iuncturam per
franciſcum medicum ſic effuſa dolor tolleba/
tur . deinde quietabatur ſomno & apud excita
tionē iterū initium doloris ſentiebat & 9 aqua
iterū franciſchinus occurrebat ſicq; ſomno dei
de ceſſabat . actūq; aduſq; ita crepuſculū quo
in tempore longis horis dormiuit dolor i totū
ceſſauit a quo ex poſtea amplius moleſtatus
non fuit . Bal. & enim aque frigide & ſi per
accēſs calorem uiuificat qm̄ per antipariſtalim
nō tam id i omni operatur corpore qm̄ in debi
li extingueret . quare cōſulo debiles calore &
graciliū membrorum a balneo aque frigide
ſe abſtinere . precipue in eo moram contrahē/
do . quare ſtudeant parentes ne eorum pueri ta
les ad lumina nataſcō pergant : hos enim putri
das febres & cronicas malaſq; egritudines in
cuſuros ſic facile intelligant . Extinguitur eni
calor : ſic humores putrefiunt ex opilatione q̃
fumorum putridorum prohibetur tranſpi/
ratio membraq; debilitantur principalia : &
ſic in cauſis malis ſit additio malarum egritu/
dinum productiuus . Frigidum autem com

poſitum ex componentibus uarias ſonitur ac
tiones ac proprietates quas enumerare diffici/
cile foret . Membra capitis . Ledit hos q
bus cerebrum debile eſt . quibus uero cere/
brum calidum & forte ſi humidum fuerit bal
neatio leuis & moderata aque frigide poſt lo/
tionem cum lixiuio calido facta conferre uide
tur : & in aſſuetis precipue ut mos ultramonta
norum eſt . nam ſic cutim inſpiſſat : calorem re
uocat ac fortificat : humiditates ac uapores ſic
reſoluit ſuperfluos . quare etiam a reumatismo
iuuantur . Et magiſtri eſtuariorum poſtq̃ cale
facti homines ſtuſam egredi querunt : antea
ſuper ipſos aquam frigidam effundunt expe/
rientia docti non ratione . uerum inter uirtutes
hominum & eorum figuram ſiue habitudi/
nem non diſcernetes ſic ſepe errorem comit/
tunt . Quare in debilibus & membrorum gra
cilibus aquam non ſuper eos ſed circa eos ef/
fundere ſalubrius eſt . Tu itaq; mi domine me
dicos tuos hoc loco diligenter cōſulas . nam
cum operatio hec apud ytalos precipueq; ca/
pitis inſueta ſit apud nonnullos fortaliſs deni
grabitur : qui & ſi rationibus cedent in alie/
nam forte uententur ſententiam . qua ex re co/
lendus eſt is noſtrarum matronarum uſus : q;
poſt capitis infanum lotionem aqua frigida
frontem & faciem & partes colli ſic irrorant
etiam lixiui acuitatem extingueret intenden
tes . Et oculorum in aqua frigida ſubmerſio
oculos roborat : ſpiritus confortando uiſuos
& ad reſolutionem uaporum iuando . Mē
bra peſtoris . Nocet peſtus habentibus de
bile & in eis uocis raucedinem inducit & tuſ
ſim . cor eorum ledit & illos ad uarias egritu/
dines diſponit . Membra nutrimenti . Sto
macum uehementer ledit precipue frigidum
& debilem . ſortem uero & bene uallatum cō
fortat : digeſtionem fortificat : appetitum excitat
ad cibum : & coleram exacuendo uentrem lu
bricat . dolorem excitat ineſtinorum tenaſmo
nem inducens . renes offendit debiles & frigi
dos : & in coitu debilitatē preſtat & matricē le
dit . Verumq; in fluxu menſtruorū rubeorum
colericorum balneum aque frigide in eorum
retentione mirabiliter operatur . ut nōnulli ex
peti precipiant mulieres ſic in eo ſedere .

Membra iuncturarum . Neros & iun
cturas ex ſe ledit & precipue debiles . & ſi quā
doq; eo per accideſ ut actum iuuetur . Vul
nera & ulcera . Nocet uulneribus & ulce
ribus ſua cū frigidity . unde . 22. quinte ulce
ribus quidem frigidum mordax cutim indu

rat. dolorem sine sanie facit. rigores. spasmos
setores & tetanos. Febres. In fortibus ro
bustis febres excitat. effimeras. i. debilibus &
gracilibus ut actum putridam. Et quoniam bre
uiloquus esse intendo & ad ea que magis fru
gi sunt accedere: ut tibi magis complaceat hic
mouebitur dubium. An uidelicet balneum
aque frigide in regimine sanitatis conueniat cu
ius dissolutione magna sui ex parte cerere ape
rientur aureole. Nam cum ex balneo aque
frigide plurima membris nostri corporis no
cumenta accedant: ut ex aureolis apparuit. in
conseruatione sanitatis sic accedere minime ui
detur. estq; febris prouocatum. dux medi
corum de ingenio septimo uirtutesq; omnes le
dit. calorem extinguit naturalem. cum sit in ul
timo frigida. & ut phisici aiunt frigidorum pri
mum. Frigiditas amplius in opus nature in
gredi non uidetur ut princeps & ypo. In aqua
nullum bonum inueni preterq; in acutis datur
morbis. Estq; ut medicina cum corpori appli
catur ut post. Quod autem sic medicinale est
in regimine sanitatis numerari recta cum ra
tione non uidetur. sensere autem contrarium
omnes medicine auctores. ob quod & disso
lutio non absq; graui difficultate aperienda
erit. Et ut limpidius dicenda capiantur suo cu
ordine paucis conclusionibus perstringam q
de re dicenda erunt. Prima igitur sit conclu
sio. Balneum aque frigide moderate sumptu
in regimine sanitatis accedit. que ex iuuamen
tis balnei stabilitur. Estq; accipiendum anti
quos non parum in balneo aque dulcis studi
um appoluisse. de quo post. Et si in balneo ca
lido magis frigidum tamen non neglexerunt.
In regimine autem sanitatis frigidum lauda
runt balneum. etatem. uirtutem. figuram acti
pus presens considerantes. accidentiaq; corpo
ris ut uomitum. uentris fluxum. uigilias. do
lorem intestinorum. stomaci debilitatem. reu
matismos & huiusmodi in debilitatem corpo
ris uenientia non postponentes. id uolentes pri
us ut ex parte etatis pueri ac senes ab usu bal
nei aque frigide se abstineant. que nostra est se
tentia. Secunda conclusio erit. pueros enim
sic ab augmento prohibet. quoniam aqua fri
gida inspissat & membra indurat que eo pro
tempore extensione indigent & mollificatio
ne. Senibus uero nocet. quoniam calor in eis
quantitate ac qualitate diminutus. frigiditati
aque resistere non potest. Sed fortassis interro
gabatur ut quid apud homines ita uetusta bal
neandi consuetudo ut tempore estus pueri ma

gis iuuenibus ac senibus in aquis continuis
diebus natent. Id enim dicendum esse arbitror.
balneationem in aquis currentibus non sani
tatis gratia sed delectationis magis. ac ut na
tationis artem adipiscantur ab hominibus que
sitam ac continuatam esse. Nam cum submer
sionem in aquis nimium timuerint. in quibus
non raro diuersis ex causis uersari habent. eti
am in fugiendam mortem natationis ante co
luerunt: qua quidem in balneatione etiam no
parum recipiunt oblectamenti. sicq; magis de
lectationis gratia ac mentis solatii natant. Ter
tia conclusio. pueris robustis balneatio inter
pollata suis cum conditionibus conferre dice
mus. Nam per balneum ipsum eorum calor
sic ad interiora propulsus fortificatur. quare su
per humidum fortior factus ipsum melius ex
tendere poterit & membra in longum produ
cere. & superfluos humores sic facilius resol
uet. Quod si dicatur princeps pueros sic bal
neari prohibet. Id intellige continuato usu. p
pter quod interpolata dicebatur. etiam pueros
intellige qui iam decimum pertransierunt an
num. Conditiones enim hee sunt. moderatio
ex parte aeris: ut ibi uentus non sit sed radii so
lares. sitq; estas & hora seruatoris. Estas quia
circa meridiem. sitq; uenter uacuus. ob quam
rem ea in die balneandus in prandio parum
comedat & solito tempestius. Et ante aque in
gressionem totum corpus fricetur. ut sic trac
tus calor ad exteriora membra ipsa a frigidita
te aque melius tueatur. Sitq; i aqua mora mo
derata. a complexione compositione. habitu
dine ac uirtute indicatione sumpta. In qua sub
sistere in pueris ipsis melius facio. Cum aqua
exiuerit iterum exsiccando fricetur induatur
q; &c. deinde cibetur satis copiose & minus
bibat. quoniam pro tunc appetitus ad cibum
maior factus est q; ad potum. Et digestiua fa
cta est fortior. & minus humectatione idiget.
Et attendenda sunt accidentia dicta. ne ex his
aut eorum aliquo uexetur ipsum ingredi pro
hibente. tu itaq; considera. Debet autem
ilico secundum se totum ingredi. & non pau
latim. ut ipsius membra omnia subito dura fi
ant. Nam si primo secundum unam tantum
ingredere partem. tunc natura illi intentata alias
defereret: ut ad omnes simul occurrat subito
itaq; in aqua se proiciat. natura autem illam su
bitam ac repentinam sustinebit mutationem
si corpus robustum fuerit. non infirmum neq;
debile. uerum in hoc antiquorum more comen
do magis qui balnea aque dulcis frigida sibi

patticularia preparabant. illa in frigiditate moderantes. Quod si in regimine sanitatis principes & nobiles eo uti desiderant laudo magis quod particulare est. cuius moderatio nostra consistit in potestate. laudatur autem magis flumenum queritur delectatio. De senibus autem id puto dicendum esse. Senibus primis habitudine carnis robustis suis cum conditionibus natationem moderate facti non nocere. Quod si principis uerba in contrariam uerti sententiam uideantur. ea de debilibus ac secundis interpretanda sunt. Et post de pueris conditiones scriptas attendant. ne ante balnei uel aque ingressum coierint fuerintque multo exercitio usi. Iuvenes uero ex balneatione aut natatione singulodie facta. quibus conditiones insunt de quibus actum. ut etas & huiusmodi. quique ab accidentibus absoluti sunt salubritatem fortiantur. cum id egerint non precedente uomitu neque grandi euacuatione & huiusmodi. Calor enim sic in eis ad intra propellitur uigoraturque. ut inde fortior sit in digestionem exitu ad exteriora adque superflua sunt ad extra propellendo resol uendo & huiusmodi. Vnde dux medicorum undecimo terapentice. Si quis fuerit iuuenis fortis bene carnosus. constitutio calida & sicca. si in piscinam natatorium immiseris frigidam non nocebitur secundum tale tempus. frigidum quoque in hoc semate membra non perit neque mortificat. immo fortius ipsa congregat & confortat. Et iuxta hoc notent hii quibus balneatio nimium grata est. ut aqua non sit radiis solaribus calefacta aut tepida. quoniam ut. 24. probleumatu. 14. aqua sic calida morbosa est. uirtutem debilitans digestiuam. Tepida autem mollicat uirtutem exoluens. ut dux septimo de ingenio. quibus inducat balneatione in aquis stagnorum tempore estus piculo non uacare. Mora autem eius in aqua moderatur ad lenitatem & ad corporis tollerantiam. His itaque omnibus inducitur sic aureolis potestatem satisfactum esse. oppositionibusque contrarium questionis adductis. Nam moderate applicatum confert. & naturam et calorem adiuuat ut actum est. Cumque id concessum sit. aque frigide balneum in regimine sanitatis accedere. Sitque semper generosus animus tuus noua & insueta audis intelligere fortassis scire cupies si balneum aque pluuiialis. aque fontis uel fluminis salubrius accedat. Nam cum aqua pluuialis subtilior uideatur minusque frigida sit ad ledendum. primo cum rarior sit eligi

bilior erit. Etiam sic sua remissiori frigiditate minus ledet. eoque magis cum caliditate solis et astrorum participare uideatur. Generator autem ex eleuatione uaporum siue exalationum humidarum. quia caliditate solis & astrorum non absoluunt. ut magno placuit phisico in methauris. Hec autem aque subtiliores sunt. unde primi secunda. Et ex aquis quoque laudabilibus sunt aque pluuiie. & precipue que in estate ueniunt. & ex nubibus cum quibus tonitrua adsunt. Quare est iua conuenientior cum caliditate maiori ac subtilitate precipare uideatur hyemali. Induciturque quod est salubrior que cum tonitruo uenit. cum ceteris pluuiialibus subtilior sit. Et hoc in loco parumper digrediar. cum tibi sic me placere sentiam. omnes namque tonitruum admirantes casum scire cupiunt cum natura scire unusquisque desideret. Rem autem hanc breuioribus quoad potero absolvere curabo. Scribitur. tonitruum extinctio est ignis in nube a tono dictum. quia sit sonus terrenus. & simile iudices ut cum ignitum ferrum in aquam frigidam extinguitur sonum causat. quam rem declarare ut plana tibi fiat. phisicum in methauris sequens enitatur. Due sunt exalationes uirtute solis & stellarum ab his inferioribus ad superiora eleuate. altera quatum est sicca a terra eleuata ac solis & stellarum uirtute calefacta leuificata. & sursum ad aeris regionem mediam tracta. & infra que non raro sic gignitur ut uelut ignis in aere non raro iudicetur. & hec est que comam stellis facere uidetur. & que in estate cadere & descendere in aere conspicitur. ut persepe uulgares hanc uelut stellam cadentem iudicent. Reliqua humida est ab aqua & rebus humidis eleuata. leuificata uigore solis sursum ut altera tracta. ex qua nubes in aere fiunt. hec autem minus calida est & magis grossa. Accidit autem has simul in aere sic se inuenire: ut sicca cum humida coniungatur. sed humida a frigiditate regionis medie aeris ingrossatur & unitur. sicca autem contrarium faciens ubitur & fortificatur & accenditur magis. quoniam contrarium suo contrario fortificatur. ut in cauernis et puteis tempore hiemali comprehendimus. fortificata autem sic exitum petit: ut a contrario fugiat. quare forti motu mota & sic ignita: nubi facte frigide & humide occurrens extinguitur. cuius extinctione sonus actonitruum dictum causatur. ut in extinctione igniti ferri in aqua frigida ut actum. Fit autem sic primo tonitruum ad intra nubem. deinde fulgur

sic exiens nubem ad nos primo uenit. quoniā obiectum uisus nobis prius presentatur q̄ auditus. quoniam spēs soni motu medio indigēt non aut̄ que coloris. sed subito diffunditur ut in sono causato a loxicibus pannorum est uidere. Extimo itaq; dicendum q̄ saluberrimus foret ex aqua pluuiali balneū q̄ ex fonte uel flumine factum. quibus satisfactum esse puto aureole que ē electio. Pace itaq; tua uolo hec pauca de balneo frigido nobis sufficere. Nam spero ad meliora prosequi: que dominationē tuam magis delectabunt. Neq; arbitretur hec iocunda superuacua dicta fuisse. uerum ut in telligatur enimema hoc non ualere aqua balnei odorem sulfuris habet ergo sulfurea. cum fulgur post percussione in loco percussiois odorem sulfuris excessuum derelinquat. q̄ tamē sulfure non participat. sed id euenit participatione spirituum subtilium igneorum naturam sulfuris sapientium. de quo infra penultimo capitulo secundi.

Capitulum secundum de balneo calido simplicis aque.

DE BALNEO ITAQ; VE
frigido sic expediti q̄ ex aq̄ calida sit agrediamur dicentes primo q̄ tale duplici re/ peritur differentia. aliud quidem humidum aqueum: ut in quo infantes balneantur:

de quo impresentiarum. Aliud uero humidū aereum quod & nostri stufam humidam uocauerunt: de quo post. Magna quidem apud antiquos nostros de his balneis obseruantia fuit ut persepe. uelut adhuc est ultramontano rum mos. ad ea etiā sanitatis gratia se conferrent. ut nonnulli se ex eis pingues fieri cetēti ma crescere se putarint de quo post. Et postponentes quid tale sit cum per se manifestum declaratione non egeat ad premissas aureolas me conuertam. ex quibus aperte satis eius dignitates & nocumenta apparebunt si prius dixero ex parte sue intensionis & remissionis ipsum uarietatem recipere. ut q̄ aliud calidum nimis. aliud tepidum. reliquum mediocre. ex qua diuersos in corpus humanum effectus inducit. sit itaq; prima aureola. Electio. Eligatur autem cuius fabrica est antiqua. quoniam in noua sit cimenti in aquam balnei damno/ sa impressio. Sit itaq; mensuratum ut ingredi/ enti proportionatum inueniatur. magis cali/

dum minusq; ut corporis dispositio exposu/ lat. Verum apud nonnullos i tina lignea fit & in domibus cōmuniter. cuius fabrica sit picea uel laricea longa ac lata ad corporis comodi/ tatem. profunda uero ut usq; ad mentum sta/ re possit submersus homo. quare tertio regi/ minis acutorum. Necessē est enim huic offi/ cio locus coopertus & a fumo tutus: maxima aque plenitudo. Operationes. Est lau/ tium mūdificatiuum frigido magis ex aqua pluuiali si haberi pōt de quo supra. sordiciei cutis pulueris & sudoris. quoniam ad interio/ ra magis penetrat. absterfiumq; quoniā sua caliditate humiditates uiscolas & congelatas in orificiis pororum ad superficiem mouet. & lauando sic melius corpus mūdificat. Huius autem operatio mulieres pannos lauantes nō latuit que experientia & non ratione aquam calidam magis mūdificare comprehendē/ runt. Verum balneum hoc & si per caliditatē accidentalem calefaciat. per essentiam uero infrigidat & membra mollificat: precipue cū nimius fuerit usus eius. ut in manibus barbi/ tonsorum quibus facies hominum abluunt manifeste comprehendimus. unde princeps tertia primi. quidam ornatē loquentes aqua natura in ultima eius frigiditate existit licet calore accidentali calefiat. qui non permanet sed tollitur & remanet operatio naturalis. propter quod illud qd̄ ex ea penetravit in corpus ē in frigidatio. & etiā quia aqua siue calida siue frigida est humida. ideo cū multum humectauerit: calorem constringit inatum. ppter sui multam humiditatem: & extinguit ipsum & infrigidabit. & pmaxime cum longa fuerit in eo mora ex qua ut ipsum sic infrigidare per accidens accidit calorem resoluendo naturalem. Estq; impinguatiuum cū moderatū fuerit: nutrimentum ad mēbra trahens: & mēbrorum mollificatiuum ad eorūq; extensionē iuuans. caloris naturalis cū tale fuerit cōfortatiuum. Quibus inducitur nouiter natis balneū notabiliter conferre: sic moderatum si cetera non contradixerint. Nam cum mūdificatione egeant cum i loco immundo steterint eo mūdantur. cūq; sic temperatum quia proportionatū: calorem cōfortat naturalem: ad membra sua caliditate sic nutrimentum trahens: ea ingrossans & impinguās: cum quo mēbra sic robustiora reddūt. Quibus error apparet earum mulierum que nouiter natos a balneatione abstinent una uel duabus balneationibus contente. Principem audiant de regimine infantum. Ipse preterea

in estate aqua suavi equali balneandus erit
Hieme uero aqua que ad caliditatem trahat
non pungente. Et plerumque quidem est con-
ueniens ut ipse bis in die lauetur aut ter. & or-
dinate ad id quod magis sit tepidum mutetur
si tempus fuerit estiuum. In hieme uero non
sit frigidior aqua que in caliditate temperata
existit. Ipse quoque non lauet nisi usque quo cor-
pus eius calefiat & rubere incipiat: postea ex-
trahatur. Hoc autem loco aquam comedauit
non uinum: in quo quidam curiosi se plura no-
uisse ostendentes balneum uini magis comen-
dant: sed locus est speculationis. Inducatur
autem ex his & prouectos sic pingue fieri pos-
se. quam declarationem ad finem capitulo in
dubiis referuare decreui. quo loco & ipsum
macrificare posse ostenditur. & plurima in
eo mora resolutionem spirituum sincopim in-
ducit. corpus laxat & superfluitates ad mem-
bra in quibus est debilitas leuiter descendere
facit. & breuiter tale calorem resoluit naturalē.
Sed quid dicemus de his qui in balneis natu-
ralibus a crepusculo ad usque noctem in eis abs-
que lesione morantur. huius dissolutio ad se-
cundum librum referuatur. quo loco aperie-
tur si ab hominibus in aqua dulci calida fieri
posset. cum scriptum sit sincopim inducere.

Membra capitis. Somnum facit hume-
tando & humidos uapores ad caput mouen-
do replens sic uic transitus spirituum ad membra.
Item quia laxatur uirtus ex eoque quietem que-
rit catharos maturat. non conueniunt in prin-
cipio sed post considera. Et balneatio capitis
cum ea reumatismos sistit ut nonnulli dixe-
runt. unde princeps de medicandis infantibus.
Et est cum eis accidit tussis & reumatismus. &
in his quidem iam preceperunt quidam ut mul-
ta aqua calida super caput ipsius proiciatur.
oculos relaxando debilitat. eosque passibiles ab
extrinsecus occurrentibus reddit. & cum ea
faciei lotio in die semel facta sicque continuata
cutim crispas & indurat. que si frequentata est
ut barbitonfores aiunt mollis redderetur.

Membra pectoris. Superflue calidum
& in eo longa mora cor debilitat. sincopim in-
ducit ut actum. **Membra nutrimenti.**

Appetitum deicit. nauis commouet &
quietos humores mouet: eos ad putrefactio-
nem preparat. eosque ad receptacula membro-
rum debilitum descendere facit. & sic in eis apo-
stemata occulta inducit & in superficie & in iun-
cturis dolorem. propter quod princeps. xxii. tertii

de preservatione a podagra. Et minores in
balneationibus suis: quoniam ipse liquefaciunt
humores & faciunt eos uerrere ad iuncturas.

Membra iuncturarum. Iuncturas laxat & debilitat & precipue usus eius. qua ex-
re abstineant qui latorum & debiliū sunt iun-
cturarum. ne sic podagram incurrant. uerum
a Rainaldo uiro quippe diuino in regimine
sanitatis. lotio columnarum pedum ad uisus con-
seruationem. auditus & memorie frequentata
laudatur cum aqua moderate qualitatis facta
sero ante lecti introitum die qua. scilicet non cena-
tur. Verba uero tanti uiri sane intelligenda
sunt si cetera consentiant in quibus disputatio
habenda est ut actum. Diuertuntur autem sic
a capite uapores & humores. quare membra
illa puriora redduntur. Vulnere & ulcera.

Vlceribus & uulneribus & apostematibus nocet. princeps. Et custodire se debet a bal-
neo qui solutionem habet & apostemata. Et
causa iam dicta est. quoniam humores disso-
luit & eos in motu ponit. qui ad membra sic de-
bilitata fluunt. Febres. An in febris con-
ueniat dicetur in dubio. Hore ingressus &
egressus & more. De his in canonicis sta-
tim. Quibus cotuenit. Consueuerunt
dubitare an corpori conueniat temperato tem-
perate recto. Nam cum balneum inuentum sit
ad corporis mundiciem. lotionem faciendam
ad superfluitates resoluendas & expellendas
quas expellere intendimus. quia uiscera quā-
doque mollificare & stercora ad retinendas quas
retinere intendimus. & sudorem prouocando
quoniam sic stipticatur uenter. ad corporis fati-
gati refecutionem & ad eiusmodi que tempera-
to corpori non sunt necessaria. uidetur sic ei non
competere. quoniam & hec omnia suo exerci-
tio & temperato regimine perficiuntur. Et per
id quod dictum est de temperato corpore dubita-
ri poterit de eo. quod cum bone sit complexionis ac con-
positionis ac recti regiminis. si in regimine sa-
nitatis balneo indiget. Dicamus itaque cum pri-
cipe. huic autem homini in cuius regimine no-
ster consistit sermo balneatio resolutionem fa-
ciens non est necessaria. quoniam corpus ip-
sius est mundum. Secundoque ei balneatio non
disconuenit. ut a fordicie sudoris ac pulueris
corpus mundetur. que secundo homini inueni-
tabiliter quasi occurrunt. Sanguineo uero sic
magis necessarium est cum multum sudet &
sudore fetido oleat. Nam princeps. eorum su-
dor odoris est hircini. Balneum autem eis

directius competere uidetur: qui ob exercitii
dimissionem aut ob multam refectio- mul-
tas multiplicat superfluitates que in cutaneis
regionibus agregantur. aut quoniam plurimo
sudore sudent. *Qua* ex re & si corpus robu-
stum fuerit rectiq; regiminis: ut si superflui-
tates non multiplicet aut non sudet: a balneo
uacare consulo: sed quis ille. Addeq; prete-
rea q; seni magis conuenit q; iuueni. & hoc est
quod magnus commentator dixit. Competit
seni non iuueni. compatione unius ad alium
intelligens. Senes autem ob uirtutis debilita-
tem: plures multiplicat superfluitates: quas
sic resolvere aut se expellere nequeunt. & mul-
tiplicatas nitidas dulcedine aque contempe-
rant. Estq; balneum hoc temperatum non re-
soluens: temperato corpori ex causis dictis co-
ferens pueris ut actum. Iuuenibus non ita de-
bite rectis ac senibus magis que omnia sic mo-
deranda sunt inspecta uirtute figura tempore:
& tu considera. *Regimen.* Diuersificat
autem ex parte temporis: ex parte qualitatis
eius: ex parte ingredientis: & quanto ex parte
more. secundum quas diuersitates diuersos in-
ducit effectus. ex parte quidem temporis: quo-
niam in estate tempore fiat congruo: in tempo-
re parui estus gratia exempli. in hora una ante
tercias. tempore uero hiemali per horam post
eas. & ante cibi assumptionem hora una & me-
dia. *Qualitas* uero ex postea attendatur ut sit
calidum minusq; magis: ut que queritur utili-
tas expostulat. Et quia in temperato solum q;
ritur lotio uel mundificatio temperatum sit: si
resolutionem aut sudoris prouocationem fa-
ciens. In quo uero resolutio superfluitatum q;
ritur calidius: sicq; ceteris figura complexio-
ne uirtute: aliisq; naturalibus semper diligen-
ter inspectis. Ex parte quidem ingredientis ut
prius prime digestionis superfluitates emise-
rit. absolutusq; ab his accidentibus impeden-
tibus: de quibus in precedenti capitulo actum.
Quod si temperatus fuerit eget ipso cum sub-
tili caliditate & humiditate temperata. Neq;
sit ingrediens exercitatus prius: sed quietatus.
Et calide complexionis ingrediens de opila-
tione exitas oximel bibat cum in balneo erit.
Si frigide: rem calidam sumat ut diapiperon
& huiusmodi. Ingrediatq; uentre uacuo.
unde princeps. Sed qui sanitatem tantum uult
conseruare: balneum ingredi debet postq; di-
gestum est quod est in stomaco & epate. Di-
xit tantum propter eos qui ex eo impinguari

cupiunt. Et balneandus si timet in eo colere
motum ante balnei ingressum rem sumat co-
leram reprimens acerbam uel acetosam: ut gra-
nata & huiusmodi: uel panem i eis ifusum.
Nullo aut modo in balneo aut eius exitu rem
bibat frigidam. caliditate enim balnei uic tran-
situs ad membra principalia apte sunt. quare fri-
giditas non tardabit quin ad membrorum principa-
lium corpora procedat: & ipsorum corrumpat uirtu-
tem. Cōsimiliterq; ab omni re uehemēter cali-
da se custodiat. ab aqua precipue. quoniam si eam
sumpserit: timendum erit ne cito ad membra pueni-
at principalia. Littera principis cōiter habita ad-
dit ad ethicam & pulsim. Et aiunt quidam li-
teram uerorem esse ad ydropem. uerū non est
negandum q; si ad ydropem timpanitē quod &
ad ethicam & pulsim. quia ad cōsumptionem
perducere sic potest: etiam ledendo pulmonē
debilitatur uirtus eius expulsua. quare p con-
gregationē multarū superfluitatū non regula-
tarum sanies inde generabitur. sicq; littera pri-
ma stabit: & tu considera. *Mora* autem in
temperato parua esse debet: quousq; uidelicet
membra rubere incipient & usq; ad principium
resolutionis exclusue. hicq; canon in ceteris
operantes edoceat. Exiens uero hiemis tem-
pore bene pānis copertus sit ne frigidi-
tate le-
datur. Caput sit copertum etiam estatis tempo-
re. q; si caput in balneo tectum substinere non
poterit: extra bene munitum teneat ne ex fri-
gore aeris aliquo leda- modo. quocirca ypo-
textu comenti. §2. Et cauendum ne articuli &
caput & ne quicq; totius corporis frigescat.
Residuum obseruandorum canotum in se-
cundo queratur libro. Et premissis satisfaciens
hesitabitur an febricitantibus balneum hoc
conferat. sicq; ad salutem accedit. quibus con-
uenit quibus disconuenit. quo in loco cum de
eius iuuamentis dicturi sumus aperietur si bal-
neum impinguat. si macrefacit. si putridam
tollit. si ethicam. quibus aut altera tantum no-
stra illustris marchionissa q; maxime uexa-
tur. *Solutio* q̄stionis mote. Magna qp-
pe fuit apud antiquos nostros de balneis aere
is humidis obseruantia. ut actum illustris mi-
domine. que ad usq; nostrā etatem in ultramō-
tanis colitur a grecis ueneratur. quam arabes
diligunt. & modo latini negligunt sic solita cō-
suetudine in presentiarum non petente. Adde
preterea quoniam lupanaria facta sunt. Et ut
hominibus balneū sic aereum ad sanitatis re-
gimē accommodaret diligentiam non mediocriter

cutam studiumque veteres nostri appoluerunt: de quo infra suo loco. Et ne sermo noster trahatur in longum: ad ea per conclusiones uenio que de his rebus a me concepta fuere. Accipiendumque primo balneum hoc moderatum moderateque sumptum. & in effimeris ac ethicis magnifice conferre: quod & in acutis senem nostrum ypo. commendare sic uidetur. iuuanti/ us est in periplemonia que in acutis balneum sic comparatiuum exprimens suum presupponens positiuum. Estque sententia hec omnium illustrium medicorum. nam sic poros aperit: malamque remouet in febre complexionem. infrigidat enim & humectat & humidi radicalis consumptionem prohibet. similiacque agit in febribus iuuantia ut infra statim. Solus autem philippus medicus hic obdormiuit. & in ethicis & in effimeris conferre negans. ut dux medicorum therapeutice decimo. Et de ingenio de effimeris loquens octauo inquit. Ducere quidem ad balnea oportet in declinatione primi paroxysmi. unde princeps quarto casu. in effimeris balneum concedit cum earum paroxysmus consumitur. Balneum hoc quidem cutim rarificat. spiritus contemperat ac fortificat ipsos reddens aptos ad expulsionem spiritus capiti nostri. & cum humoralem materiam non concitat cum non sit parata. ut his in quibus contingit putrescere in quibus est uerendum ne Balnei aqua opilentur pori uerum potius depilentur. tum propter calidum cuius est aperire. tum etiam propter spiritus qui intrant porificantes & uiam sibi facientes. & que extraneum spiritum ad extra propellunt. Prohibetur autem balneum tale ut actum ubi de putredine est timere & his qui ex opilatione effimeram incurrerunt. propterea que balneatio febrem generat putridam in his qui ex nausea facietate ab ea capti fuerunt & a bubone. Et dux subdit. qui februnt ex furore tristitia uigilia & solitudine. neque balneis indigent neque frictionibus multis. Et ethicam amplexantes dicamus que solo philippo excepto que in experientia forte deceptus fuit. quoniam niam balneum hoc debite non administrauit. omnes illustres medici hanc sententiam pronuntiauerunt in ethica febrili ac senectutis balneum hoc magnifice conferre: ut & a pluribus necessarium sine quo esse iudicetur. Hoc senex sit dux suo de marasmo decimo ac secundo therapeutice. & princeps quarto casu. Neque aliabas Serapio Rasis ceterique illustres medici in alienam sententiam se conuerterunt. Balneum quoque hoc uere pre aliis ethicis competit: cum tem-

peret eorum caliditate febrilem: & humectet maxime preparans cibum ad distributionem per corpus. neque timendus est hic materie fluxus sicut in aliis ad loca. & aqua sui oppositio ne febre contrariatur. & cum reliquis iuuamentis non parum confert etiam nedum ethicis sed extenuatis oibus therapeutice. septimo. Debet enim propter aduersantes balneum hoc non euacuatium non resolutiuum esse. ut quanto afforissimum. sed repletiuum & humectatiuum quale est aque dulcis eucrate & mensurate calore et frigidityte. Modum autem balneationis hic silentio pretereo. quoniam sic scribendo nimium a proposito deuiare uideretur. Sufficit enim sic iuuamentum eius in ethicis conscripsisse. et qui eum pulchre ac diffuse legere cupit. legat in duce & principe locis nunc paulo ante preallegatis. Verum compando has febres dicendum quod in aere balnei effimerantes maiorem moram contrahere debent. & minorem in aqua. Ethici uero econtra. hos autem prius in aqua calida se balneare oportet deinde in frigida. ut pori aperti constringantur. & humidum aqueum in eis contentum retineatur. Hec autem operatio non nisi experti & prudentis medici esse debet. qui uirtutem & ceteras naturales res & circumstantias bene prius conspiciat atque timeatur. Et de his sic expeditus: ad putridam me conuerto: asserens balneum febrientibus febre putrida balneari consuetis uel eum diligentibus in eius uidelicet declinatione nullo existente apostemate aut alia re sic impediente que potenter conferre. Utque res hec auctoritate digna fiat hos in testes medicine principes adduco. dux medicorum therapeutice. decimo. Balneandos in balneis & rarefactis ut farmatis: uel aquam frigidam uel uinum bibere cum uiderimus cognitionem eorum que digerunt. Et princeps quarto casu. sen prima illud hac concedit hora. Non est malum fortassis ut admistraretur balneum & potus uini subtilis mixti. Dixit fortassis quia oportet balneandorum consuetudinem & amore ad ipsum contrariare. nam balneare amantibus non nocet etiam si bis in die precipitur. ut ypo. tertio de regimine acutorum & de cura tertiane. Balneum uero oportet ne approximent nisi post digestionem & apud declinationem est ipsum melior curatio ipsis & proprie consuetis. Et de flegmatica & quando declinat egritudo: non est tunc introitus balnei ante cibum malum. Auerois colliget. septimo. Et scias quod balneum in declinatione febris colaudatur: quoniam superfluitates

febriles euacuatur. Balneum quidē hoc tē
por administratum angustiam pororū aperit:
& materiam eo euacuandā euacuat. Euacuat
enim totum corpus mediāte cute: similiter hu
meat sui aqua: & calorem non naturalē con
temperat. Diciturq; in declinatione quoniam
aliis in temporibus suspectum est. Sed consi
dera principis dictum de quartana inq; Et de
his quibus fit iuuamētum est sessio in aqua ca
lida dulci ante cibum omni die. Et balneatio
que humectat & non facit sudare neq; excitat
caliditatem. q; loquitur in principio. Cui con
trariare uideretur Aliabas tertio pratice dicens.
Nec uero omnino uti oportet hac in febre: qā
in quartana balneum nisi cum status eius ad
uenerit declinatioq; ceperit calefactiuum. ta
le autem & in quartana competit materia exi
stente indigesta: cum frigida sit & sicca & non
parata ut alie per balneum concitari & effusi
di. Reliquum humorum concitativum eua
cuativum resolutiuum. & hoc aliabas uoluit
non competere. Et apud dicta hic alia pona
tur cōclusio. q; si febris Illustis marchionisse
quam flegmaticam enuntiant medici in decli
natione fuerit. attēis paucitate suorum humo
rū suo bono ex regimine habita: suaq; uehe
menti corporis siccitate: ex febre aut ex medi
cinis exicantibus datis. balneum aque dul
cis temperatum humectans & temperate cale
faciens est sibi hoc tempore maxime conueni
ens. quā sic ex habitis autorizata reliquo. q;
si cum putrida ethica aut senectutis aut febril
lis coniungeretur: eo magis cōpetere arbitror.
Conciliatoris aut nostri semper uenerandam
sententiam hic in mediū ducam. Extimat ara
bes grecos ultramontanosq; ex usu balnei cō
suetudine ac in balneis amore plus latinis iu
uari debere: & ex eis minus noceri. Et cum la
tini his duobus careant & in negligentiam de
duxerint: sintq; maxime gulosi facti & in lu
xuria uiuentes: cibosq; omni cum delectatio
ne preparantes. sic eorum humores ad fluxū
& putrefactionem paratiores habere putauit.
propter quod balneo concitati: in apostemata
& putrefactionem sic deuenire facilius hesita
uit. quam ob rem inquit. Et ideo timeo nō so
lum in febrium declinatioe: sed etiam post ea
rum cessationem non longe in balneum ipsos
adducere. & rariuq; inueni sic in putridis ex
balneo effectum consequi laudabilem. Natu
ra enim humana nunc reddita ē magis q̄ prius
delicata. Et enim antiquitas contenta erat glan

dium & castaneorum comestione: ut alimēto
rum secundo. quare antiqui i balneo audacio
res fuere etiam attenta cōsuetudine & amore.

Consideret modo lector si in domina nostra
hec sunt que a balneatione impediūt. Et i hoc
terminatur dubii nostri dissolutio ad rem pro
priam. Sed per accessoria dicamus q; Conci
liator inter senem aliabatem et principem nūc
paulo ante scripta ad ea que de impinguatioe
& macrefactione expectamus nobis magnū
erit fundamentum. Neq; de balneo que nar
rata fuere: non mediocriter prestabūt auxilium.

Est autem ex causis fortioribus maciei sicci
tas complexionis meseraicarū & aeris. Nam
meseraice cum siccantur nutrimentum nō reci
piunt: sicq; siccitas & macies augentur. quam
ob rem balneū humectatiuū nō exiccitatiuū
neq; resolutiuum ex causis que scripte sunt: ei
qui impinguari uoluerit. cū ex his causis ma
cies processerit: non mediocriter ad impingua
tionem accedit. Et dictū est ex causis his: quo
niam plurime sunt maciei cause alie ut priua
tio pinguedinis cibi usus eius subtiliatis. q̄re si
generatur in corpore sanguis plurimus: aut
quia non bonus: aut propter debilitatem uir
tutis in cibo operantis: aut digestiue: aut attra
ctiue propter corruptionem complexiōis cū
plurimum est frigidum. aut propter quietem
plurimam cū qua sopitur uirtus proprie quan
do fit post exercitia consueta: quorum auxilio
natura cibum attrahere consuevit. Cum itaq;
illa dimitantur non attrahit: aut quoniam ge
nerat sanguis nimis colericus: aut quia splen
magnificatur epas comprimens. quare debili
tatur epas: & splen plus de sanguine attrahit.
Debilitatur quidem contrarietate complexio
nis splenis ad eam que epatis. aut quoniā uer
mum copia uexatur corpus aut in poris opila
tio: aut frigore: aut ab humoribus facta quare
non penetrat nutrimentum. aut propter strictu
ram & ligaturam diploidum. & huiusmodi
que causa sunt opilationis pororum & uiarū
transitus cibi. Aut propter multitudinem re
solutiōis per exercitium: aut per balneum aut
per fontes & continuatas fricationes factam. et
est hec una ex causis iuuans ad macrefacien
dum pinguem: & tu considera. Sic enim non
figitur quod de nutrimento attrahitur ad mē
bra. Et passiones quidem animi sunt ex his q̄
multum extenuant. propterea dicebat domi
nus spiritus tristis exiccat ossa. & unaqueq;
harum causarum suo cognoscitur signo. Has

autem causas sic apposui: ut tunc satisficerem voluntati. uerum te cupidum scio ut in his & cura procederem. sed hoc in loco ea prosequi esset nimis magna deuiatio ab eo quod proposuimus: & nostri libelli magis denigratio foret quam laus. Sufficiat tibi de rebus his suo tempore & loco me scripturum. Patere itaque equo animo mi illud. domine si de balneo tantum locutus ero. unde princeps quarti septima. Et melius quidem balneum est illud quod est post digestionem primam: & cum iam descenderit cibus. licet comedere cibum post egressionem a Balneo absque superfluitate est de causis impinguationis. Et balneum quidem est bonum impinguationum pluribus hominibus: & proprie illis qui sunt in dispositione que est sicut arefactio. & oportet ut sit balneum post primam digestionem scilicet quando descendit cibus a stomacho nisi in rebus eisdem. & calefactis quod est adeo congruum factum ex lacte de quo extractum est butyrum: non factum acetoso de quo post primi secunda. Et cum ipsum ingreditur illico post saturitatem: & impingat propterea quod materiam ad exteriora corporis trahat. uerum tamen opilationes efficit propterea quod sui causa a stomacho & ab epate nutrimentum ad membra trahitur non coctum. Et quanti septima & balneum post cibum est uehementer attrahens nutrimentum ad corpus impinguationum. uerum utens eo exponitur opilationi accedenti in epate suo: & proprie cum cibus eius est cibus eorum qui sunt impinguandi. & propter id multiplicatur in omni qui querit hoc. & illi sunt aptiores ad hoc ut in eis multiplicentur opilationes & lapis: quorum uene in creatione sunt stricte: & non sunt omnes ita. & hic speculator iter principis uerba contrarietate apparentem consideret. & ypo. re. acu. tertio. sed neque balneandum parua temporis mora post acceptum ius uel quicquid potum. Et ego quidem non parum admiratus sum: cum de balneo in conciliatore nostro legerim: quod eam apparentem contrarietatem non excussit: & silentio petrasuerit. neque mihi conciliationem facilem sed grauem constituo. & paucis claudens id scribo: suo in codice non raro alienam posuisse sententiam: cui & ipse non assentit. quare primi secunda capitulo. quidam ornate loquentium locutus est ea in parte alienam opinionem quanti septima subscripsit propria. cuius signum quoniam dixit. Et melius quidem balneum &c. Non enim apparet ratio quod cibus sic indige-

stus ad membra tractus ab epate non alteratus: in nutrimentum membrorum conueniens cedere possit: cum difficilimum epati sit cibi indigesti malitiam corrigere. Nam cum ingreditur balneum ieiuno stomacho trahitur ad membra nutrimentum: quod post uenas epatis & in epate inuenitur: sic membrorum attractiua concurrente: cum uirtus illud magis diligat quam in digestum. Et hoc in loco hec pauca sufficiant & ypo. cratis dicta etiam infirmis intelligenda sunt considera. Agendum enim ex postea est ut quod balneum pingue macrescat. Inquit princeps primi tertia & frequenter balneetur antequam comedat. propter quod audiatur quod & ipse alibi scribit in eadem. Et tu quidem iam sciuisi ex eo quod precessit quod balneum est calefaciens & infrigidans humectans & exiccans. unde primi tertia. Qui uult resolutionem & macrescere: balneandus est dum est famelicus: & ibi multum moretur. ut dicere uoluerit: ut balneum tale ingredietur quod uehementer exiccat. & macrescere facit & debilitat. & quanti septima & est minoratio cibi & post balneum & exercitium uehementis. & alibi. Et oportet ut sit eorum balneatio in ieiunio & sit aqua sudare faciens: non aquosa humectans. & si fuerit aquosa resolutiua sit assiduatio in ea: ut non accidat ex ea attractio superflua absque resolutione. Deinde non festinet ad comedendum super ipsam. immo expectet & dormiat post ipsam: aut moueatur & exercitetur. deinde quiescat: post comedat rem debilem. & similiter sit fricatio eius resolutiua continua. Hec autem dicta esse intelligantur de balneo aque simplicis. Reliquum est ut scribamus quid de balneis naturalibus dicendum sit. quod magno cum desiderio dominationem tuam expectare sentio. Accipiedum itaque balnea naturalia in diuersis corporum dispositionibus uario modo operari quo uidelicet ad macrescere & impinguare. propter quod ut clarior & expeditior doctrina de his habeatur. his conclusionibus rem ipsam sic claudam.

Prima: corpora munda ex usu balnei naturalis macrescunt. patet conclusio quoniam sic eorum caro & membra resoluuntur & exiccantur: uirtusque eorum debilitatur &c. Secunda: corpora imunda flegmate repleta ex usu eius moderato impinguari consueuerunt. patet conclusio quoniam sic resolutio flegmate uirtute operante quo prohibebatur generatio boni sanguinis uirtus membrorum & totius fortificata: in nutrimentum bonum faciendum sic potentior redditur.

quare pinguescunt membra. Verum i primis diebus accidit toti macrefacio quoniam non fit resolutio humoris peccantis absq; resolu-
tionis boni . sed in postremis pinguescit cor-
pus. unde accidit ut in his qui ex nimio fluxu
arescunt: deinde pinguescunt sic fortificata uir-
tute per euacuationem malorum humorum
uirtutem prius opprimentium . Quibus isero
dominationem tuam ex usu talium magis pin-
guescieri debere . quam ob rem in casu nostro
balneum aque simplicis dictum plus comen-
do. Et hec est causa quare quidam in coitu pin-
guescunt & quidē macrescunt. Tertia: cor-
pora colerica & uniuersaliter quecunq; facili-
ter resolubilia ex usu balnei talis macrescieri
putandum est. Nam in his ex forti resolu-
tione & exiccatione balnei nimium resoluūt
& exiccātur ut extra terminos ducant. Quid
autē de medijs & ceteris dicendum sit. ex habi-
tis solis appetitum esse uidetur speculanti. que
omnia intelligenda sunt uirtute tolerante: cete-
risq; naturalibus rebus . Et balneo hic finem
imponens hoc ultimum principis addo : Sed
qui sanitatem tantum uult conseruare: balneū
ingredi debet postq; digestum est quod in sto-
maco & epate est. quod ex senis nostri acuto-
rum regimine assumptum est.

De balneo uini simplicis.

ALNEVM QVIDEM
tale uini etate suaq; uinosita-
te differentias in se recipit. ut
ex eis in corpus uarios pro-
ducatur effectus. Nam cum ui-
num nouum quod unius an-
ni tantum facimus calidum

& humidum scribatur. uetus uero quod tem-
pus hoc excefferit calidum & siccum accidit.
ex uno humectari: reliquo uero exiccari utrif-
q; calefacientibus . Est equidem aque poten-
tius: etiam si paria cetera obseruata fuerint: cū
plus de forma habeat penes eius multitudinē
rei potentia attenditur. Neq; sic ut aqueum in
usum uenit: cum minus alterans sit : & aqueū
mitius . Qua ex re in regimine sanitatis sic ut
aqueum non accedit. uerum quidam curiosi
nimis id asserunt in nouiter natis ad sanitatis
regimen accedere: precipientes sic natos illico
in balneo temperato uini nigri lauari: existi-
mantes stipicitate uini membra i exitu ex ue-
hementi motu laxata: magis q̄ ex aqueo con-

fortari. Et cum ad aerem deuenierint insuetum
eo tristari ob quam rem plorant: calido uini sic
iuuari magis . Verumtamen locum negatiue
arguendo in dictis medicorum non paruifa-
ciam in rebus precipue de quibus diligenter
scripserunt. processeritq; in subsequentes om-
nes usus eorum que dixerunt. Non uereor eo-
rum opinionem sic arguendo detestare . Et si
cetera seruentur paria ex parte gradus calidita-
tis & quantitatis balneum uini multo plus re-
soluet & ad interiora penetrabit. quare iam no-
uiter natus cum sit ex motu resolutus: spiritus
resolubiles habens ab eo sic debilitatur: et uia
resolutionis in frigidabitur. & debilitatum ca-
put uirtutis motiue primum organum a uapo-
ribus uini sic ledetur magis . Amplius in
membris post balnei exitum caliditas dispo-
sitionata relinquetur que a uirtute uini ue-
niet: & longiori durabit tempore: natumq; al-
terabit: sicq; cutis rarior remanebit. quare pre-
parabit eum per occurrentia aeris extrinseci ad
facilius pari. Item nouiter nati humectari indi-
gent & non exiccari quod ex uino continge-
re magis uidetur . Balneum autem aqueum
temperatum mitioris ac moderate magis cali-
ditatis existit: post cuius exitum frigiditate a-
que ad naturam suam paulatim deducte: po-
ri cutis condensantur. quare aeri sic magis re-
sistens sit. sicq; calor unitur magis ac fortifica-
tur. Cessat uaporum calidorum eleuatio: ac ca-
lesfactio: quibus caput ceteraq; membra ex
balneo uini ledebantur. & caliditate sic mitio-
ri confortatur calor magis: & aqua calida ma-
gis abstergit & mundificat. locus speculatio-
nis est . Et ut actum quia in usum regimi-
nis sanitatis non uenit ut q; ex aqua: de eo ali-
qua hic memorabo utilia breuibus pertransi-
ens in aureolis ut in ceteris non prosequens.
Comendatur in palisi & in neruorum passio-
nibus in dispositionibus iuncturarum. Et ope-
ratoris est moderate uini etatem potentiamq;
secundum dispositionis exigentiam. Et quidā
curiosi. medici iam in usum deduxerunt i prin-
cipibus & magnatibus & in quibus iūcture la-
xe sunt: ut semper mane & sero ante mense in-
troitum manus suas uino lauent. quorum sen-
tentiam non damno. Nam & si uinum iterius
assumptum neruos et iūcturas ledere scribat.
Id tamen exterius applicatum iuuare dicitur.
Et eligibilis est nigrum stipticum q̄ album.
uero ablutio cum albo iam i usum uenit. quo-
niam defecatio ex nigro ueniens accusatur.

Quam ob rem in uino albo infusa fletit prius odorifera: que iuncturas & nervos confortat: ut salvia acorus rosa & huiusmodi: que uaria ri habent temporis constitutione uaria: ac cōplexione & compositione huiusmodiq; petētibus. De balneo autem uinoso a nobis tantū esse scriptum uolo.

De balneo oleagino.

EQVE IN REGIMI
ne sanitatis olei balneū ac/
ceder usq; modo legimus.
n sed ad recuperandum sani
tatem experti sumus. Qua
ex re ut locus eius ieuius
non transeat & instructuo/
sus: de eo quedam scribam laude & experiētia digna. Mirabiliter confert in spasmo & in punctura uel uulnere facto: si membrum dolorosum in eo multum calido ponatur: calorē confortando naturalem: et materiam ledentē resoluendo. Eodemq; modo in doloribus iūcturarum confert etiam oleum temperate caliditatis cum quiete membri confert etiam materiebus entibus permi xis: et oleum ro. i his precipue cum a causa calida uenerint obtinere uidetur principatum. Confert et ualde in colici ex reuēione secūfacta. et ex uērositate si cū eo admixta fuerint uentositatem resoluētia. lūuat ad lapidis exitum & precipue renum. unde Auic. de eo secunda primi. 19. capitulo Semicupum ingredi plenum tali quale oleū est. Confert laxitudinem habentibus: & febres patientibus longas frigidas. & eis qui cū febribus dolores habent neruorum & articulorum: & habentibus spasmus & cūzem & urine retentionem. Et oportet ut oleum extra balneum sit calefactum. q; si uulpes in eo cocta fuerit aut dabaon: & exponitur tassis: & factum fuerit quēadmodum noiabimus: erit melius quod esse potest dolorem habentibus iuncturarum et podagram. Et finem de eo faciam: si duo narrabo que meis acciderunt in diebus. Albertus asale miles ferrariensis cum calculosus foret: & pluribus in horis a calculo uexaretur: meo consilio balneum olei temperatum ingressus sic uiuis mollificatis & calore naturali confortato ilico a dolore & calculo euasit. Ambrosius miles pensaurinus cum lapidem grandem in medio uirge magno cum dolore teneret: me consulente uirga sic in bal

neo olei tēta: & uia mollificata spacio quatuor horarū exiuit. Nā de incisione uirge apud medicos suos spe destitutos mentio fiebat. Et hec sic raptim de balneo olei scripta sufficiant.

De balneo lacteo.

VM LAC COMPLE
xione frigidum sit & humidum natureq; humane ipsa aqua magis amicum arbitror ex eo balneum calidū quo saltem humectationē fieri querimus et caloris cōfortationem & non resolutionem: ut in tabe factis cuiusmodi sunt ethici febrientes: ethici q; senectutis & huiusmodi. ex alia causa ut tristitia consumpti: longe plus balneo aqueo cōferre. Magnifice etiam iuuabat hos qui lōgo ex itinere & forti exercitio exiccati: hisq; q; nio calore arefacti sunt quibus suavis infrigidatio est necessaria: & quasi conaturalis. unde primi septima princeps. et calefactis quidem est adeo cōgruum factum ex lacte de quo extractum ē buturum: non facto acetoso. quod & de ethicis intelligi potest. Verum quia de lacte copiam tantam sic nō habemus nutu uoluntatis: hinc de eius comemoratione superficialiter fortassis medici locuti fuere. quos & ego sequens: uolo tantum de eo a me dictum eē. poterit enim indagator ex habitis dum uoluerit ad ulteriora se transferre.

De balneo aereo humido.

ALNEI HVMIDI
aerei cura atq; diligentia apud ueteres tanta fuit: ut intuendam mortaliū sanitatem in eiq; recuperandam: illud magno cum opere fabricauerint. et effectuum suorum uarietatem considerantes: non minus in dandis preceptis eorum studium fuit: que ex parte qualitatis eius corporum. temporis. regionis. ingressus. egressus & more: eos obseruare colereq; deceat. et ita eius iuuamenta ac nocumenta suis indicibus referarunt. in quibus conueniat quibusq; prima balnei conditio disconueniat ut aperte satis eius utilitas necessaria comprehendatur. Et fabricam ac eius formam primū

amplexantes dicamus eam pluribus dotibus ornari necessarium esse. Amplam quidem de center & altam in primis debere esse dicemus ut aer constructus non alteretur. cum conculcatio aeris in loco angusto una ponatur ex causis putrefactionis sue causatiuis ut secunda primi. Sic enim magis unitus potior redditur q̄ pati ab hominibus non potest: ut inde refrigeriū non habentes suffocari se uideantur. & cor in calefacto esse positum sic indisponitur. Sitq; luminaribus amplis bene munita: ut per ea libere euentari possit aer in ea retentus a uaporibus aque etiā alteratus & ingrossatus: & a cemento & lapidibus illum indisponentibus que & claudī & aperiri possint uolūtatis imperio. Ex quibus aparet error eorum qui eā ocularibus uitreis ornant: que claudī & aperiri nō possunt. Aparent error secundo eorum qui eā paucis & paruis cum luminaribus ornant.

In tres autem casus diuisa esse debet sic anti quorum uerba sequens extrema considerantium & mediū. Prima itaq; frigida sit & humida. tertia uero calida & sicca. secunda autē quia media calida sit & humida. hec enim cōpatue semper inter se intelligantur. Nam prima frigida & humida esse debet secunde respectu. sed compatione aeris extrinseci ad aliquid qualem licet leuem caliditatem declinare debet. ut sic frigida & humida dicatur respectu secunde & tertię. Secunda ad intensiorem gradum caliditatem accedit. ut tamen calida & humida denominetur et a siccitate omnino absoluatur. Tertia uero cū ceteris calidior existat: & extrema calida & sicca dicitur & resolutiua. Hec autem omnia sic ordinata fuere: qm̄ cū natura repentinā non pariat impressio nē: ut transitus de extremo ad extremū per medium fiat. medicus sic nature adiutor esse debet. Hec tres sufficere uise sūt principi & alie bati seni. licet quanto terapē. dux quatuor enarrauerit. Nos autem yali duabus casis tantum utimur: quarum primam refrigeratoriū nominamus. secundā uero estuariū dicimus.

Et materialia eius declarantes dicimus q̄ duplici ex materia confici potest: aut ex lignea: aut ex lapidosa. Et certe ligneam magis comedo: quoniam aer non ita ex ligneo ut ex lapidibus & cemento alterari uidetur. & cū euentatur utraq; melius in lignea rectificatur aer. Hanc enim nobilibus & potētibus magis commendare q̄ in eo tempore uidi canalibus aque uapores ad loca deferentibus: que neq; plu-

bea sint neq; enea: quoniam ex uirtute eorū aliquid malitie assumit aqua ut actum. Quod si lapidea fuerit eligatur uetusta: qm̄ ex cemento nouo ut supra: impressione eius in aerem sic alteratur. Sitq; stagna cacabus: quoniam in ea q̄ in non stagnata minus multo alteratur aqua ut experientia potando sentimus. Et ut ab hoc loco uacuis non discedas: quoniam ex hoc sci re infructuosum tibi nō facio: audi phisicum.

Quidam faciunt ex ere uasa ad comedendū & bibendum in eis: et nocet eis multū: et maxime illis qui assuescunt. nam parati sūt tales incurrere elephantiam cancrum et dolorem epatis & splenis & malitiam complexionis: maxime comedentes in eis res acres & bibentes in eis uina dulcia. Et tu considera hoc in loco alchimizatas tatas & uasa que gratia honoris i domo magnatum tolluntur. Et sequitur quando comedunt cibum qui steterit die una ac nocte est peius multum. Et quando ponitur uas eneam super pisces affatos calidos: sunt uenum mortiferum. Hec autem in stagnatis uasibus non ueniunt. Abstineant itaq; ciues i uasis eneis aquam residere qua in potu uti uolūt: & suis in condimentis que stagnata non fuerint. nam et uetusta consuetudo in contrarium sic damanda est. Aqua autem cuius uapor aerem calefacit bona & electa esse debet: non putrida. non cenosa. non uallosa. nam ex radice mala malus egreditur fructus. ex grossa autem uallosa uapor exit grossus malus aerem ingrossans & inficiens. quare sic calefactus amplius ad interiora corporis penetrans in eo malam inducit qualitatem. opilationes fortes ex quibus paratur corpus ad humorum suorum putredinem. ad uarias egritudines ac febres. Vnde princeps secunda primi. malus aer est cui admiscetur uapores stagnorum lacuum. Qua ex re non mirandum est si homines ex usu estuarii ex mala aqua confecti pluries infirmantur. quare in ciuitatibus uallibus propinquis. apud quas pertranseat aqua currens: ut bium cessores apud eam estuaria fabricari & non in ciuitate iubere deberent. Nam eligibilior est aqua currens. Et ut lectio hec minori cum tedio a te pertranseat. unum hic ico colum adducam. Nam ea estuaria uisitibus cenosis cum aquis cōfecta: id accidit quod & nobili a barbitunfore rustico raso cōtingebat. Nam cum eum sic raderet: persepeq; faciē ratorio uulneraret. nullum promptius remediū habens: ex diploide lacerata bombacē extra

hebat: & vulnere ne inde sanguis emanaret illico apponebat. Cumq; eum demū sic rasum dimitteret: ut mos est hominum eo i tempore in speculo speculatus est: risit dixitq; o magister quid egisti. nam plures q̄ ante i barba me pilos habere uideo. His & similiter accidit q̄ lutuosa cum aqua se abluunt. nam pori cutis cetero pluri sunt repleti omnes. Ligna autem bona non putrida esse debent. unde secūda a foris morum cōmentio. 41. Scio enim quēdam in balneo morantem inde dissolutum. q̄a balneum ex lignis nociuis erat calefactū. & adeo obstructa p̄ totum esse debent: ut fumus fabricam non ingrediatur a quo multum ledit aer & corpus humanū ut infra. Caliditatē autē aeris p̄ efficiēti cā ponatur a uaporibus aque calidis imediate euenientem. quam moderare oportet secūdū utilitatē a medico intentam. Et balneatorum officium eē deberet. uerum cū idiote sint & ignorantes plurimos committunt errores: ut omnibus inrantibus idem ac communis sit aer. eiusq; caliditas que uni conuenit ut frigidus: alteri discōuenit ut calido. Quare ex re contingit aliquos saluos esse aliquos infirmari. quare sic eā moderate oportet cū omnibus cōmunis ac fructuosa minime esse possit. Verum cū delectationis gratia: q̄ sanitatis diligatur magis: sitq; magistrorum animus ad lucrum & non ad hominum sanitatem intentus: hinc omnia hec peruertuntur. Corpora itaq; diuersimode complexionata uariisq; dispositionibus oppressa: uaria sibi balnea constituent. Contemplantur itaq; in primis tēporis cōstitutio. regio. cōsuetudo. ad balneū amor. uirtus. habitudo: ceteraq; talia. Aut accidētia quorum alia ad balnea hortātur: ac maiorem moram: cetera ab eo abstinentiam aut minorem moram. Neq; sit eorum ingressus nisi uētre uacuo: & mora ad uirtutis tollerantiam et lenitatem ut actum. quo in tempore gradatus fiat exitus: ne de extremo ad extremum repētini transitus fiat: quem natura minime bene tolerare solita est. Quod si in camera ut de cet particolare balneum fiet: poterit ab ipso ad lectum imediate transferri: ut iā mos apud latinos inoleuit. Estq; exiccandus qui sic i balneo sudauit ante eius exitum: & in lecto reponendus etiam ut sudet precipue i quo euacuatio queritur & resolutio. Quod si sola humectatio diligitur ac caloris naturalis confortatio non ingrediatur lectum saltem ut calefiat. sed fortassis conceditur ad quietē: ubi uirtutis ade

rit debilitas. que res prudentie medicorū assātiū relinquenda est. Luuamenta autem & eius nocumenta in dicendis aperientur. Postremo de mora in balneo. Et si de eo aliqua sint: tantum dicatur q̄ humectationem querētes in humido maiorem ualde q̄ in sicco trahere debent. qui uero resolutionem euacuatiōnemq; magis econtra agāt. Quibus omnibus prima aureola sic manifestata relinquatur: ad ceteras me conueniens. Operationes. Operatio naturalis balnei est calefacere suo aere: & humectare & exicare per accidens ut actum: & aliquantulum per se. cum caliditas sit per se etiam siccitatis productiua: ut multi tenent. unde primi secunda princeps. Quoniam que libet caliditas exiccat infrigidat etiā calorē naturalem multū resoluendo: ut actū de aqueo.

Membra capitis. Caput replet: humores ad oculos fluere facit. propter quod & ueltramontani estuaria sollicitantes: oculos scarlateo colore suffultos habent. quam rem fortassis alius deo baco attribuet. Membra pectoris. Frigus ex pectore tollit: pulmonē purgat precipue tertia in casa. Membra tertiū uentris. Vrinam prouocat humiditates dissoluendo. renes debilitat ac coitū. quare ex re multum in coitu debilitantur iuuenes qui aut in balneo aut imediate post exitum eius cū meretricibus coeunt. uentrem stipicant. Membra iuncturarum. Iuncturas laxat & debilitat: easq; ad dolores podagricos preparat: precipue cum fuerit eius assiduus usus. Vnde princeps. 22. tertiū de p̄seruatione ab incurfu podagre. Et minores in balneis: quoniam humiditates fluere faciunt ad iuncturas. Quare a lotionē frequenti pedum qui suspecti sūt abstineant. Vulnēra & ulcera. Eis nocet. Febres. Secunda casa febricitantibus confert: & prima deinde quoniam ethici reducendi sunt de secunda ad primam. Et de his. in debio supra. Hora ingressus & egressus. Iam dictum est de eis nunquid eligibilior sit ingressus matutinus serotinus: & siomaco iam euacuato. Dicatur primo: tempore calido eligendus est matutinus. frigidus uero circa uigēsimam horam: quare aer minus frigidus est. Et qui ex eo sanitatem tantum querit mane ingrediatur quo tempore facta est digestio in stomaco & epate. Si uero alia ex causa ingredi uoluerit: eam consideret: & sic tempus proportionatum eligat. Nam calidum ad resolutionem magis iuuat: & huiusmodi.

De mora sepe scriptum est ad tolerantiam & corporis lenitatem: & ultra si a medico magna queritur calefactio: resolutio & huiusmodi.

Regimen. Intrent uentre prius uacuo: stomacho ieiuno exeant ne a frigore ledantur: bene testis lectum ingrediantur ut actum: cibentur cibis reassumptiuis dum fuerint a calore membrorum quietati ne membra sic calefacta non coctum cibum ad se atrahant. Ex quibus apparet eorum error qui illico post egressum oua sorbeunt ac comedunt: uinum bibentes non mediocriter potens. quod certe mensurari debet. neq; in omnibus equalis potentie offerendum est. sed attendantur etas. consuetudo. uirtus & huiusmodi. ac utilitates propter quas balneum a medico est concessum. Neq; eo in die aeri libere se multum exponat ne ex subingressu aeris: sic apertis poris ledatur corpus. Plurima alia addi possunt: ut q; macrescat impinguet & huiusmodi. ut in questione actum: que ex habitis colligenda sunt. & consideret speculator. Et hec de balneo aereo humido.

De balneo aereo sicco.

ALNEVM AEREVM

b siccum quod nostri stufam nominat: fabrica est cuius aer per medium quoddam fumellum appellatum sic calefit quod a furno differre sic uidetur: quoniam fumi aer ab igne immediate ignitur. Hunc autem locum quam maxime septentrionales frequentant. ytalique quorum habitatio illis propinqua est: ut tridentini feltrenses foro iulini ceterique tales. Quia ex re de eo a me sic scribendum est ut & his omnibus perficiam. Nam hiemali tempore eis locus est ueluti continua statio. neq; id cupiunt ut sanentur: sed ut frigoris rabie fugiant. & hii maxime quibus indumentorum calidorum copia non adest. Cōtemplabimur itaque ut de humido actum materiam formam aeris equalitatem: quibus conueniat magis iuuamenta & nocumenta dicentes. Et multa amplexantes dicamus primo fabricam hanc quandoque ex lapidibus: nunc ex lignis: nonnunquam ex utrisque confectam esse. Cuius electionem ad aureolam primam: quoniam is locus suus est sic reseruabo in forma eius profequens. Debet enim locus hic amplius esse:

quotiani angustatus aer cito corrumpitur cum nouo non euentatur: precipue cum aer in eis odoribus ciborum alteretur: ac frequentantiū aer permutetur. De cuius alteratione suo loco dicetur. Sitque fenestris munita que aperiri & claudi possint: ut inde euentetur aer. sit unum luminare uersus plagam septentrionalem ceteris maius: ut inde melius rectificetur aer.

Ex quo apparet ut supra error eorum qui luminaria parua ac pauca in eis ordinant: quod ut inde calidior reddatur locus sic confici faciunt. Nam autem ornata esse decet ut inde delectabilior reddatur. quoniam multe stationis locus esse debet. Quam ob rem potentes luminaria uiris ornata ac picturis amenis ea fabricent. Et ut locus semper iocundior reddatur: in eo sint que animum dulciter molliant & a curis deueniant. ut schachorum ludus. alea. rum. cartularum & huiusmodi. Vinum autem hic silentio pertranseo: quod & dulce feroces ac tristes spiritus mollire ac solare solitum est. ut omnes ad cantilenas pronocet. Sint etenim ludi hii solatio non lucro dediti. ne furore ita accendantur humores: quos & loci caliditas sic ad incurrendas febres quam maxime preparet. Actum de forma: consequens est ut de materia dicamus. et in primis prima ponatur aureola. Electio. Eligatur que ex lapidibus constructa est: lignis aut asseribus uallata. Lapidis aut causa sunt aut per antiparistalam. ut calefactus aer amplius calefiat. & sic minor aut remissior regitur ignis. quia ex re non sic ignitur. aer neque disproportionatur. ut ex igne intensiori prouenit. aut si recipiunt caliditatem eamque in asseribus conseruant. ob quam rem non est ita necessarius continuus ignis. & calefactus aer eorum frigiditate sua in caliditate moderatur. Asseres autem sicce & porose eligantur. nam sic in poris latiores facilius caliditatem recipiunt. ut aer mitior inde reddatur. Nam in substantia depressiori impressa ad calefaciendum potentiora redduntur. quare non tantum neque ita potenter dissemperabitur aer ad qualitatem ei contrariam. Quibus inducatur ex asseribus piceis fabricatam eligibiliorem. nam laticie aut cupressine aut tucee & huiusmodi sunt depressitate nimia participantes. neque aer in eis impressus eque bene poterit euentari. ut qui in poris erit latioribus. Aer enim qui bene euentari non potest facile corrumpitur. nam & si aer in corde attractus non euentaretur per succedentem statim corrumpetur. Nam cum aer

sic remanēt non edentatus: corpus ad egiitudi-
nem preparat. quoniam associatur ei qualitas
cōtraria sue complexionī. princeps. Et aerem
non deserēs dico q; nō nimis calidus & siccus
esse debet. quoniam sic cor ad lapsum calidū
pparat. quod refrigerare deberet: sicq; anhelī-
tum grauat. quare asmatici ab eis se custodiāt:
maximē quibus est asma ex catarro humido:
quem dissoluit illa caliditas: & fluere eū ad pe-
ctus facit. Pingues etiam qui sic refrigerio in-
digent: colerici multum: & hii consimiliter ca-
lidi. humores enim colericos commouet: iun-
cturas laxat. quoniam fluere facit materias ut
actum de humido. spiritum resoluit: uirtutem
debilitat: ac animum eneruat: his maxime q;
eo delectantur: & coleram supare facit. Nam
& si humana corpora nimia aeris caliditate di-
stemperentur ut uirtus deiciatur: quid de cali-
ditate aeris extranea dicemus. Cum ca' iditas
solis nobis uelut naturalis sit: cū sol & homo
hominem generant: ut magno placuit phisi-
co. Ex lignis eligantur sicca salicua uel alia
porosa: non densa nan uallosa sed in cultis lo-
cis nata. Furnellus ex creta siue argilla fiat.
nam laudabilior q; ex cemento: qui in alto an-
gulum loci fundetur: ut propinquus & di-
stantius stare possit qui maiorem aut minore
caliditatem querit. Et cum de aere quantum
ad ea que intrinseca sunt actum sit. aliquid de
extrinsecis ad ipsum spectantibus dicendum
esse puto: ut q; primo ex ingredientibus non
alteretur. Aer enim ex frequentia hominum
sic clausus notabiliter alteratur. quam rem ma-
nifeste declarat aer scolarum in quibus habi-
tant puerorum copie. qui cōtinue est per ostia
& fenestras euentans. Itaq; euitanda ē homi-
num frequentia scipue infirmorū: & eorum
qui fetidum habent anhelitum: aut fetorē pe-
dum & huiusmodi que aerem fetidū reddūt.
Nam sic morbi efficiuntur ueluti contagiosi.
Quā ob rem princeps & potentes qbus usus
estuarii ē assuetus: tempore suspecto ad pestē
omnino prohibeant ingredi eos qui ex locis
infectis ueniunt. Item cum ptisis egritudo con-
tagiosa sit: seruientes pūscos exulent: sicq; in
similibus seruandum. Euentādus est itaq;
aer estuarii q; frequenter: ut ex causis extrinse-
cus alteratus rectificetur: ut sunt cibaria a qui-
bus alteratus fuit: ut cortices cancrorum ui-
num brodialia aleum cepe: que apud ultra-
montanos in estuariis ueniunt ad prandia se-
pe. Rectificandus est & cōtinue cū odoribus

gratis: dico gratis quoniam non idē odor om-
nibus gratus est. Nam ē eius alteratio siue pu-
trefactio multum uerenda. unde princeps ae-
ris putrefactio multum timenda est: quoniam
cum putrescit incipit humorem putrefacere: q;
a corde circūdatus est: quoniam ad ipsum ppin-
quius accedit q; ad aliud. Sed qui ea stussa
ad conseruandam sanitatē uoluerit uti: aerem
eius sic moderet ut neq; calidus sit. Semper
autem aut ad temperamentū: aut infra in calidi-
tate ipsum producat. inspecta uirtute cōplexio-
ne temporis cōstitutione regione cōsuetudine
& huiusmodi. ob que diuersa diuersificari ha-
bet. Ipse quidem aer refrigerium cordis eē de-
bet: & calorem suum temperare: non ad lap-
sum deducere ut actum. Accidit & quandoq;
ut corporis dispositio lapsa calidiorem requi-
rat: qui medici consilio moderandus erit.

Rectificatur aut cū his que boni sunt odo-
ris: uirtutē uitalem ac animalē confortatibus
nō excedentibus i odore. quoniam sic omnis
immoderata qualitas actum deicit proprie uit-
utis. ut medicorum dux secundo tegni. Neq;
odor sit assiduus: neq; rerum i multa quātita-
te positarū. sed sit odor leuis suauis non multū
imprimens. Ad hoc aut ualentia sunt plura:
ut iuniperus si accendatur deinde extinguat
fumus eius suauis & odoriferus est laurus.
mirtus. rosmarinus. Item sandaraca aut thus.
laudanum. troscisci de galea muscata obsoleti.
siue auicule de cypro. nux muxcata. gariofili.
cortices pomorum odoriferorū i faucibus fur-
nelli positi. Scopis omni sero mundare aper-
tis luminaribus: & thure aut alio odore dein-
de suffumigare. ignemq; prope diem de no-
uo accendere. Operationes Est calefa-
ctium exiccantium: cū aer sit calefactus erit
resolutiuum & huiusmodi. Quod si tempera-
tum aut infra temperamentum calidum fuerit
corpora sic a frigore defendit. Quare senibus
quibus calor deficit: & pueris qui sic frigore
faciliter patiuntur: cōuenientior erit frigidisq;
natura. Reddit corpora a frigore extrinseco
passibilia. poros sic aperiendo cutim ledit &
sic passibilem facit. Quare consulendum ut
intrans pānis se exuat siue alleviet: ut cū egres-
sus fuerit eos reassumet: ut a frigore se sic tuea-
tur. Membra capitis. Caput offendit:
eius dolorem inducit. maxime cum calidum
fuerit. Quoniam omnis caliditas euaporatio-
nē facit. princeps. Oculos passibiles reddit ac
debilitat. quare facilius a frigore leduntur sic

apetiōe pororum spiritus uisibiles diminuit. Quare qui i talibus obuersantur: oculos sepe scarlatæo suffultos habent. Nam ad eos debilitatos materia fluit cataralis: et fluxa non contumitur. membra enim debilia fortium sic su perfluatates recipiunt: ad surditatem sic preparat: etiam cōnaturalis aer sic ex tali ledi uidetur. Membra pectoris. Tussim inducit: et pectus ledit ac pulmonem: precipue cū eius aer fuerit nimis calidus. Estq; tussis causa non raro per accidens factitium: cum ex eo sic calido ad aerem extrinsecum notabiliter frigidū corpora transmutentur. Videmus enim in autumno corpora mutari propter aeris eiusdem mutationem. nunc ad calidum: nunc uero ad frigidum. Membra tertii ventris. Digestiuam debilitat sic ad caliditatem extrahendo. sed insiti augmentum prestat. quare in eis bibuli libenter cōuersantur. Vrinam minuit: ventrem stipticat sudorem prouocando: ac calorem ad extra trahendo. ydropisī confert. unde princeps. Et est preterea cum ingrediantur balneum ipso sicco exicat et confert ydropisim habentibus ex laxitate. Membra iūcturarum. Iuncturas laxat. Vulnere et ulcera. Eis in hieme non nocet. maxime si ex humore fuerint frigidus. Febres. Febricitantibus febre ex causa frigida ut flegmatica conuenire maxime uidetur. Et quoniam in melancolicis febribus maior est intētio ad humectandum sic conferre non uidetur. Ingressus et egressus. Ingrediantur cum paucitate uestium: et cum multitudine egrediantur: bene capite muniti. Conuenit magis ut acutum senibus debilibus et pueris et paraliis purgatis. et cum regimen sit in eis cotidianum et consuetudinarium: de eo non aliter dicendum q̄ de consueto. et breuiter aer ille calidus dissoluit laxat rubificat: quia sanguinem ad exteriora trahit: qui si superfluit colorem efficit citrinum. quoniam resoluit quod attrahit. ex quibus eius nocumenta colliguntur: que consideret qui eo uti uoluerit. et hec de sicco aereo.

De balneo sicco igneo.

VRNVM VT ACTVM
balneum siccum igneum appellare non longinquum a ueritate esse uidetur: Cum et eius parietes immediate ignis cale

faciendo attingat. Quod & si in sanitatis cōseruationem sic accedere non uideatur. in eius tamen recuperationem nonnulli eo uti laudarūt. Vnde ubi fortis queritur resolutio ac exiccatio toto corpore mala dispositione frigida & humida infecto: ut in asclite aut in timpanite. In qua & si sit uentositas tamen ab aquositate absoluitur. Quare homines ydropicos tales i furno locant: capite exterius situato. etiam si extrema sic humida aut tumida forent: cum eo aere resoluunt. Quod si fortis resolutio queritur ac exiccatio: cum eo compleri poterunt: ubi conuenienter applicetur. Hanc aut conuenientem applicationem medicis relinquo & his qui de accidentibus notitiam habebunt quorū opus prudentia duci debet. Hec pauca de igneo uolo intelligentibus sufficere.

Liber secundus de naturis & proprietatibus balnearum naturalium.

ON PARVAM PRO
uinciam aggredi me sentio mi illustri domine: cum de naturis & causis caliditatis balnearum naturalium a me peragendum sit. cum in altera harum rerū plurimos phi

sicos discordes fuisse me legisse meminerim. Nam apud phisicorum principē suo de proprietatibus elementorum notu paucorum phisicorum varias opiniones recitauit. quas abolere & anulare omnino enixus est. ut sic inter eas sua elucescat opinio. est equidem horum sapientum discordia: certissimum rei magne signum: que a phō magno sic scripta fuit. Verum alteram & sensibilem magis & rudiorē opinionem in medium adducere temptabo: fortassis tibi mentibusq; aliorum gratam magis. q̄ cum aliis confumerare non est quin de albesca qui rudissimus sum ac pene ignarus & ab eorum opinionibus sic deuiare. Verum & si in causa caliditatis longa perscrutatione aduersantes fuerint in proprietatibus tamen & naturis unius sententie fuisse nisi sunt. Quā ob rem cum in his prosequi inutile satis esse putem: equo animo patieris si raptim illas absq; litigio recitabo. Nam earum recitatio a me fiet: ut quantum ruditatis opinio nostra sapiat: a te melius comprehendatur: cum opposita iuxta se posita magis elucescant.

Narrabo itaq; opiniones prout in littera aristotelis iacent: ne in earum recitatione diminutus aut superfluous esse uidear. Mileus philosophus locutus est in eis: dixit autem quod causa quae aqua termarum calida non est nisi per uentum calefacientem in profunditate terre & concavitatibus quae sunt in uentre eius. quare conuretur illa caliditas super aquam & calefacit eam: & sic egreditur calida. Rempiphilus in illo sermone in quo contrarium est mileo: & secuti sunt eum multitudo: dixit quod terra in illo loco est rara non coniunctarum partium uehementis mollificationis: cui est durities. quare ingreditur eam caliditas solis: ergo calefacit aquam in concavitate terre in cavernis & foueis quae sunt in uentre. quare illud est causa istius caliditatis.

Democritus autem dixit quod causa in caliditate huius aque est: quod in concavitatibus terre quae sunt in uentre eius sunt montes calcis: cum ergo currit aqua super illam: calefit & egreditur aqua calida super faciem terre. Aristoteles. quia ergo manifesti sunt quidam de sermonibus eorum per inquisitionem presentem dicam nunc in illo sermonem convenientem ad comprehendendum quod certum est & necessarium. quoniam aqua currit super mineram sulfuris. quare calefit propter illud. Et significatio illius est quod aliquid odoris sulfuris est inuentum in illa aqua. & quandoque inuenitur in ea sapor eius. Extinguitur autem candela & remanet cum licinio ex igne: & puluerizatur super ipsum puluis sulfuris & accendit. et quandoque coëscitur lutum cum napa & sulfure: et fit ex eo licinium & accendit. & coëburitur. & similiter dicamus in uulcano qui est in terra sicilie & inter magna maria. quod ille concavitates & ille ruine in quibus sunt ignes: non sunt nisi ex sulfure in uentre illius montis. ergo conflat uentus et mouetur unda in illo mari coartat unda montem & calefacit propter illud sulfur. & accenditur in eo ignis & egreditur ex eo fumus &c. Has autem opiniones argumentis alterare non intendo: sed in mea opinione positui satis persequi eamque suis cum fundamentis ita roborare: ut tua illustri dominatio facile iudicet si recitatione digna sit: & cum ceteris connumerari. Et in eam diuino numine prius inuocato sic prosequar id primum ponens. Quod aqua omnis simplex essentialiter summa sibi uedicat frigiditatem. est enim frigidorum primum: ut supra princeps. Secundum quod omnis aqua ab intrinseco calefacta in essentia & uirtute frigida ponenda

est. Nam omnis talis sic sue dimisse nature ad frigiditatem redit: ut experientia comprehendimus. Ex quo inferitur quod aqua termarum sic aliunde calida facta frigida uirtualiter & naturaliter dicenda est. Tertio quod cum aqua sic in ultimo frigida sit: qualitas sibi in summo disproportionata: quod tantus gradus caliditatis quantus est: caliditas feruens in ea nisi a summo calido induci potest. Ex quo inferitur quod non per uentum calefacientem sic calefit: ut mileo placuit cum nihil agat ultra gradum proprium. Et hoc suppositum uerum sic sufficiens contraire uidetur opinionibus iam recitatis: considera. Quantum quod potentior est paribus feruentis caliditas siccitati quam humiditati coniuncta: cum siccitas caliditatem exacuat & humiditas obtundat. Quintum quod actualis ignis in aquam ipsam actualiter agens: non potest in ipsam intensiorem gradum caliditatis ipsa aqua remanente: quam feruentia gradum imprimere. Suppositum uerificat experientia. Ex quibus inducitur primum quod aqua termarum ad tantum gradum feruente a uaporibus calidis sub terra existens minime perducitur potest. Nam cum is effectus ultimo sit ignis: neque uapores tales igni in caliditate pares sunt: ab eis similis effectus in summo minime exire poterit. Induciturque secundo quod si sic calefit hec caliditas ab igne producta erit. et cum ignis hic eam sic calefaciat. sequitur in uisceribus terre sic ignem inueniri debere: quod & ratione persuadebo.

Nunc autem horum uirorum Auicenne & Auerois opinionem sequentes premitamus in mixtis elementa formaliter repiri. quod eorum auctoritate dignum concessionem relinquo. Arguamus itaque sic. nature quidem difficilius est mixtum perfectum in uisceribus terre posse produci quam simplex. quoniam non potest absque simplicibus sic mixtum produci cum presupponat. sed potest natura primum cum producat aurum argentum sulfur ferrum nitrum: ceteraque mineralia. Ergo & secundum. ergo & ignem. Et ultra ergo in uirtute solis & stellarum: poterit in uisceribus terre ignem produci. Ex extendendo dicamus quod non solum parua quantitas: sed magna ipsius ignis passio dispositio concurrente produci posse. Quod si in alienam quis sententiam deuiaret: solis & stellarum & nature uellis potentiam diminueret. Preterea si potest paruum quantitatem in paruo subiecto disposito inducere. quod repugnabit quod & plurimum in subiecto disposito magno. Hec et confirmare

videtur experientia. Nā uidemus montes maximos igne in uisceribus eorum existente ardere: ut ethna montibello: pluribusq; in montibus in mari existentibus. que & si stupenda sint: illa tamen ac cōsimilia natura fecit: aut ad hominum utilitatem: aut ad uniuersi pulchritudinem. Et stupendum magis facio q; de corpore agate sancte uulgatur. Nā cum ignis mōtis ethne ita augmentatur: ut uersus ciuitatem chatanie cōia intermedia cōburendo ueniat: occurrente corpore agate si cum magna deuotione a ciuibus portato in ignis oppositum: ita ignis retrocedit ut a corpore sancte effugari uideatur. Hec enim est uisa opinio Democriti: qui in assignando generationis calcis causam dixit ipsam ex lapidibus fieri in uentre terre existentibus: ab igne sic decoctis ut in fornace de quo post de calce. Facit aut ad huiusmodi ignis intensionem: frigiditas circumstantis aq; qua per antiparistatim sic fouetur & intenditur. quare ut quasi semper terre in locis uallos reperiantur: qui aquositate non priuantur. Vnde si uerba Aristotilis recte contemplabimur: multum ad caliditatem balnearum antiparistatim per aquam frigidam operari non negauimus: iuxta que in dubium uenit. An aqua termatum sit calidior tempore estatis q; hiemis: cum hieme sit aquarum inūdatio maior & maiori cum frigiditate coniuncta. Pro isto dicendum aquā ipsam quandoq; calidior rem: quandoq; minus calidam reperiri. cuius causa ut arbitror est maior uel minor antiparistasis. et ut res planior fiat: sic ad dubium rēdo aliquas ponam conclusiones. Prima: hieme existente frigida & sicca antiparistasis debilitatur. nam radii solares & stellarum per terram penetrantes contrarium sic fugientes fortificantur. quare terra in profundo calidior inuenitur: ut indies fossiores terre experiuntur. ex quo inferitur q; cū caliditas illa non sit multum potens: parum aut nihil adiuuat balnearum caliditatem: ut ad gradum perducatur intensiorem. quinimmo uidetur illam potius remittere: cum remissum remittat intēsum. Secunda conclusio: hieme existente pluuiosa & frigida antiparistasis fortificatur: aqua frigida sic per porositates terre penetrante & infrigidāte. ex quo inferitur & aquam balnearum eo pro tempore sic calidiorem fieri debere. Inferitur secundo q; balnea nostra pataua precipue montis groti sancti petri domus noue: ac sancte elene & bartholomei: eo pro tempore calidiora

esse: de quibus post. Tertia: estate existente frigida antiparistasis fortificatur: quoniam frigiditas terre unitur in profundo contrariū faciens.

Quarta: estate ente frigida & humida quā pluuiosa: antiparistasis fortificatur patet ex dictis. Ex quo inferitur q; in diebus estatis pluuiosis sic fortificata antiparistasi: aquā termarum protunc calidiorem fieri. Quinta probabiliter ponitur q; ceteris paribus fortior est antiparistasis hiemalis estiuā. Ista conclusio tāq; probabilis posita est. Nam uidemus cauernarum aerem tempore estatis per antiparistatim infrigidari: & tempore hiemis calefieri. sed mensurare gradum caliditatis cum gradu frigiditatis non est facile. s. que earum est intensioris gradus in latitudine sua. Et ideo probabiliter dicitur: contra. Vbi tamen sit pluuiosa fortior est hiemalis et tempore ut supra. Fortassis dicitur tempore estatis porositates terre sunt latiores: & ex consequenti si pluet aqua magis penetrabit: & si fortior fiet antiparistasis contra. Nam experientia est que de his certum reddet iudicium. Absolute aut sufficit nobis impresentiarū aquam aliā quandoq; calefieri magis: quandoq; minus. ut ē uidere de igne montium nominatorū: qui quandoq; ē maior quādoq; minor: causa sic aucta aut diminuta: contra. Sexta constitutio aeris frigida ad eorum caliditatem saltem in profundo maiorem siue intensiorem fieri non parū conferre uidetur. hec cōclusio ex superioribus deducatur. Quibus sic positis ac firmatis: id in postremis aperiendum ē a nobis: quōd & aqua hec ab igne calefit & feruentiam suscipit. sicq; ut quia quedam sulfurea: quedam aluminosa: q; dam salsa: sicq; de mineris ceteris. Dicamus itaq; primum q; aqua hec balnearū non aqua ē que in uisceribus terre frigiditate lapidū generatur conuersione aeris in eam. sed aqua est elementalī ab elemento ueniens nunq; deficiens. Secundo est imaginandum in uisceribus terre terram cōpactam & densam & unctuosam generati cauernosam & concauitatibus plenam: ad quas aqua ipsa p loca mineralium transiens & illa secum conducens peruenit. in quibus uirtute circūstantis ignis ebullit & feruet. unde forte fit partium mineraliū sic ab ea conductarū cum ea cōmixtio. Et sic calefacta aqua & leuificata: cum qua multi coniunguntur ignei uapores exitū ad superiora petentes. impulsione succedentis aque iuuante: per porositates terre ad superficiem eius deducit: unde

fontis calidus causatur. Nec parum adiuuat inclinatio aque talis ut terre superemineat. Hec autem terra sic concavitatibus plena bitumen quoddam est unctuosum & solidum & compactum: ut propter eius soliditatem & unctuositatem aqua penetrare minime possit. Vnde ut actum eo in loco sic congregata: eam calefieri & bullitionem & feruentiam recipere comprehendimus. Intensioremque caliditatem eo in loco quam in superficie terre ad quam ad nos peruenit recipiens. Nam in transitu per porositates terre frigide & ad aerem ueniens in feruentia sua sic remittitur. Neque repugnat hoc bitumen magis quam sulfur in uisceribus terre generari posse. Quod si de pabulo eius queratur: cum rationabiliter uideatur deficere debere: sic igne in eo continue agente. Dicendum bitumen illud esse quod longo ac quasi perpetuo tempore sua sic uehementi soliditate remanens non deficit: eique nutrimentum commune succedit ne deficiat: cum uniuersalis natura balnea hec ad mortalium non paruam utilitatem produxerit: de eis non mediocrem curam gerens. cum cetera omnia propter hominem fecerit. Omnia enim subiecisti sub pedibus eius. nam & de stupendis ab ea productis curam gerit. Est quod simile ut de nutrimento addito in uite hominis conseruationem. Nam aqua illa fluens & per loca ueniens sulfurea aluminosa & salis & huiusmodi: nutrimentum deferat ad ipsius conseruationem: natura sic de eius conseruatione intenta. Et propter simile causam ignis ille non deficit: sole & stellis sic conseruatus. Neque hoc negandum est quod etiam reperiatur species lapidis ex quibus lebetes: igni in decoctionibus resistentes. Sed statim hesitabitur ut cur ille ignis non extinguitur: cum euentationem non habeat. cum manifeste comprehendamus ignem euentatione carentem statim extinguui. Et ideo carbones conficientes in cumulo foramina multa faciunt: ut ex eis ignis euentari possit: quibus carentibus extingueretur.

Dicendum ipsum per poros terre euentari: ut naturalis calor in homine. que res comprehenditur dum homo in balneis est ad usque gulam submersus. Nam eo pro tempore ueluti suffocari se sentit. quod cum brachia in altum eleuauerit: statim refrigerium percipit per poros cutis sic calore euentato. Etiam fumi eius cum uaporibus aque egrediuntur. Neque sic existimandum est ea perpetuo durare. sed ea quandoque deficere: ut multis in locis ytalie defecerunt: nu-

trimento deficere. Aut propter ignis continuam actionem aut in uis opilatione coniungere. Compositionemque est ex locis per que transit recipere non negatur: ut Aristoteli placuit. Sicque aqua termarum a loco per quem defluit denominationem recipiens est: ut alia dicatur sulfurea a predominio ut aqua termarum petrioli. Alia aluminosa uel salis: ut balnea ebani in comitatu paduano: de quibus suo loco. Verum si uerba Aristotilis contempletur: transitus aque super sulfur siue per uenas eius: causa est prima et necessaria caliditatis aque. Et certe id opinor ut nulla talis sit que sulfuris uirtute careat. Et iuxta hec opinatus sum hoc tale bitumen non multum in profundo terre locari. quoniam uerisimile non uidetur aquam per longissimam uiam sic per poros terre frigide continue uenientem in tanta feruentia contineri posse. Quod si queratur ut cur magis hoc loco uel hoc hec nascuntur terme nonque omni in patria. Dicendum ut de ceteris effectibus qui magis in loco uno mundi apparent quam in alio: ut facies late ac compressae in septemtrione. quoniam in tartaria apparent nonque alio in loco. Similiterque ceteris apulie in partibus: cum fetu mulieres animal quoddam pariunt: ut uespertilionem aut acipitrem & huiusmodi nonque in omnibus. Certisque montibus ac partibus aurum & argentum: es aut stagnum: nonque in omnibus. Horum enim diuersorum effectuum: diuersus celi aspectus sola causa assignari posse uidetur. Et si dicatur: uidemus apud balneas sancti philippi fontem unum calidum: alterum ei propinquum ualde frigidum. Dicendum ex diuersis locis prouenire: neque unam ambobus cauernositatem & uiam esse. Et quoniam ista sunt oculata nobis ac stupenda et mirabilia. hinc Aristoteles ea sacerima esse dixit. 24. problema. Hic autem modus inuestigandi caliditatis termarum causam sic posuiue a me descriptus est. quoniam id iudico materia demonstrationem non pati: a contradictione defendi non posse. Nam mihi expeditior & mentibus hominum consonantior uisus est. Quare me quisque non mordeat: cum sic ad inuestigandam aliam & forte uerriorem opinionem causam dederim.

Capitulum de proprietatibus simplicium
& primo de sulfure.

ICIEIVNE DE CAUSA
caliditatis termarum expediti
consequens est ut de proprietatibus

earum a nobis agatur. quas lōgē magis a tua dominatione expectari scio: cum ad salutem corporis humani: pro qua natura producte fuerunt: ipsa causa accidere magis sentiamus. & cum aqua ipsa ex mineralibus que secū ducit componatur: & ab eis denominationem recipiat. equum iudicavi de simplicibus mineralibus ipsis ex quibus componitur notitiam prius trader: ex posteaq; de cōpositis. Nā ex una aliam habere contingit. neq; una vacante alia perfecta notitia haberi pōt. Notitia enim cōpositorū ex simpliciu doctrina necessario pendere fatetur. Et cum iter mineralia omnia i calefaciendo aquam sulfur preminentia habere uideatur: ut magno placuit phisico. cū substantie sit aeris multum atq; ignee: ut sic sulfur dicatur quasi solus urens: ut ysidorus. hinc exordium ab eo iniciamus: eius narrando proprietates. ut qualis sit aqua ab eo ueniens: quarū ue sit proprietatum: sic facile intelligatur. Vñ sub aureolis eas describam: ut in ceteris actū id primum asserentes. Quod sulfur mineralis est terreum: sua in compositione multū ac reitatis plurimumq; igneitatē habēs: satis notum quo nulla quippe res ita cito accenditur. et quoniam ab alchimistis ut ab Ermēte trimegesto: ut semen ponitur masculinum: ipsum q; cū argēto uiuo cōmixtum ut cū uxore: in omnia alia conuertibile. que res non cōtingeret nisi merito sue incōplete substantie. hic sub aureola prima que est natura uolo hec uerba theotonici magni adducē: illaq; aureola hoc in loco sufficere. Inquit in de mineralibus. sed obseruandum est q; fumus eius indicat terrestrem substantiam: in ipso esse ualde ignibile & cremabilem. fetor uero suus indicat ipsum esse ualde indigestum et non terminatum. sed potius calore corruptente esse corruptum q; digestionē completum. & hoc sui incōpletio facit. q; potest esse uniuersalis materia omniū metallorū. Si enim esset cōpletū ad cōplexionē unā determinate. tūc pculdubio nō eēt cōuertibile ad alia: nisi primo illa tolleretur. sed nūc propter sui incōpletionē cōuertibile ē ad omnia: sicut semen & alia ex quibus generantur res nature. Et ideo sagax natura abundat i sulfure ubicūq; ē locus generationis metallorū. Est aut calidū et siccū ad quantū pueniens. Auic. Electio. Diascorides. Et melius ex eo q; non appropinquauit igni clari coloris splendens sine lapide. Et propter studentes qui eo frequenter utuntur hoc addā. & q; mis-

sum est in ignem calorem facit uiridem. Sed eius quod positum fuit in igne oportet q; eligatur rubeum in quo est unctuositas. Verum a nonnullis quatuor ponuntur spēs eius: quas prosequi pposito nō ē necessariū. immo que usq; scripta sunt plusq; sufficiunt. quare ad alias utiliores aureolas prosequar. Operatio nes. Est calefactiuum uehementer exiccatiuum resolutiuum apertiuū attractiuū. Non enim humiditate caret: cum a calido & sicco dissoluatur. dissolutiuū cōsumptiuū attenuatiuum. & uim habet incorporadi propter alchimistas. Ex quibus omnibus facile colligi pōt quātum frugi in egritudinibus frigidis humani corporis esse potest. **Membra capitis.**

Epilēticos iuuat: & cum eius suffumigio resoluendo uaporem & animale excitado uirtutē. Nam in apoplefia suffumigatū: potēter uirtutem animale sopitam excitat. Cerebrum ab humiditatibus purgat: ipsi debite ad ministratū. propter quod & chatarosis ducia eius q; maxime confert: his scipue q; ex chataro humido & frigido laborant. Valet & potētius nervis humiditatibus repletis etiam cum cera applicatum aut cum liquore super caput & nucham effusum. quare & paliticos iuuat & litargicos. Suffumigiū eius surditati & obliuioni maxime confert. quare & aque sulfuree fumus corizam stringit: & cū melle et accito ad auris attritionem utiliter accedit. & hic aduertendum est quoniam mali est odor. odor quidem suauis & amenus spiritum uitalem ac animale maxime confortat ac uiuificat. quare malus & grauis odor ipsos spiritus tristet & uirtutem deicit. ideoq; eius applicatio capiti prius bene consideretur: qua ex re aqua sulfurea non tantum ledit ut substantia eius. Quod si cum odorabilibus & sapore priuatis operari possumus eligibilis est. Feti da enim & grauis que sunt odoris postergare oīa. **Membra pectoris.** Confert tussi. sanem de pectore educit: & cum ouo deglutitum etiam eius suffumigium asmatis potēter accedit. Sed consulo si fieri potest q; asmatici alio utātur remedio: q; suffumigio illius cuius hoc uicium ego presens. & hoc loco solatiose parumper disgreuiar. Nā cū quedam mulier spiritibus immunda eē diceret. qdam ex nostris spiritus expellere temptasset: & orationes non ualerent: ait ego quoq; uos expellam: cui cōtinue ppinquus eram. & extractio scamutio sulfure pleno super ardentē prunas

eiecit: tenēs mulierem super suffumigiū illud clamans exite in noie domini nostri iesu xpi & ex ppinquitate ego illud recepi & quasi suffocatus fui: ut totus dies mihi sulfureus ac molestus fieret. Membra nutrimenti. Stomacum confortat frigidum: exterius applicatum: uerum interius assumptum propterea quod eius substantia facile corumpitur ac quoniam grauis ē saporis & odoris stomacho non gratus: sic non laudatur. quare & aqua sulfurea sic fortassis in potu non ē comedanda: de qua post suo loco. Venositates resoluit iniectione: ac colicam tollit: & renū dolorem ex uentositate uenientem. Epar inflammat: hinc caute calidis nā aque sulfuree concedende sunt: ut post. Splenē attenuat: & uentositatem in eo genitam dissoluit. Curat itericiam quando cum ouo sorbili aut aqua sumitur. ydropisim ex ea frigida exterius applicatum. Membra expulsionis. Vētre m stipicat: & quādo mulier signās cum eo suffumigatur educit setum. Apostemata & bothor. Ponitur super aduersionem & ulcerationem: quare & aqua sulfurea ulceribus ualet. Membra iuncturarum. Et quā linitur super podagram cum nitro & aqua confert ei. quare & balneum sic compositum ut illud de corseno: de quo post. Venena. Veneno resistit quando teritur & puluerizatur super locū morsure uenenoſe: aut conficitur cum sputo: aut cū uisco: aut urina: aut oleo ueteri: aut melle: aut cum terbenina & cum rasina. Et cum aceto confert puncture scorpionis. Decortio. Quando miscetur cum gummi albotin curat scabiem. Et custodes pecudum ex sulfure & pice ouium scabiem tollunt. Et cum rasina mixtum scabiem curat in hominibus & cum nitro si corpus ex eo fricatur aufert pruritum & super corpus puluerizatum sudorem. Et quā misceretur cum rasina pini & aceto: aufert impetiginem moniferam: & maculas albas: scabiem ulcerosam. Et ex his facile iudicare poterit indagator balnearum sulfurearū proprietates & operationes. Item ligatum in pecia & impositum in aqua ro. per noctem: & cū eo sic facies balneet quādo itur dormitum & in die quādoque: sic pustule rubee faciei dicte gossioni aut bothor delet: per me expertum. Quibus inducatur iuuamēta et nocumēta balnearum que sic sulfure participant.

De Alumine.

VM ALVMEN AD
naturā sulfuris accedere uideatur: equū iudicauit de ipso sic consequenter determinare quod substantie grosse et terree et ignee existit: non ab humiditate

absolutum. quod & si a complemento argenti uiui defuit: ad eius tñ naturam aliquantulum declinare uidetur. Est enim ui quadam coagulatum: que quidem non est sulfuris: sed aliquid proprietatis habent cum sulfure. cuius & si plures species sint: tamen a Diaſcoride tres famosiores recitantur. Una earum est que dicitur iameni: & est alumen aliter scissum nominatum uel lumen scaiola. Secunda que dicitur rotundum: & dicitur zucharinum: quia in sapore zucharo similatur. Tertium dicitur humidum siue liquidum quod lumen de rocha uocatur. Et in aureolis presequens sit prima electio. Eligatur ut melius iamēni. nouū albū foris albedinis facile se diuidēs. habēs ueluti capillos albiſſimos quos uentus capit in sapore acre: quod ex babylonia defertur. et sequēs i bonitate est rotundum & ex eo melius quod est simile tucie naturaliter rotundum et non artificialiter tale coloris albi ad citrinitatem parumper declinans cum pinguedine quadam: non habēs lapides: cito fragibile: & ex babylonia exportatur. Tertium uero & in bonitate postremū est humidum: & ex eo melius clarum habens super se folē similem lacti: partium equalium & iuncturatum. & ē totum humidum: ex quo exit odor ut igneus. de quo theophrastus noster. Ferunt & inueniri alumen humidum: & hoc est sicut bitumen unctuosum quod multum est cremabile deficiens in odore aliquantulum a sulfuris unctuositate & cremabilitate: quod certe extimo opinionem nostram sequēdo rudem illud esse quod aquam aluminosam ferunt: de qua post. Natura. Calidum est & siccū ad tertium Auic. & combustum in gradu eleuatiori. est enim calefactiuū. exiccatiuū. cuius exiccatio est potens ualde. propterea princeps eius stipticitas maior est stipticitate bedeguar. unde Gal. & in eius sapore est stipticitas multa. Diaſcorides uirtus omnium istarum specierum est stiptica calefactiua. Ioannitius autem eum frigidum & siccum esse dixit. Cuius finem experientia quedam sic superficietenus comprobare uidetur. Nā cum ad uini conseruationem ne tepore i calido ebulliat: ab his

qui diligentiam habeat de uini custodia: pro unaquaq; mensura uini. quia pro dolio uno i/ponitur un. i. i. aluminis rotundi siue de rocha dicti quo fit ut experientia docet uinum a putrefactione sic melius conseruari. que res non uidetur ex alio contingere posse: q; frigiditate & siccitate aluminis ebullitione phibentibus.

Operationes & proprietates. In ipso est prohibitio & exiccatio: & prohibet fluxu sanguinis. et prohibet fluxum superfluitatu et effusionem earum. Et aqua i qua lauatur primu genus quando est antiquum et colatur sepius. efficitur ultra modum consolidatiua et coagulatiua diuersorum corporu. et propter hoc utunt ea alchimiste illa lorura: quam lac uirginis uocant. Membra capitis. Eius decoctio confert dolori dentium: quado ex eo colluitur os. Visus obscuritatem abstergit. & bothor in facie tollit. ut in pecia positum & in aqua rosifusum. Gingiuas restringit a qbus nimia fluit humiditas uel saliu: & precipue zucharinu. Et cum miscetur cum melle confert alcole. Et cum miscetur cum melle & aceto dentes comotos confirmat. Et cum succo uirge pastoris confert bothor & cursui humiditatum ex aure. et quando commiscetur cum aqua et liniatur caput: occidit pediculos & lendines & cicimices: & oris fetorum aufert. et e bonum apostematibus fraudulenti gingiuarum & uule. Et ego id expertus sum cum uino granatoru applicatum inflationes gingiuarum sanat: ab luto ore ex aceto et alumine: precedente tame appositione uentolarum cum sacificatione circa spatulas & collum. Vellet descensio uule. Recipe aluminis rotundi: balaustiarum: corricu granatoru acetosorum: rosarum: feminis eage. gallaru: cinamomi: piperis piteiri: salis armoniaci ana. Item alumen in uino bulitum tepidum gargarizatum in causa frigida. in calidatempeta. Membra nutrimenti. Non inuenio a Diascoride neq; a Serapione & ab Auic. in membris nutritiuis alumen proprietatem habere. Vnde non paru admiratus sum ut cur balnea delaporetia in passionibus stomaciac intestinorum precipue ex causa frigida uenientibus: tantam laudem commendationemq; receperint. Ego quidem hanc uirtutem eis ex eoru forti stipticitate sic attribuo. qre stomacis relaxis huius sic mirabili subueniunt.

Quod si interrogabitur ut cur sulfurea sic bibita ad eorum commoditatem non accedunt cum ampliori stipticitate uigeant. Dicen/

dum esse puto quoniam stiptica que ad secundum perueniunt gradum: in conseruatione sanitatis stomaci optime ualent: & inter alia precipatum obtinere putantur. cuq; sit lapsus ad humidum in eo: et ad parietum relaxationem tunc potentioribus stipticis egebimus. et cum iam membrum ipsum debile sit natura ac amplius per accidens sic factum immoderata stipticitatem: qualis est que quarti gradus substinere minime poterit: cum sic immoderata qualitas actum uirtutis proprium deiciat. quare media inter secundum et quartum eo tempore sic substinebit et conueniens erit. Ceterum aqua talis in eius assumptione ut sulfuris aqua non horribilem se reddit et stomaco displicibilem. Est itaq; stomaci et membrorum nutritiuorum conueniens: maximeq; causa infirmate debili ente. Ex quibus infertur q; errorem sic comittunt qui particule patientis actiuius uirtutem non considerant indifferenter omnes tales quia eadem egritudine laborantes ad cosimilia balnea ut proficiantur sic consulunt. quare ut actum sic contingit quosdam saluos fieri: et quosdam infirmari. Membra pectoris. Non reperi eum in passionibus pectoris iuuare. uerum sua stipticitate id petente dicere possumus: in emanatione sanguinis ab eo ubi eius retentio quereretur mixtum cum aceto aut aqua ros. uelut gipsum conferre sic extra applicatum. Membra expulsionis.

Nimium fluxum mestrurorum abscindit: et bibitum et suffumigatum. unde nascit ex eo factum confert fluxui mestrurorum: et prohibet impregnationem. et confert doloribus qui fiunt i collo matricis et scissuris eius et doloribus testiculoru. Ventre soluit bibita et notabiliter ut experientia manifestat. Sed forte dicetur cum stiptica sit uehementer: et quo soluit. Pro nuc dicatur ipsam a uirtute baurachia no absolui. et de hoc diffuse infra suo loco. Vulnere et ulcera. Auicenna cum fece uini aluminis tantudem desiccatur ulcera difficilia et erpetem hestiomemon. et similiter cum pondere simili sui de salgemma apostemati corrosiuo. et ualet adustioni ignis. Diascorides carne corrodit superfluum in scabie et aliis ulceribus. et tu addas maxime adustum in igne. Aduruntur autem species iste omnes et assantur: sicut assatur et adduritur colcotar. prohibet ulcera fraudulenta ne augeantur in corpore. et quando coquitur cum foliis uinee aut melle confert scabiei ulcerate. et quando coquitur cu aqua

& lenitur super pruritum aut super ungues le-
prosos: aut super panaritium: aut super exco-
riationes que fiunt a frigore confert. Et quādo
miscet cū sale & aceto q̄ quantitate sui ex gal-
lis confert ulceribus corrosiuis. & quādo mi-
scetur duplum eius ex sale: confert ulceribus
fraudentis. Puluis eius confectus cum uer-
mibus inuentis in pingui terra impositis ualet
ad cancrum. licinium ex tali confectioe intin-
ctum melle & super aspero puluere aluminis
si immitatur orificio fistule confert: sed prius
lauetur locus cum aceto. Et hic nota boni-
tatem balnearum ebani: propter magnificum
dominum malateftam de cefenis: de quo ifra
& quando liniuntur cū eo apostemata flegma-
tica confert: cōfertq; fissuris matricis. & ex his
facile iudicare poterit indagator proprietates
aluminosarum balnearum ut de sulfureis su-
pra: & tu considera.

De sale.

T QVONIAM CON-
tingit nō raro temas has sal-
suginosas inueniri: precipue
apud euganeos colles. hinc
de sale a nobis agendum erit
cum sal ipse cum alumine cō-
uenientiam non paruam ha-
bere uideatur. Dicamus itaq; q; sal terreū cor-
pus est ex cinereo adusto aque commixto gēi-
tum. Est enim compositum ex partibus aqueis
sine sapore: que si sint equales falsus perficitur
sapor. diāntibus uero terreis ad amaritudinē
prorior. Qui prima sui in diuisione diuidatur
in salem panis. sal gemma: salem narcoticum:
& salem indum. et sal panis diuiditur in mari-
num & mineralē Marinus quia ex aqua ma-
ris fit. & mineralis quia ex minera uenit nos-
tro attinens pposito: qui longe fortior ac suis i-
operationibus omnibus potēior. a quo aque
falsæ calidæ egrediuntur ut actū: et de hoc lon-
gius infra. Reperiuntur autem salis multi-
plices denominationes. quorum diuersitates
prosequi et si pposito nostro nō sit utile mul-
tum: ac attingere nō uideatur. tasi ut tue domi-
nationi aliquid tibi gratum scribam semper
quod maxime studeo aliqua extranea de sale
ipso hic narrabo. Difert autem sal qui ex
aqua maris magni ytaliam attingit: a sale qui
est ex mari oceano quod ad aquilonem est
uersus flandriam & germaniam. Nam qui

ex aqua maris maghi fit in locis ubi est fluxus
& adsunt reflexiones: est grandineus magno-
rum granorum uelut nix grandinosa. et hic fit
quoniam aqua illa in foueis deriuata in fundo
calore solis in salem conuertitur. In mari autē
oceano in fondo eius aqua conuertitur in sa-
lem. non est autem grandineus sed globosus
non perlucidus. Reperiuntur & fontes et pu-
tei ex aquis falsis in pluribus locis germanie:
& ex decoctione illius aque salem conficiunt
Cōtingit & ex urina hominis & precipue pue-
rorum salem fieri per operationem alchimie.
Nam urina ut sal mordet & urit: & a natura
salis non multum distans est. quare ex uno in
aliud facilis est transitus per decoctionem:
cum sal calidior sit urina & siccior. & sic per
actionem caloris urina in salem conuertitur.

Et ex hoc loco accipe errorem alchimista-
rum: formarum distantiam ignorantium: qui
ignorantes q; ille transitus est impossibilis: eni-
tuntur tamen formas desperatas sic alterare: ut
opinantur ab una in aliam transitum fieri pos-
se: ut stagnum in aurum conueni. Sed impos-
sibilitatem talis transitus longo sermone & ra-
tione ita prosequitur Aristouiles in methauris
& artifices faciunt congelationem fere sensibi-
lem artificialiter: quis artificialia non eodem
modo sint quo naturalia: nec tam certa licet p-
pinqua sint & similia. Et ideo creditur q; com-
positio eius sit naturalis hoc modo uel uicina
huic. sed ars debiliior est q̄ natura nec conse-
quitur eam licet multum laborat. Sciant er-
go artifices alchimie species uere permutari
non posse. sed similia illis facere possunt. et tin-
gere rubeum citrino ut uideatur aurum. & al-
bum etiam tingere colore quo uolunt: donec
sit multum simile auro aut eri. possuntq; plu-
bi immunditias abstergere: unde tamen sem-
per erit plumbum & si uideatur argetum.
Sed obtinebunt in eo qualitates aliene ut et-
rent in eo homines: ut qui accipiunt salem &
salem armoniacum. Ceterum q; differentia
specificā a quo tollatur ingenio: ego non cre-
do possibile: q; non est uerum q; complexio
in aliam uertatur. quare illa sensibilia nō sunt
differentia qua permutantur species. sed sunt
accidentia & accidentales proprietates. Diffe-
rentie aut eorū non sunt cognite: & cū differe-
tia eorū ignota sit: quō pōt sciri an tollat nec
ne. aut quō tolli possit. Sed expoliatio accide-
ntium: ut uaporis coloris ponderis: uel saltem
diminutionum nō est impossibilis. quia ratio

circa hoc non stat. Ceterum proportio compositionis illarum substantiarum non erit in omnibus eadem. hec igitur in illam permutari non poterit: nisi forte in primam reducatur naturam. & sic in aliud quid prius erant permutentur. Hoc autem per solam liquefactionem non fit: sed accedunt ei ex hoc res quedam extraneae. Nam operationes tales fieri debent in habentibus similitudinem. & hic consideret alchimista. Et in his persequi non utile facio: quare ab eorum narratione supersedeo: etiam primum in aureolis persequens. **Natura.** Calidus & siccus in secundo: & quanto amarior & acutior: tanto calidior. nam diversitates eius in caliditate ex sapore comprehenduntur. unde mineralior calidior. **Electio.** Eligatur ad usum humanum sal marinus: qui sic sal dicitur quia ex igne salit cum igneus sit: uel quoniam solus sit qui gustui omnium animalium cibaria reddat salida ac delectabilia: ut in hominibus & ceteris animalibus est uidere. Operationes & proprietates. Est calefactivus: resolutivus: exiccatus: ventositatum disruptivus: cuius fortitudo operationum est propter resolutionem & siccitatem eius. Et ille qui est adustus: vehementius est exiccationis & resolutionis: quare terrene felle multum exiccant. Confert putrefactioni & humorum grossifici. Ipsi autem flos est eo subtilior: & eo qui est adustus. & pulvis eius est ipsi propinquus: & ambo resolvunt plus quam sal. & sunt constringentes nimis. & cautus est minoris resolutionis & minus subtilis: nisi sit pauci saporis sicut aluminosus. Ipse enim est siccus resolutivus. & cautus quando lavatur multoties. exicat sine mordicatione: & frangibilis est magis absterisivus. & quando miscetur cibus frigidis dissolvit eos. **Salgema** autem species salis est sic dictum: quoniam ut gema resplendat. & ipsum ventositates effugit. Est & incisivus: liquefactivus: subtiliatus solutivus: de quo infra. preservativus ut in clisteriis a putrefactione. quare salsa conservant & corpora que parata sunt putrefactioni propter humiditatem superfluum que est in eis: & carnes putridas corrodit maxime quando est adustus mordicativus: & medicinas debiles in virtute confortat & vigorat: quare cum eis commiscetur ut in clisteriis. Et niger est fortioris resolutionis. Et omnes isti liquefaciunt humores congelatos. Et amarus est vehementioris resolutionis & calefactionis. Aggregat & resolvit: & hoc ideo: quia mundificat ex corpore illud quod

14
est ibi de humiditate adeo quod non relinquit ex ea aliquid: dux medicorum in quanto ad glaucum. Si capis pisces viventes & percipiantur in aqua salina maris mortui: quod aque mortue nostri dicunt: statim moriuntur. hoc autem contingere scias: quoniam ex amaritudine que est in eo: que quidem inimica est omnibus animalibus & etiam plantis: reddit enim nutrimentum membris disproportionatum. Est enim sapor dulcis ultra modum animalibus amicus. Nam sanguis bonus nutritivus suo in sapore dulcis est. unde princeps. & stomachus bene dispositus non eligit saporem supra dulcem. Est enim illius maris aqua multum amara. & sal qui generatur ex eo nominatur sal sodomae a nomine montium qui sunt circa mare illud. **Decoratio** Positus cum oleo tepido super combustionem ignis: prohibet a vesicatione. Et cum oleo & melle mixtus tollit uestigia nigra percussionum. Et quando miscetur cum oleo & aceto sedat pruritus: quando cum eo inungitur iuxta ignem donec sudet & cum saucio ordei & melle idem operatur. & cum melle delet pannum. **Fricatio** cum eo adustus est dentifricum bonum mundificans dentes a sorde. & fortius in hoc est salagma. Et cum melle confert sanguini mortuo qui est sub oculo: & miscetur cum adipe vituli ad bothes que fiunt in capite. & cum melle aceto & oleo confert squinantie. **Membra capitis**

Confert cum sulphure & melle contritioni nervorum & casui & offensionibus. & cum oleo coctum & pauca terbentina super puncturam nervi cecam. & prohibet a spasmo & ab epilepsia. confirmat gingivam laxam proprie salagma. Valet dolori aurium cum aceto more emplastri superpositus. Valet & casui ulule. & cum melle apostematibus amigdalae: & cursui humiditatum ad gingivas: & ad ulcera earum corrosiva. & cum farina & melle tortioni nervorum: & attractioni lacertorum. clarificat visum. & cum sale quidem cum oleo & melle sit emplastrum super oculos & resolvit obfuscationem sanguinis congelati in eo: & est hec operatio non nisi experti medici. **Membra pectoris.** Species quidem salis omnes incidunt flegma vitreum & viscosum in pectore. **Membra nutrimenti.**

Spuma que est super salem salinarum quando exteditur super corium & ponitur super splenem: resolvit duriciem splenis: & ideo in casu confert balneum tale: ut de ebano infra. est subversivus stomachi conturbativus preparans ad vomitum: & proprie salagma: quo loco accipe si terne

false potari debent ut potatur aqua porete: de quo suo loco. Verum sal panis appetitum excitat et cibum sapidum reddit. uerum confert doloribus stomaci frigidis. et sal gemma mundi / ficit stomacum et confert dolori eius. et puluerizatum combustum calidum orificio stomaci approximatum. Vulnere et ulcera pustule.

Corrodit carnem additam: confert scabiei ulcerose et impetigini: ulceribus fraudulentis et corrosiuis cum melle. et ex ipso cum aceto fit linitio iuxta ignem et sudare facit. et sedat prurium. de quo in de decoratione. et quando fit emplastrum cum melle et oleo resoluit furunculos. et quando miscetur cum origano et fermento resoluit apostemata testiculorum flegmatica. Membra expulsiōis. Omnis sal solutione educit humores viscosos grossos et eiuseductio est liquefaciēdo quod inuenit ex humiditatibus: et post illud stringit. et ideo usus enematum corpus stipticat cōsidera. Sed sal panis leuem efficit supfluitatum egressiōē et clisterizatus educit flegma uireum. Quare in habentibus uiscera frigida flegma tale multiplicata: enemata ex aquis termarum salis conferunt. Sal gēma quoq; potentius est in exoluendo flegma uireum. et expellit humores quorum eradicatio est difficilis. et quando sumitur in potu cum uino et aqua laxat uērem. uerum est malus stomacho. Auicēna. Sal omnis facilem efficit superfluitatum egressiōem. et defensionem cibi a stomacho. Et niger educit flegma et melancoliam. et sal quidem uilimus est ad dissinteriam considera. et adiuuat medicinas resolutiuas ad eradicandum melancoliā et humiditates viscosas de partibus membri. et cum mentastro montano et butyro et fermento confert apostematibus testiculorum flegmaticis. et cum mentastro et melle confert ulceribus uirge. Venena. Et quoniā princeps et magnates aut inuidia aut inimicitia et odio a uenenis non raro molestari cōsueuerūt. sicq; diligentes antidota contra eum facti sunt. hinc cum sal hoc i loco nobis deseruiat: de eo a me ageodum sic erit: ut tibi semper complaceam: et de eo magis cū sit nobis maxime cōmunis: ac ueluti semper proximus. Fit enim ex eo emplastrum cum semine lini ad puncturam scorpionum. Dioscorides. Auicenna Serapio. Et quando teritur et ligatur in pecia lini et immergitur in aceto forti: aut miscetur cum aceto ipso et ponitur super locum in quo est morsura aliquius ueneni animalis confert. et cum men-

tastro montano et ysope et melle ad morsum habentis quadragintaquatuor uespe. et cū oximelle bibitus nocumento opii et fungor: mortiferotū. et idem sic ueneno resistit. et cū melle & uuis passis coniunctus carbunculum sanat siue antracem. Membra iuncturarum.

Cum oleo mixtum superpositum confert. Et ex his accipe iuuamenta & nocumenta balnearum salarum & aque marine.

De Nitro.

ITRUM CVM NATURAM salis sapere uideat: post narrationem de sale: de ipso nitro sic agamus. Nitru a nitra isula in qua prius inuentū fuit sic dictū

Diuiditur in illud quod minerale est: & illud quod arte fit. Et primum attingentes nostro proposito necessarium dicamus: q; Auicenna et plures alii enim baurach nominant ut arabici: hoc latine dicatur nitrum Est autem de genere salis: obscurius tamen q; sal gemma plucidum laminosum: tenue: & in igne assabile: & amissa substantia aquea supflua siccum efficitur: et est sale acutius. Habet enim tres famosas species: a tribus locis famosis nominatas. armenum uidelicet africanū & teotonicum. et hoc in loco qui grossaria dicit: magis cum abundantia inuenitur. Nam pluvia cadente super montem qui plenus est minera eius: & collocata per montem cum uenit ad spaciū centum passus in foueam a fossoribus factam: & in ea materia sic in nitrum conuenitur: quod ab incolis extimat esse sal gēma Spuma autem nitri uocata flos nitri est lubrioris substantie: & est eligibilior nitro: & melior est que ad colorem marmoris tendit & est multum frangibilis. et africanum ceteris est acutius. et ex eo aliquod album est: aliquod rubrum: aliud puluerulentū et multorū colorū.

Electio. Auicē. Serapio: melius ex eo est armenū leue laminosum frangibile spongiosum album aut purpureum roseū uelut spongia foraminibus plenum mordicatum. Eligatur eius spuma marmorea facile frangibilis

Natura. Calidum et siccum in sine secūdi: et eius siccitas fortasse deducitur ad tertium

Operationes. Est incisiuū absterfium: resolutiuum: stipticum: et uirtus absterfua est maior stipticitate eius: deliccatiuū quia sup os

sumitur et bibitur: humores grossos et viscosos plus quam sal subtiliat: et resoluit uentositates cum aneto aut ruta administratum. Auic. abstergit fontem et lauat et precipue africanum mundificat excoctat: incidit humores grossos et in baurach est stipticitas pauca cum abstersione bona propter sui salsedinem nisi in africano. Decoratio. Attenuat capillos super ipsos puluerizatum. et quando ex eo fit emplastrum attrahit sanguinem ad illud quod apparet de corpore: et facit ut color sit bonus.

Membra capitis. Confectur furfuribus: et quando dissoluitur in aqua aut uino et distillatur in aurem: sedat dolores eius et uentositates eius que sunt in ea. et quando fit alcohol cum melle acuit uisum. et quando miscetur cum cerotis et fit in emplastrum: paralisi que facit declinare caput ad posteriora et torsionibus nervorum confert. et miscetur cum pasta sit panis habenti paralysim lingue. et cum uino aut sy. et ylopo confert surditati et sonitui. **Membra nutrimenti.** Commouet nauseam et uomitum. et ideo ipso non utimur nisi cum egeamus medicina forti. et sit emplastrum cum eo et ficibus super uentrem ydropicorum: et extenuat ydropisim. Hic accipe balneum nitrosi in ydrope confert. malum est stomacho ipsum corrumpens. **Membra expulsiōis.**

Soluit cum supponitur: et quando comeditur cum ruta et cimino: aut decoctione rute et aneti: sedat dolorem uentris pinguetium. et in hoc uincit salem. et cum medicinis interficientibus uermes bibitum educit eos. et similiter. cum ex eo ueniet et semen emplastratur: interficit uermes: et sedat qui linitus est iuxta ignem et propter similia a sale distinguitur. **Vulneta et ulcera.** Confectur pruritui quia resoluit cum aceto: et confert scabiei: aufert carnem que crescit: et destruit eam absque nocumento aliquo. Visum est etiam sanare tibias ulceratas et tumefactas: si ex aqua eius liniantur et pecia superponatur cum lamina plumbea.

Venena. Bibitum precipue africanum prefocationi fungorum confert ualde adustum et non adustum: et precipue quando bibitur cum aceto et aqua etiam si fuerint perniciosi: et spuma eius. et ponitur cum adipe asini super morsum canis. et bibitur cum aqua frigida propter potum cantaridarum. Febres. Et si miscetur cum aliquibus utguentis ad ignem ante aduentum accessionis per horam in febris periodicis aufert rigorem. Quibus inducantur

iuuamenta et nocumenta balnearum que sic nitro participant.

De Cinere.

INIS EST VELUTI

pulvis qui ex adustione aut lignorum aut alterius rei resecatur: in quo est humiditatis priuatio: qua flamma amplius nutrir possit

Quibus inducatur quod est

quoddam terreum in quo remansit impressa vis ignea et fumosa. et cum pars ista subtilis sit ex commixtione eius cum aqua sic recedit remanente parte terrea que est debilior: et sic remouetur acuitas eius. quare cinis sic redditur absque mordicatione exiccatus. **Diuerisificatione.** Diuerisificatur autem in genere secundum diuersitates rerum a quibus deceditur: ut cum ex lignis querquis cinis: aut ex gallis factus fuerit. Inde reddatur magis stipticus: ut ex lignis salicinis minus. Quod si ex ficu arbore factus fuerit: ibi adest multa adustio & abstersio. Quando itaque cineres lauantur: terreum frigidum remanet absque mordicatione exiccans. Et hoc notent chirurgici ut statim. et dixit Dioscorides. aqua cineris ingreditur in putrefacientibus: & adurit sine dolore: & est abstersiva. **Electio.** Eligatur secundum diuersitatem intentionis habite: ut ex lignis magis & minus stipticis calidis & huiusmodi. **Natura.** Cinis & si partes terre in massa uincant: ignee tamen de relictis in uigore eas superant: et si subtiles sint facile resolubiles. propter quod eximo eos calidos esse ad secundum. Nam aqua que distillatur ex cineribus acuitatem habere sentitur. & calidior que ex arbore ficus sit: siccus in secundo usque ad tertium. unde eius stipticitas est fortis. **Operationes.** Omnis est abstersiva exiccatus: quous diuersificetur ut actum & ablutio minuit eius abstersionem: & acquirit ei glutinationem: & exiccationem sine mordicatione. Aqua uero cineris ingreditur in medicinis putrefacientibus. & fortior earum est aqua cineris fici: & ex lactiniis & abstersio reliquarum aquarum cineris & siccitas: sunt minores quam istarum duarum. et cinis lignorum stipticorum sicut quercus et reliquorum stringit sanguinem. **Membra pectoris.** Cinis almezereon confert squamantie. **Membra nutrimenti.** Aqua cineris arboris ficus co-

mesfice & filueftris in qua fterit cinis i ple plu
ribus horis deinde colata ydropifli confert fi
spongia in ea infufa fuper tumorem ponitur:
ficq; tumores tibi arum equorum remouent:
& tu confidera. Membra expulfionis.

Aqua iam dicta & fecurior ex quercu ar/
bore uel ex glandibus facta difterizata con/
fert ad ulcera inteflinorum. unde dux medico
rum. Et ego reftrinxi fanguinem cum his ci/
neribus. Vulnera & ulcera. Et confert
ufus eius ad ulcera fraudulenta: & corrodit car
nem que crefcit in ulceribus: & incamat & co
folidat. Venena. Et bibit eam cui in po
tu datum fuit gipfum: & illum quem momor
dit rutella & confert. Faciunt enim hoc om
nes fpecies cineris: & proprie arboris glandi
um: & funt omnes ftiptice. Quibus inducan/
tur iuuamenta & nocumenta balnearum que
fic cinere participant.

De Calce.

TVONIAM CALX

ut dux medicorum uoluit:
fpes e cineru: pofit capitulu
de cineribus: capitulu de cal
ce faciemus dicetes q lapis e
aduflus: ex cuius comixtio
ne cu arena & aqua fit cemetu. & hec uiua di
cit. unde Diefcorides. qda fit ex lapidibus: q
dam ex cochiliis marinis. qda ex marmore.
Quando autem hec comburuntur in igne do
nec fiant alba intus & extra: fit calx. Quo ex
loco accipitur: q cum Democritus ut actum
afferuit montes calceos in uentre terre inueniri
fuper quos aqua difluens caliditatem fortem
acquirebat: ab eoq; fic in uentre terre ignem re
periri negatum non fuiffet: cum calx ab igne
producat: ut etiam Diefcorides fcripfit.

Electio. Melior omnium eft illa que ex
marmore fit: & p ftructuris eligatur que ex la
pide duro fit. pro tectis autem eligatur q mol
lior. Operationes & proprietates. Eft ca
lefactiua. exiccatiua. inflammatiua. mordica
tiua. cauterizatiua. adufltiua. faciens efcaram
maxime que in fornace fit. Viua autem que. f.
in fornace non fuit cruda a quibusdam appel
lata pofitq; extinguitur facit cum hoc aduflti
ne dum eft nouiter extincla. fed pofit duos uel
tres dies minuitur uirtus eius. et quando ablu
tur celfat hec opatio ab ea: & mordicatio eius
remanet in aqua. & aqua eius fit putrefactiua

Et fic fit calx exiccatiua fine mordicatione. et
cum bene lauatur et fepe non habet mordica
tionem omnino. et dixit dux medicorum: q
calx e ex fpeciebus cineris: et eft fubtilior q ci
nis lignorum. et hoc accidit propter nimietate
ignis: que neceffaria eft aduflioni lapidis plus
q lignorum anteq; fiat cinis. et fi lauatur cum
aqua marina refoluet refolutione forti. et fi mi
fctur cum affungia et oleo fit maturatiua mol
liuua refolutiua incamatiua confolidatiua. Et
oportet q fcias q calx noua uiua quam non
tetigit aqua: e illa fortior quam aqua tetigit. ab
fcindit fluxum fanguinis. Natura. Ca/
lida eft et ficca ad quartu. Platearius. fed una
eft altera fortior acutior & calidior. et prepara
tio de fua acuitate tollit et addit: ut ex habitis
manifeflum eft. Vulnera et ulcera. Cor
rodit carnem additam: et abluta confolidat et
confert aduflioni ignis: qua ex re apothecarii
in conficiendo unguentum de calce: quo in
aduflione ignis utuntur medici: prius iflam
bene ac fepe lauent. et uiua melior. & mixta
cum oleo uulneribus putridis ac poffulis con
fert. uulnera et icifioes confolidat. et fi carne
corrodit fupersuam: eam etiam uulnere cre
fcere non permittit. Decoratio. Calx ui
ua cum auripigmento et aqua admodum pul
tis decocta pilos cadere facit. et fic fua acumi
ne poros aperit. Quibus colligantur iuua
menta et nocumenta balnearum: que fic cal
ce participant.

De Gipfo.

T GIPSVM AGRE

di es: dicamus q gipfum
terra eft quedam glutino
fa: a quibusdam fpeculu
dicta: que propter fui ma
liciam ut poffit: non nifi ad
extra miniftratur. Natura. Frigidum e
et ficcum: et minerale longe frigidius in frigi
dat et exiccet q quod cobuftum fuit quo utun
tur ad fabricandum domos bononienses: cere
riq; tales quibus magna eft apud eos copia. et
certe opinor q eius frigiditas non parua fit: et
fecundum fortaffis penetrans gradum.

Operationes et proprietates. Eft deficca
tiuum conglutinatiuum opilatiuum: eo q facit
partium agregati oem. et ponitur fuper pectus
influxu fanguinis cum medicinis ficcis ut cu
aceto: et stringit eum: et comixtio albuminis

oui cum eo bona est. est autem in eo stipticitas cum glutinatione faciens adherere. et quādo aduritur subtiliatur. & additur eius desiccatio simul minuitur viscositas: & efficitur stipticū precipue cum aqua & aceto mixtum. Mēbra capitis. Linitum super frontem cum aqua et aceto: aut pileo super caput facto ex eo fluxū sanguinis ex naribus retinet. et mixtum cum bolo ar. aut aqua mirri et aceto. et miscetur cū albumine oui ad obtalmiam. Mēbra pecto- ris. In fluxu sanguinis cum aqua et aceto mixtum et cum pecis superpositum confert et est operatio prudentis medici: et indifferen- ter undecumq; fluat. Nam id in diebus meis uidi: ex applicatione eius cum aceto ad caput inde corporis mollificationē sequi. Mēbra expulsiōis. Mixtū cum medicinis ad hoc fluxui antiquo intestinorū et ulceribus eorū confert. et consimiliter ad fluxum menstruorū iuuat. Venena. Est ex summa uenenorū prefocantium. unde diascorides. quando bibi- tur occidit p̄focando. et tu quoq; considera bo- nitatem et maliciam aquarum putealium Bo- nonie: quoniam omnes gipse sunt. et quam facile foret maliuole anime uxoris coniugem interficere: cum semper sibi paratum sit uene- num. Quibus inducantur iuuamenta et nocu- menta balnearum que sic gipso participant.

De Ferro.

T QVONIAM IN-
ter balnea que naturam
uenenorū mineralium sa-
piunt: communiora sunt
ferrea quam enea: hinc
de ferro prius. et si apud
ueteres nostros de ere pri-
or fuerit notitia. Nam terram ueteres nostri ere
prius foderunt quam ferro. et bellorum certa-
mina expleuerunt. fuitq; apud eos tanta olim
eris dignitas ut aurum et argentum spernen-
tes illud magis excoluerint. Sic enim etatum
uarietas et temporum res ad usum mortalium
ac commoda electas. nunc in honorem. nunc
ad dedecus aliqui pduxit. Nō enim eorū iudi-
cia uolūtaria in rebus oibus sic stabilire se po-
tuerunt. Et cum uilissimum sit metallorū. de
eo postertius agendum erit. Generatur autem
ex argēto uiuo terrestri pōderoso luculēto ual-
de imūdo et ex sulfure immūdo terestri sulfure
domināte. p̄pterea ē i flammātiōi paratū. cuius

uirtus conuertit argentum uinum i ferri spēm.
& ideo squamosum est: et de facili rubiginem
contrahit: propter sulfuris adustionem. & for-
sitan pars terrestris sulfuris est atramentosa. p̄-
pterea limatura eius confert ad nigridinem en-
causti: quoniam ab humore unctioso non est
purgatum. Et ideo facilis est adustionis. cuius
signum accipiat. Nam cum pinguedo sup-
ponitur ei ut sepe uel pix eum aperit: ita q̄ sta-
gnum superinfusum eidem substantiam eius i-
greditur. post cuius ingressum ita frangibile
efficitur: q̄ ex postea fabricari nō potest. Adu-
stio autem terrestris substantie pinguis proba-
tur per multam scoriam que ab ipso separatur et
maxime per hoc q̄ frequenter ut quedam gra-
na nigra in terra effunduntur. Quibus accipi-
tur q̄ non funditur ut cetera metalla: sed tan-
tum mollificatur. quod extimat ex terrestris
tate eius euenire. ut quoniam caret substantia
aerea & humida aquosa plus ceteris metallis.
unde Hermes tarde liquefactionis i ferro cau-
sam efficit terrestreitas partium eius prohibēs
fluxum. In igne tamen magno cum sabulo &
sulfure aspersum distillatur & depurat. Et ex
eo propter ipsius duriciem fiunt instrumenta:
ut incudines mallea & cetera quibus cetera la-
borantur metalla. Siccitas autem eius ad forti-
tudinem acutorum angulorum operatur. pp̄
qd̄ sit incisuiū perforatiuiū eorū que incidi &
perforari habent. Et ferrum a ferendo dictū ē.
sic enim sua duricie ut actum omnia alia me-
talla ferit domat & cōcutit: dilatat & cōprimit
& quoniam extinctio eius i aquam: ipsum ni-
mium indurat. hinc qui uoluerit ipsum molli-
us reddere cum oleo temperet. Ferrum ex
sanguinis contractu rubiginem contrahit. &
cum enim substantiam subintrauit uix remo-
uetur. quare stipēdiani cū pcusserūt gladio il-
lico illud mudent. unde Isidorus. a ferro in-
quit sanguis humanus se ulciscitur: q̄a de nul-
la re alia ita cito per rubiginem consumitur: si
cut quādo humano sanguine pundatur. Ada-
mas autem ipsum attrahit. & ferrum attractū
medante uase argenteo & eneo ipsum sequi
subicitur & obedit. Et q̄ tibi placere scio hoc
additiam scitu iocundum. Si alumine et aceto
positum ferrum linitum fuerit: rubigine care-
bit. Idē de cerusa aut cerui medulla si liniatur.
Et quis infimum metallorum ponatur: non ta-
men sic spemendum esse puto. Nā eos nō acu-
so qui ferri plus q̄ auri dignitatem excoluerūt
ipsi namq; grandes ferri utilitates consideran-

tes sic eum magnificauerunt. Res nāq; publica absq; ferro tute non agitur. Neq; sine eius motu securitas hominibus hētur. ferro cōis iustitia regitur: tuetur innocentia. reproborum audacia metu ferri cohercet. sine ferro nullum mechanicum opus fere perficitur: nullum cōtrahitur edificium. Agricultura nullatenus exercetur. Quare ut Isidorus ferrum dictum quia farrā. i. semina nostra condit. Nam panis ceteraq; talia ferro uacante cōgrue ab hominibus non uendicantur. Ceteraq; metalla ut acutum ferro domantur. & ad humanum usum rediguntur. et scoria ab eo per decoctionem uenit. cuius utilitates suo dicētur loco. Calib; autem ferri spēs alia non est: sed eius subtilior pars & aquosior per distillationem a ferro extincta. quare sic per uim ignis durior fit & opatior. et propter partium subtilitatem que duriores efficiuntur quando uruntur. Estq; albius propter maiorem a terre streitate separationem. & cū minus induratur scinditur. & percussus diminuitur propter nimiam sui desiccationē. est uero diuersitas aque in desiccando plus & minus. Vnde fabri querunt specialiter aquam in qua ferrum extinguant: ex quo conficiunt gladios. Nam cum candet & in aqua mittitur induratur. eo q; calidum frigiditatem aque fugiens: ad interiora ferri conuersum: in ipso materiale humidum cōsumit. cuius consumptione magis et magis induratur. Quibus fabri accipiant quomodo instrumenta ferrea molliora ac dulciora & duriora ab eis fieri poterunt. & ad id quod de eo dictum est sic aduertant.

Operationes & proprietates. Est infrigidatiuum exiccatiuum stipticum. quare aqua in qua extinguitur stiptica redditur & exiccatiua & magis illa in qua calib; extinguitur. & pariformiter scoria eius est stiptica. & est zimar fortioris exiccationis omni scoria. & plurimi medicorum utuntur ea aqua ad desiccationem & ad stipticandum: & prohibendum fluxum humorū. quoniam & intestinorum: ad bursum sic continuata embrocatione ex ea cū spōgia super locum rupture. Natura. Frigidum est & siccum. & maior est sua frigiditate siccitas. quare redditur plus stipticum q̄ infrigidatiuum. Gradus autem in frigiditate eius ut extimo ad secundum peruenit. & sua siccitas cum multa participet terre streitate ad tertium. Membra capitū. Quando teritur ergo ferri cum aceto forti & coquitur in ipso est illud acetum medicamen saniei antique curre

ti ex aure. & confert asperitati palpebrarum & ungule oculi. Et erugo stringit gingiuam.

Membra nutrimenti. Vinum & aqua i quibus extinguitur ferrū candens confert apostematibus: & duriciei & tumori splenis: & molliciei stomaci & debilitati eius: & fluxui qui fit a stomaco: corroborat stomachum relaxatum & debilitatum maxime a colera. Et si extinguitur in uino candens: confert uinum illud ydropisi & colice. Membra expulsiōnis. Confert uinum illud fluxui urine. fluxui menstruorū: & relaxationi fteri: & egressioni ani. & distillatiōi urine insensibiliter. q̄ ex erugine ferri fit nasale: stringit fluxum antiquum matricis. confert fluxui emoroidarū.

Venena. Et quando datur in potu scoria ferri cū squiniabim. i. melle ro. resistit ueneno plante: que dicitur aconitem. unde Naso. miscent aconita nouerca. Et scoriam ferri non deferentes dicamus q; apparens est contradictio principis ad Galienum inquit dux. Omnes scoria desiccant desiccatione forti: nisi quia scoria ferri est debiliior aliis. & princeps. scoria fortioris exiccationis est scoria ferri: et quādo ad tertium peruenit gradum in exiccando sicq; ferrum terrestrius auro & argēto: hic textui principis plus adhaere. & forte textus ducis corruptus ē. neq; a caliditate absoluitur. unde resoluit apostemata calida. Scoria ferri stomachum confortat: & exiccant superfluitates eius: & confert sue molliciei sic cum uino antiquo potata. et si bulliat & in eo fiat sessio: cōfert fluxui emoroidarum: & abscondit fluxum sanguinis menstrui. & est in eo ultima. & similiter in urina. & coartat anum linita. Limatura autem ferri mala est stomacho excitans uomitū et aliquādo sic ad mortem pducit. Verū puluere adamantis uel aqua in qua per noctē iacuerit eius uiolentia reprimatur. Quibus accipiantur iuuamēta & nocumenta que ex aqua termarum ferrearum eueniunt.

De ere.

COMPOSITIONEM

& materiam eris dicere uolentes: ut eius natura facilius intelligatur: supponamus ex principiis artis metallū omne ex sulfure et argēto uiuo cōpōni. Nam es

metallū est ex argēto uiuo plus q̄ oportet ali

quantulum habens per commixtionem sulfuris ad formam ruboris deductum. et hic enim rubor acquiritur per adustionem sortem substantie sulfuris seculente. nam per talem accensionem sic argēto uiuo cōmiscetur: propter qđ ab ere multum fecis resoluit: & in igne multū euaporat. Eris multe scribunt species quas ut negotio nostro inutiles relinquo: ad naturam eius me conuertens. **Natura.** Calidum est & siccum ad tertium. **Operationes.** Est calefactiuum. exiccatiuum. absterfiuū. resolutiuū. incisiuū. stipticū. acutum. incarnatiuū & maxime ustum. Et ablutum melius corporibus mollibus: non ablutum uero corporibus duris. & squama eius siue batura est subtilior q̄ substantia eius. Et est subtiliatiuū. constricitiuum ulcerum: mundificatiuum & incarnatiuū consolidatiuū: carnem diminuens superfluam non permittens eam augeri. Et ablutur sicut tucia uel climia: quia mutatur aqua eius sepe quia usq; ad uices quatuor & usq; ad q̄n quies aut quousq; nō natat super aquā aliqua fordices. & scoria eius similiter abluatur. Et scribitur solatiuū q̄ si cū forpibus de specie eius que nominatur talacon fiat pilorum incisio: eorum ortum prohibet. iuuēculis gratum barbitonforibus inimicum. **Membra capitis.** Confert duricie palpebrarum. et uisum acuit suis cū canonibus administratum. carnē superfluam corrodit in naribus. orā aut in ano. **Mēbra nutrimenti.** Cōfert ydropisi maxime laxando uērem: ut statim. **Vulnēra & ulcera.** Prohibet ulcera corrosiua ambulare: & ea incarnat & consolidat & mūdifcat. & flore eius medici in eorum unguentis ad fistulas curandas utuntur: ut in unguento egiptiaco & huiusmodi. **Membra expulsiōis.** Soluit aquam citrinā quādo cum melle bibitur absq; nocumento. & dosis ē aureus unus & medius. et quando sumuntur ex eo quatuor anolofat laxat chimum grossum. Sed hec omnia peritia medicorum expertorū indigent. **Venena.** Auic. oportet quidē ut caueatur usus dimittendi illud in quo est falsedo aut amaritudo aut pinguedo: sicut sūt olera & carnes: aut acetositas aut dulcedo in ualibus eris & bibēdo cum eis. ipsa enim trāmutant proculdubio zinzariam. & zinzar est uenenū. Quibus tua accipiat dominatio quāto errore ducuntur mortales qui aquam quam bibunt: qua ue cibaria ac carnes decoquunt: oleumq; in uasis eneis etiam longa cum mo-

ra seruant. Is enim omnium fere ytalicotum mos est. & ut cautior doctiorq; fias. id philosophi quod supra de compositione cacabi in de balneo aereo scriptum est relege: ubi uas aenea sic damnantur. Nam hec tibi lectio reposita delectabit. ex quibus iuuenta & nocumēta balnearum eteanū sic plane accipiāt.

Capitulum de balneis compositis.

ATIS ATQVE ETIAM

fatis de mineralibus balnearum compositarum a nobis scriptū esse puto. quarum perlucida & ad summum clara doctrina absq; simpliciū exquisita notitia haberi enucleariq; minime potuit. Id tamen facile intelligo a nonnullis de eorum prolixitate sic accusari me debere. Verum ut actum cum in eis plurimi contingāt errores: ut sic facilius aperiantur ad mortaliū salubritatem: non ad mordendos alios: eorum longitudini sic locum dedi. ut quantam etiam composita balnea uim habeant: sic clare distinc̄te & in diuidualiter intelligatur: cum orta suis attestetur principiis. primitiuorum namq; naturam deriuatiua tenent. Idq; a me actum esse intelligatur: cum plurima in eis recitata q̄delectabilia illustri domino meo: quamq; pergrata cognouerim. & his sic finem faciens ad instituta prosequar. & cum sepe mentem reuoluerim an extranea domesticis anteponenda foret. Id mihi honestius eē uidebatur: extraneis domestica preferri debere. Quā ex re cum patuus sim de balneis in comitatu paduano a me prius agendum erit. De balneis ebani exordium primum faciēs.

De balneis ebani.

VM ACTVM SIT

c sulfur caliditatis balnearum causam primam eē: ut magno placuit philosopho. hinc a sulfureis patuus exordiū a me primū esse debebat. Verum cū ex ipsis septem que in comitatu habentur: illud antiquis scripturis famosius inueniam: quod apud nos de ebano nominatur. Iuxta illud Lucani. Heu balneo

si uera fides memotantibus augur. Colle/se/
dēs aponus terris ubi fumiger erit. sic de eo pri/
us agemus: ob quod sic memorandum uirtus
excellētia dignas: ac per orbē totum diffusa
& gloriosa fama Petri ebanēsis cōiuis nostri
sic me compellit. Et si uulgatur cōiucinos sibi
inuicem odiosos fore. Ego quidē cum domū
o' im sue domui contiguam prope teneam: sua
singulari uirtute captus: cuius est ad amorem
homines allicere. sic de eis etiam in eius me/
moriam primum sermonem faciam. Verum
ut breuioribus que a me dicenda sunt absol/
uam: generalia quedam premittere intendo
quibus his & omnibus terminis a me sic in ge/
nerali satisfactum eē putetur. Dicamus itaq;
q; terre omnes aliquid de sulfure participant
uerum secundum diuersas earū mineras suis i/
uirtutibus nuncupatione diuersificantur. Et
omnes sunt calefactiue exiccatiue. qua ex re
febrientes & inflāmatione aut caliditate epatis
uexati ab eis fugere debent. Et est ueteris no/
stri aliebaris sententia sua in practica parte se/
cunda Et certe hoc in loco non tacebo errorē
illorum qui tales ad balnea assumenda consu/
lunt. unde error priore deterior cōsequitur: ut
meo in tempore uidi. Estq; in balneis naturali/
bus una laus que nō est in aquis stupharum.
quoniā in eis ē liberior anhelitus. ppter quod
asmaticis & stricti pectoris p suadenda magis
sunt. sentētia ē principis. 14. tertii de ydropisis
cura. Capiunt itaq; diuersitate minerarum di/
uersas pprietates. Vñ alia obmittēdo balneū
de ebano agredientes dicamus primū Quod
balneū ebanū balneū ē a ciuitate padue quinq;
miliaribus distans in confinibus ruris Eba/
num dicti. Rus quidem olim magnum ac po/
tens apud montes situatum: in cuius planicie
quidam minime altitudinis mōticulus existit
a quo plures riuuli defluunt: sic balnea plura
cōstituentes. Nam in transitu aqua fontis sic i/
caliditate remittitur: ut in eis homines balnea
re se ualeant. Locus autem is a ualibus semo/
tus est: & terra fructuosa circumdatus ex om/
ni plaga liber. & si monte Danielis sancti uer/
sus occidens parumper cohoperiatur. Nam
is monticulus parue altitudinis existit. Est au/
tem locus & habitatio sanitati hominis con/
formis ac delitiosus. que res certe ut opinor
non negligenda esse debet ab his qui Bal/
nea proficiuntur. Locus tamen uentosus
est. qua ex re cum balneati balneum egre/
diuntur muniti & clausi stent. ne sic porosi

tatibūs apertis penetrando non offendat aer
Verum ab eo fonte & balneis hinc inde aqua
fluens sic in foueis retenta aerem alterat: que
fontalis causa non raro existit ut sic ad ea tran/
seuntes ptermisso regimine debito infirmen/
tur: de quo infra. De minera eius. Aristotiles
suo de proprietatibus elementorum duo inter
cetera notauit: quibus minera balnei cognosci
habeat: color uidelicet & sapor. nam de alem/
bicatione & huiusmodi infra dicetur ultimo
capitulo. in quo ostendetur etiam alios sensus
concurrere. Aqua enim balnei huius in sapo/
re salsa & aluminosa comprehenditur: & uisu
quadam parte sulfuris participare & cinere.
Nam in incessu eius per riuulos quosdam la/
pidosos ab eius seculenta parte pductos ma/
xima comprehenditur eius pars aluminosa &
salsa. parua autem sulfurea. Nam color croce/
us sulfureus licet superficialis his in locis sic
apparet: ut hii cōprehenduntur colores diuer/
si: ut in Iride tres cōprehendimus colores: cro/
ceum uidelicet & rubeum & uiridem. Quod
si plurima pars sulfurea foret: cum multa uis/
cositate sulfur participet. & plus ceteris mihe/
ralibus de colore citrino sic appareret: quod
uisus falsum iudicat. Preterea ex odore cum
inter ceteros mineralium eius odor grauissi/
mus sit. hoc sensu odoratus cōprehendemus
quod minime cōtingit. Nam in balneis a p̄do/
minio sulfureis hec duo cōprehendantur: co/
lor citrinus: & odor sulfureus. ut in balneis
de petriolo siculis & ceteris talibus. Qua ex
re ea balnea sulfurea minime dico: sed a p̄do/
minio aluminosa plus salis quam sulfuris ad
huc participantia. et pportionabiliter uires &
proprietates in eis habitare. propter que ea de
simplicibus mineralibus memorata discurre/
mus. Quibus iasertur quod qui extimarunt
ea a p̄dominio sulfurea: male opinati sunt. Fu/
it enim aliquorum opinio balnea omnia pa/
duana eiusdem esse minere. quam nō accusor:
cum omnia fere sibi inuicem propinqua sint:
& quasi uno aspectu participantia. Nam ea
salsa nitrea: partim gipsea ac cinerea p̄nuntia
uerūt omnia. Et ita semper recolende memo/
rie uir doctissimus ac ppe alter philosophus
Ioannes de dondis patauus iuxta balnea mō/
tis groti & balnea sancti petri: de quibus infra
domū construxit: ac instrumenta. sp̄parauit ut
ex ipsa balnearum aqua salem albiſſimum cō/
ficeret: & in quantitate notabili. Quod opus
efficax argumentum fuit: ut sic opinaremur

balnea illa cinere & sale ac gipso participare. Nam ut actum nitrum naturam salis sapere videtur et cinis: cum ipse cum aqua salem conficiat. Addo preterea quoniam videmus in balneis sic sulfureis ingeniari homines sulfur conficere: ut in petriolo & in balneis siculis. In his autem hoc minime fit aut fieri potest. quoniam si id fieri possibile fuisset: uirum tanti ingenii opus hoc non latuisset. et quoniam ut ex sententia Aristotelis dicebatur omnia talia aliqua li sulfure participant. et hec aqua ebani ab ea sic uacua non sit: neque in sapore sulfuris comprehendatur. Sed cum sulfure sic participet facile sic mihi persuadeo ipsam magis aluminosam esse. Quod autem aliquid calcis sapiat si nego. quoniam calx ut actum species sit cinerum. Verum cum multo colore citrino ac odore et sapore sulfuris omnino priuata sit. arbitror dicendum nequaquam a predominio sulfuris esse. Nam in sulfureis a predominio hec tria si mul reperuntur. ut in balneis petrioli & siculis est uidere. Preterea cum sulfur multum habeat de unctioso et aereo: ut de ipso actum: aliquid eius in superficie aque comprehenditur quod in igne missum arderet: ut in ceteris talibus. quod minime in ea reperitur. Ipsa enim clara est et ab omni unctuositate et citrinitate purgata. Quibus relinquatur salsa et nitrosa: ut sapor eius manifestat. Aluminosa magis ut in riuiis comprehenditur: cinerea ex adustione: et a sulfure ut cetera non absoluta. et huius opinionis uisus est esse gentilis. sed de hoc magis infra de balneo montis groti. Electio.

Tempus electionis harum balnearum est a principio martii usque ad medium iunii: cuius temporis constitutionem balneandus considerare debet ne nimium frigidum calidum aut uentosum uel pluuiosum sit. quibus ex rebus et aqua et ipse non parum pro tempore alterabitur ut ex eo contingat homines quibus non est aduentitia hec per sepe infirmari ac mori: de quo post in de obseruandis. Pariformiter a medio augusti usque ad finem septembris. et laudandum magis est balneum aeri expositum cuius uapores exalant: et solis caliditate purificantur ac bonificantur. in quo et balneantes libetorem habent anhelitum. neque suis clausis uapores caput leditur eorum. Quod si temporis fuerit notabilis alteratio: aut pluuia: aut frigore uel uento ueniens et necessaria sic fuerit balneatio. eligatur tinna in qua ponatur aqua balnei calida: etiam si fuerit oportunus ignis

accendatur in camera. Et hoc in loco & in sequentibus talibus hec uolo nobis satisficere.

Natura. Calidum est & siccum: & usque ad tertium & calidius: & minus calidum actu redditur distantia maiori aut minori ipsius ad fontem. Et quoniam stetit clausum: aqua fontis sic ad eum non fluente. quare et aere & inclinatione ipsius aque ad frigiditatem in caliditate remittitur. Quod si alumen in caliditate & siccitate ex aque commixtione remitti deberet. tamen ob caliditatem ignis & eius siccitatem sic intenditur. unde aquam fontis tale in quarto pronuntio: cum potenter sit uesicativa ulceratiua & adustiua. Est autem in tertio gradu sic graduanda: ut quandoque ad usque quartum enuntianda sit. Ex quibus colligi potest quod ad secundum quandoque perducitur frigiditate aque intranea: qua sic ad frigiditatem sibi contraria & naturalis sue dimisse nature se deducit tuuante aere impressam ignis caliditatem corrumperente. Verum magis enuntianda est exiccatiua quam calefactiua. Quibus inducitur quod cum aqua illa caliditatem sic in uigore solis et stellarum acquisitam amiserit: que dici potest uiuificatiua: si iterum igne calefiat suarum proprietatum ut prius nequaquam erit eque productiua. Nam caliditas sic ab igne in ea impressa adustiua. humane complexioni est contraria: aut non eque conueniens et simbola. ut que est solis et stellarum: que ad hominis generationem ut actum miro concurret modo. Quibus inducitur aque balnearum de loco ad locum transducte paruam aut nullam efficacem operationem habere. locus est speculationis. Speculentur itaque hii qui in ferraria et alibi aliam quam potere potant. Operationes et proprietates Mixtas autem has scribere oportet: cum mixtionem suorum simplicium eorumque uirtutes ac proprietates sapiant. Est enim balneum hoc calefactiuum exiccatiuum. et exiccatiuum magis quam calefactiuum. uentositatum resolutiuum: et male complexionis frigide et fixe remotiuum. humiditates subcutaneas exiccat: et dolores ea ex causa ueniētes remouet. et participatione maiori aluminis sanguinem reprimat eius fluxum ac aliarum humiditatum coercet: et est solidatiuum. Et ad particularia descendens in aureolis ordinatis persequemur: id primum enuntiantes quod usus balnearum non ex omni leui causa est credendus. Verum cum fontes sunt egritudines ueluti a medicis prope desperate quare ita particulariter de eis omnibus sic scribere mihi

superuacuum esse uidetur: eoq; maxime cum de talibus sollicitus indagator ab his que a nobis de mineris eorum scripta fuere: exquisita ualeat informationem adipisci. Qua ex re sic egritudines quibus apropiant & ab aliis scriptas: & plures hoc meo in codice tantum modo numerabo. Legat itaq; in capitulis suis qui particularia de eis scire cupit. **Membra capitis.** Ducia eius chatato frigido & humido confert. calefaciendo. exiccando. confortando: cum aluminis & salis uel nitri uirtute. unde princeps. Et nitrose & salse capitis & petiori auxilium prestant: tum ea in parte qua sulfuris naturam sapit & cineris: quo sulfure efficacior in his cinis redditur. Nam cinis minus exiccarius minusq; multo calidus ipso sulfure est ut supra. quare membrum principale non ita ledit. Na in membris principalibus ita fortia incofulte applicari non debet: ut quarta primi quarto capitulo. Tinitui & sibilatio ni antiquis dolori capitis antiquo. potius aut est balneum a predominio sulfuris in his passionibus sic auxilium prestant. Verum capitis & balneandi uirtutem prius considerare oportet. qua ex re debiles & corpore & capite sulfurea balnea sic postponant: & a facilioribus inchoent. Iuxta illud mesue de soda frigida. et incipiamus sicut e nostra consuetudo a debilibus. Quare prius tependa sunt balnea hec aluminosa &c. Deinde ad sulfurea se conferendum quando. scilicet alia non conferunt: & uirtus prius consideretur. Ex quibus apparet error eorum qui consulunt ut pro his ac consimilibus mortales illico se ad fortia transferant. Neq; desino admirari quanta transierint in balneis nostris negligentia: quod in nullo eorum ducia ad caput recipienda parata fuerit. ego autem iam paravi in balneo ebani tempore quo in eis moram contraxi cum illustri domina Isota esset si. Neq; meos sic accusare uolo: sed ut obseruandis sic occasio detur. **Membra pectoris.** Confert habentibus pectus humiditate plenum ac frigidiore lesum. ut hic ante princeps et si asmaticis sic conferte uideatur: certe aque caliditatem male tolerare possunt. quare opus est ut aqua ea in tepiditate reducatur: qua illam substinere & in ea diutius permanere poterunt. **Membra nutrimenti.** Confert stomacho humido: et ydropisim habentibus et inflationem Princeps de aquis nitrosi salis extenuat splenem tumefactum. et si necubi inuenerim alium stomacho conferte: et nitrum stomacho no-

cere legerim. ac sal ipsum in quantitate assumptum. hec quidem interius applicata intelligenda sunt: sicq; exterius convenientia. **Vulnera et ulcera.** Ulceribus corrosiuis et ambulatiuis. cancrene. erpeti. esthiomeno conferunt ualde: et serpiginem et impetiginem mirabiliter mundat: ut persepe experientia docuit. Auster & scabiem ulcerosam. et hic aduertatur quod de sulfure non inuenitur in libris auctorum tanta laus in consimilibus passionibus quanta de alumine et sale. quare balnea hec in talibus magis commendanda sunt quam sulfurea. Quam obrem in calu magnifici domini de Cesenis convenientiora forent. et quoniam non raro infra dicemus balnea sic ulceribus conferre. hic prosequentibus aduertatur ad id quod scriptum est quarta primi et secundo capitulo. Cumq; ulcus in principio fuerit non debet eger balneum ingredi neq; ipsam aqua tangere calida: quoniam trahet ad ipsum quod apostemati augstum faciet: sed cum ulcus quieuerit sanie fecerit fortasse tunc facile fiet ei. tu nota uerbum fortasse. **Membra iuncturarum.** Cum sal sedine participet: doloribus articulorum et podagre confert qui ex frigidiore & humiditate fiunt: & fracture restorationem efficiunt: fortiter et conferunt carbunculis & ulceribus. princeps. Et alumine & cinere suo iuuamentum si parum prestat. **Membra expulsionis.** Dictum est sal omnis soluit ventrem. unde cum huius balnei uis quedam & magna in parte salsa sit aqua eius ventrem soluit: & humores uiscosos educit: si de ea conueniens dosis potata fuerit. & est a libra una usq; ad tres. Et ego iam expetis sum & inueni libram mediam uentrem soluere. est enim sic potata stomachum contrubans ac uomitum inducens. propterea est clisterizata magis laudanda. et quoniam plurimum de alumine participat: multum adiuuat ad fluxum menstruum alborum constrictionem: et ad matricem multis humiditatibus relaxatam: quibus prohibetur impregnatio. et solo fumo suo rectificat disponit & ad concipiendum preparat. Nam diebus Cermisone nostri cuius consilio mulier ueneta hac dispositione infecta cum ad balnea hec proficisceretur que. xii. annis concipere non potuit: huius balnei usu diuina interueniente gratia concepit. **Febres.** Aque preterea aluminose corpora que febribus sunt apta fortiter ad eas perducunt. quo in loco accipiendum est balnea quicquid ab hominibus accusari: cum hii ex inaduertentia

sua accusatiōe digniores sint. Aiunt enim stel-
larum constellatione balnea sic egrotantia fa-
cta fuisse, de quo post suo loco dicitur.

De balneis sancti petri.

VS EST ABEBANO
fere per miliare distans: san-
ctus petrus nominatū olim
potēs ac delectabile: quo q-
dem in loco terme sunt alu-
minose felse multum: que
sic sua falfedine & alumino

fitate his videntur egritudinibus conferre: de
quibus in his que de ebano scripta fuerunt: &
potentiores esse iudicantur. Verum earū situs
uallibus magna in parte occupatur: qui nō pa-
rum attendendus est: ut post de obseruandis di-
cetur. Aureole autem hic adducantur que de
aqua ebani scripta sunt.

De balneis domus noue.

ERSVS AVTEM ME-
ridiem parumper descenden-
do ad medium miliare bal-
neum reperitur domus noue
nuncupatum. Nam ueteres
nostri eum ut cetera non co-
luerunt. Domus autem hec

nostris in diebus cōstructa fuit. et huius rei so-
annes de dondis patauus uir diuinus ac prope
uerus phīs: de quo supra gloriosus auctor ex-
titit. Apud quem locum parumper distans est
uelut parua lacuna termarum: cuius ex aqua
salem ut actum cōficiēbat quoniam falsa mul-
tum est & priori falsior: et quidam se per alem
bicum expertos esse scribunt: ipsum calce par-
ticipare. Verum cum cinis paratior sit ad salē
sic cum aqua mixtus conficiendum. Verisimi-
lius iudicandum puto illam cinere magis q̄ cal-
ce participare. unde in cacesia ydrope paralefi
commendatur. et est illa ebani solutua magis
charato conferens et ceteris ut actum de bal-
neis ebani. a quo cū sit discessus: & ad alia uer-
sus balnea montis groti sit accessus: in uigore
potentiora balnea inuenimus: que sulfure eo
ebani magis participare videntur. et si in reli-
qs mineris conueniāt. Huius autē situs uelu-
ti siluester ē uallibus uallatus. quo i loco aqua
rum frigidarum et calidarum magna fit colle-
ctio: ut ueluti stagnantes aque sint non boni

odoris: quibus non parum leditur aer. Aureo-
larum autem harum ordo hic ut supra ha-
beatur.

De balneis montis groti.

ONSEST AD OC-
cidens egrotorū a ueteri-
bus nostris sic nominatus
quoniā his i temporibus
amenitate loci egrotantes
ad balnea illi proxima p-
fiscētes ad eū pambulā

dū trahebantur. erat enim ad ea balnea nō par-
uus egrotorum confusus: cum ceteris omni-
bus patauis sint potētiora: & pluri sulfure par-
ticipent: ut sensus uisus et odoratus ostendit.
quamobrē digniora ac famosiora sic facta fue-
re. cum sulfur in calefaciendo et aquam exic-
cando principatum obtinere inter mineralia
uideatur: ut Aristoteli placuit. Verum hoc lo-
co errorem illorum non tacebo: qui cum potē-
tiora sic reddantur: infirmos indifferenter ad
ea et ad consimilia fortia pfiscenda sic consu-
lunt. Nam ut actum alia est aluminis uirtus
pluribus in egritudinibus ipso sulfure magis
potens. sicq; cinere ac ferro ere et huiusmodi
in uariis egritudinibus balnea redduntur ip-
sis sulfureis efficaciora. Qua ex re prius egritu-
do contemplanda est: ut actum a faciliōibus
semper inchoando. Minera. Huius autē
balnei minera sulfurea scribitur et aluminosa
magis plus ceteris patauis sulfure participans
ut actum & si parua absolute sit pars eius sul-
furea ceterarum comparatione. Vnde parūper
a balneis discedens parua reperitur lacuna bal-
neum equorum nominatum: plurimo sulfure
participas. Vnde cum equus hanimal humidū
multum sit: & ab egritudinibus humidis ut
plurimum molesteretur. hinc accidit sic uariis
egritudinibus & uetustis mirabiliter conuale-
re. Non tamen a cineribus balneum tale ab-
soluitur. quibus iudicatur eius uirtutes com-
positas esse: cum eius minera sic ex pluribus
componatur. Et mineram eius nō derelinquēf
hic adducam uerba Ioannis de dondis uiri
gloriosi: de quo supra. qui uisus est aliam ha-
bere opinionem. Inquit in quodam tractatu
suo de causis caliditatis balnearum: de aquis
termarum paduanarū loquens. Qualis sit ha-
rum aquarum natura: cuiusq; minere uirtute
maxime participent: ex predictis trahi potest:

Sed nunc manifestius per centissimas experientias demonstrandum est: quas ex opere confectionis salis ex his aquis: quod condā bone memorie genitor meus Iacobus de dondis inuentor & imaginator primus subtili ordinauit ingenio. Et si longus sit sermo eius: tamen quia scio dominum meum in eo delectari debere. non dubitabo his eum addicere. etiam quia ad dicta & ad dicenda plurimum afferet utilitatis. Quilibet animaduertens curiosus intelligit. In illo namque opere uasa sunt duplicis conditionis & forme. Sunt enim eorum plurima fictilia: quia de terra facta que sunt rotunde figure formata in modum ollarum. Aliqua uero saxea plana & lata multum ad modum arearum concauata ita ut circumquaque habeant eminentias ad latitudinem medii palmi. Hec autem uasa sunt in lacuna aque feruentis ita disposita ut manentia circumdantur undique ab ea: & similiter aqua sub eis. In dicta autem lacuna fontis aqua feruens est ad altitudinem brachii uel minus: in qua sunt plurima loca scaturiginis et ortus bulientis aque. ita ut per hoc sit aqua feruens per totam lacunam renouata continue per nouas scaturigines. & defluens a lacuna per canales ingeniose ordinatos: ut per hoc maneat aqua in lacuna semper feruens & unius altitudinis. In predictis uasis aqua decoquitur ad faciendum salem. sed in fictilibus ponitur de ipsa aqua fontis prout est in fonte: & prout est scaturiens de sub terra in fonte colligitur usque ad medium capacitatis eorum. & ipsa sic semper plena natant in lacuna fontis. & per feruorem aque fontis que continue currens continue renouat feruorem. Aqua enim que intra uasa decoquitur: et ex ea euaporat plurimum subtilioris eius aque proportionabiliter modicum eius quod de minerali terreo admixta est remanet. propter quod continue magis et magis augetur aqua remanente in uasis falsedo. Cumque peruenit ex huiusmodi decoctione falsedo ad aliquem centum gradum gustu comprehenditur: et incipiunt in superficie uasis aque decocte apparere quasi quidam flores admodum paruorum guttarum: qui indicant principium coagulationis eius in salem. tunc aque ille de testaceis uasis transferuntur ad uasa saxea que sunt in ipsa aque fontis lacuna firmata et imobilia: ponunturque in eis ad altitudinem unius pollicis uel parum plus. Ibi per ulteriorem decoctionem coagulatur et granescunt in salem: qui cum ad id opus idoneis instrumentis colligitur

et reponitur candidissimus et purissimus. In huiusmodi autem uasibus que dicta sunt: tam in testaceis quam in saxeis in fundis eorum et lateribus prout aggregatur quedam durities lapidea alba cum luciditate quadam ad modum gipsi. immo uere et absque dubio gipsum est: nulum penitus perceptibilem habens saporem preter quandam stipticitatem. Istud autem quod aggregatur in uasibus saxeis in superficie sua superiori de qua sal colatum est sapit aliquid sal sedinis aliquando propter id quod adhesit de sale eidem. Ex hac forma et modo confectionis salis ex predictis aquis que in illo toto opere fiunt attendens: quilibet experietur euidenter eas ex tribus substantiis esse commixtas: que in dicta confectione salis abinuicem sensibilter sequestrantur. Prima enim est aqueitas in stipida plurima cuius insipiditate et multitudine fit ut nec falsedo neque alius aliquis sapor certus ante decoctionem sentiantur in eis. Deinde in ea commixtione est substantia terrestris insipida uel stipida aluminosa: que subsidet in uasibus et lapidatur in eis. Et est iterum alia quasi media inter predictas substantias falsa que ut dictum est granescit & coagulatur in salem per decoctionem. Et aqua illa sic salsum exprimit saporē: multo aqueo insipido resoluta. Inter predictas autem substantias falsa media est modo substantie quantitate grauitate situ atque natura siue complexionem. modo substantie quia non est ita grossa terrestris ut gipsea: nec tam subtilis ut aquea: nec tam grauis ut gipsea. grauior tamen quam aquea. quantitate quia non est tanta ut aquea ad magnam proportionem. Nam ex mille libris aque uix conficitur una salis. Est tamen amplioris quantitatis quam gipsea. grauitate quia sexagesies plus de sale colligitur quam si totum illud quod in fondis & lateribus uasorum eo pro tempore lapidescit. Situ quia medium tenet: quia aqueitas sursum in uaporem resoluitur. gipseitas fundum tenet. & sal supra gipsum. Complexio autem eius media est modo quodam complexionem aliarum duarum participans: ut patet intelligenti. Ex quibus collige lector magna in parte modum inuestigandi naturam termarum. de quo in suo loco. Et sequitur. Sed plures dixerunt has aquas naturam habere sulfuris. quod uerum non uidetur: quinimo est experientie contrarium. Nam extimauerunt ex odore aliquali quem sulfureum perceperunt. illas aquas esse sulfureas. sed odor ille non ex sulfure est: sed ex calidis igneis spiritibus cum

aqua mixtis: uel ex aliqua admixtionē partiū terrestrium & salutarum. Sed magis certum argumentum est q̄ non sint sulfuree: quoniam i eis non est color sulfureus neq̄ unctuosum in superficie: q̄ necessario apparet si sulfureū qd esset in eis. Sulfur enim leue & unctuosum ē. & unde materia ignis est facilis et calore dissoluta in aqua subnatat admodū pinguedinis p̄ ut experientia certificat. Nā in sulfureis aquis supernatat pinguedo que si acceditur ardet ut experientia uidemus. Preterea in cōpositione salis predicta nullū apparet sulfuris uestigiū q̄ tamen uideri deberet si ibi esset substantia sulfurea ab aliis sequestrata: & precipue cū sale cum quo multum conuenit natura. Preterea cum eo non apparet neq̄ color eius neq̄ odor. Item si sal in igne proicitur crepitat ut ceteri sales, sed non ardet qui ardere deberet si cum eo sulfuris substantia foret. Non arbitror igitur has aquas habere aliquid sulfuris copulentum. Et si forte ignei aliqui spiritus cum eis scaturiant qui de natura sunt sulfuris dantes odorem sulfuris aliquale: ut in fulgure sentimus post eius percussione in loco aliquo: hii confestim exalant. Concludēs autem asserit ipsas esse magis exsiccativas q̄ calefactiuas propter salem et gipsum ambo exsiccatia esse hec. Quibus plane habetur q̄ aque termarū paduanarum aluminose sunt false gipsee: a cineritate non absolute. sed nulla sui parte sulfure participare. sicq̄ maxima in parte in sententiam nostram conuenire. Quod autem nō sint sulfuree conatus est probare ut scriptum est. Nos autem diximus eas sulfure participare: sed parua in parte aliarum mineralium respectu. Nam in tam assidua decoctione ut in salis opere sit partes euanescent sulfuree et resoluuntur. Quod non appareat unctuosum id est propter paucitatem ipsius aliis partibus superantibus multum. quodq̄ de colore & odore dicendum. Vnde ut actum est nostro placuit aristoteli. omnes terme principaliter licet non maxime a sulfure caliditatem recipiūt. Quod autem gipsee sint non negatur expresse. nā gipsum ut supra de eo frigidū ē et siccū: natura terreū q̄ ex forti et continuata decoctione in aqua tam pauca quantitatis non auxilium recipiens aliunde: pars illa terrestris sic superflue decolcta in gipsum conuenitur. que pars terrestris si iuuamentum receperisset a multitudine aquositate: nunq̄ in gipsum conuersa foret: sicq̄ psilla terreā aluminosa aut cinerea aut salia per

fottem & ultimam decoctionem resolutis partibus igneis & aereis in substantiam cōuertitur frigidam et siccam: quā gipsum dicimus. Hec omnia sic probabilia sunt: demonstratio ne logica carentia. sed experientia est omnium harum discordiarum magistra. Verum opinionem per me positam et ab omnibus aliis laudatam sic magis colo. et si uir hic clarissimus fuerit ut actum. Quod autem dicit q̄ ante decoctionē nullus percipitur sapor. certe pace sua contrariū exptus sum. et qui plures in presentia mea gustarūt. Situs autem eius ut actū monti ē proximus: uallibus uallatus: eiusq̄ aer non eque ut is ebani qualificatus. Fluxū etiam aquarum frigidarum et calidarū in unū cōcurrentium in hoc auxilium prestantium. est autem a balneo ebani uno cum medio uel duobus miliaribus distans. Electio. **Huius** aureole aperio ex his q̄ in de balneo ebani ea in aureola scriptum est: sic nobis in hoc loco saussiat. Natura. Calidum est et siccum: et balneo ebani calidius ac siccus ceterisq̄ parauinis: cuius caliditatis et siccitatis graduatio ex dictis in balneo ebani accipiat. est enim ut supra magis exsiccatium q̄ calefactiuum. Operationes & proprietates. Est calefactiuum. exsiccatium. resolutiuum. ut ceteris inest termis. et ad particularia descēdēs aureolam inscribo: que est. Membra capit. Princeps. Sulfuree aque netuos mutificanc. propter q̄ in paraleli multum operantur. dolores. defensionē humiditatis et spasmi sedant. charato humido mirabiliter conferunt precipue earum ducia. et hic locus est speculationis: si calido & humido conferunt: ut quidam aiunt ipsas experientia manifesta conferre. cum tamē ratio caliditatis obstat: qua dubitatur ne cerebri contentiuam debilitet. cum omnis immoderata qualitas proprie uirtutis actum deiciat. Quod si uera experientia est id asserendum ut nocumento iuuamentum maius sit. Etiam lapsus naturalis in caliditate ita paruus esse posset ut parumper noceret. Conferunt epilepticis dummodo causa sit ex frigidityte & humiditate per essentiam talis. Sibilo. tinnitui. surditati ex causa frigida uenienti. capitis dolori antiquo: in quo ducia sulfurea potentior redditur aluminosa: & capiti magis portionata. memoriam reparat ac rectificat sed non ex etate deperditam. Ceterisq̄ egritudinibus capitis: de quibus in aureola capitis supra de balneo ebani. Membra pectoris.

Pectus ab humiditatibus liberat. qua ex re asmaticis confert: cum in eis stare poterunt. unde in eis aqua multum moderanda est: & longitudine cum remissiori succurrere: ut in precedentibus de balneo ebanii actum: quo pressus fortius existit. Dolores ex causa frigida tollit. Nam cum quidam hebreus dolore pectoris diu laborauit ex causa frigida plurimamque medicamenta temptasset quibus minime iuuabat: ad duciam huius balnei eum transmissum: pectus percutientem et diuino interueniente auxilio sanatus est. Membra nutrimenti. Scribit princeps. sulfuree aque stomachum laxant: et desiderium deiciunt. qui locus speculationis est: cum sua caliditate eum spaliter frigidum confortare uideatur: et humidum sua siccitate et sua stipticitate grandi eum iuuare. et cum de ipso sulfure actum sit exterius applicatum stomachum frigidum roborare. Id dicendum esse puto quod cum actum de sulfure sit ipsum uehementer calefactum attractiuum esse subtiliatiuumque humorum ac illorum dissolutiuum. aque ille sic humores calefacientes attrahentes: et humores subtiliantes illos dissoluentes: eo precipue cum toti corpori applicantur: sic humores aliquantos ad stomachum attrahentes ac descendere facientes illum relaxant ac molliunt: & os stomachi relaxando appetitum deiciunt. Exterius uero applicatum moderatur: neque tantam uim habet in attrahendo dissolendo &c. ut sulfuree aque. Quo loco a te accipiendum est quantum tuo stomacho balnea sulfurea petrioli conferre possunt: quantum ue nocere. Unde aluminose illi sunt precipue conferentes: quales ebaneses patave sunt. et de his amplius infra. Spleneticos iuuant humiditates ad splenem descendentes resoluendo. Nocent habentibus epas calidum: quia multum inflammatiue sunt. ea propter necessarium est preuisione. nam uolentes eis uti cum frigidis epas confortantibus: non multum stipticis prius inungant: aut aliter ad frigidum alieret. de quibus in de obseruandis dicemus. Consulius tamen est tales in eis non balneari. Quod si alia ex causa cogere tur illis uti inungant &c. ut actum uentositatem in eo genitam: ac in splene etiam cum membra hec sic longo tempore uexata fuerint mirabiliter exterminant. et membra illa ex causa lesa confortant. quam obrem ydropis tali miro subueniunt modo. Membra expulsionis. Conferunt colice antiquis intestinorum: et uule duritie. ut princeps sic eam humectando: ut actum de stomacho. sunt tamen uentris costipa-

tiue. Et hic locus est speculationis: propter assignatam causam de mollificatione stomachi. consideret speculator. Vulnere et ulcera. Corporis superficiem a bothor et ulceribus malis antiquis et sanguineis uolaceis mundificant. et pannos morsee et albaras. princeps. et dictum est antiquis: quia in nouis non confert: ut in precedenti dictum est capitulo. Membra iuncturatum. Hic locus speculationis est an in passionibus iuncturarum plus conferat balneum sulfureum: cum ad ipsum fere omnes sic patientes consilio medicorum perficiatur. et in presentia sic determinata et conclusa uolo in sequentibus in locis suis sufficere. ne longitudine ac eorum replicatione legentium mentes tedio afficiat. Facile quidem mihi illustis domine sic eorum errorem intelliges: a quibus de obseruatione uniuersalium nulla prorsus cura cum diligentia colitur. Neque in aduersantibus sillocisiphis hoc in loco mihi cura grandis est: eo precipue cum ponendis ex conclusionibus quibus breuius doctrina erit: his satisfactum a me sic facile esse intelligam. Accipiendum itaque primum iuncturarum debilitatem non unica ex causa omnibus provenire: sed in diuersis varias causas esse. quae ex re non idem antidotum in omnibus: sed in diuersis uarium applicare opus est. Et hoc loco uulgarium opinionem excludo: quod balnearum effectus proprietatibus occultis attribuitur. Affirmandum secundo balneas naturales omnes ut actum actualiter calefacere atque exicare: multoque magis cum ex minera fuerint calidiori. Que res eos non latet qui eis utuntur: cum ad finem non paruum perducant. Quod obrem aiunt qui bibere potenter cupiunt balnea proficiscuntur. et princeps primi secunda. et de dispositionibus aquarum Rasis in almansorio. xii. quod continentis. eorumque caliditatem ad tertium gradum producit ut actum. nam eorum fortis alteratio non tollerantia uacat. Quibus inducitur membra humani corporis sic potenter calefacere exicare atque resolueret: resoluendo plurimum debilitare. ut de balneo aque calide supra agebatur. Estque tenendum debili passio fortis agens applicandum non esse. quoniam ex tali applicatione passum exterminatur & in robore suo conteritur & finitur. debent enim talia adinui cem proportionari: ut inde conuenientior & securior actio consequatur. Nam si pauco in lucerne oleo magna accenderetur flamma: illico oleum euanesceret et flamma extinguere tur. Et propterea clamitant medicine auctores

curam per contraria equalia fieri debere: ne cui
 ra perfecta per altiora impediatur. Neq; obli-
 uioni tradenda est totius ac corporis particulag;
 uirtus: sed prius contemplanda est. Nam cum
 deficit uirtus deficit & curatio. princeps primi
 quartâ. Et dux medicorum. omniū uirtus est
 operatrix Tegni. tertia. Similiq; modo & mē-
 broꝝ compositio. quamobrem gratilia ea non
 sustinent medicamina que robusta ferunt. Et
 naturalem membrorū debilitatem amplexan-
 tes: postea que sic posita sunt dicemus primo.
 Iuncturarum debilitatem omnem aut ex com-
 plexione: aut ex compositione: aut ab utroq; si-
 mul. puenire. iuxta que has ponemus conclu-
 siones. Sitq; nobis prima. In debilitate iun-
 cturag; compositione gratilium sulfurea balnea
 non competere: quoniam nimis potentia sunt.
 non enim passo agens pportionatū esse uidet;
 etiam cum pauco calore uigeant. sic forti ex re-
 solutione exterminant. Item que sicca sunt nō
 oportet amplius exicare. primi. tertia. & pri-
 ma afforissimog; dux. omnis immoderata qua-
 litas actum pprie uirtutis deiicit. Altera
 In debilitate non uetusta iuncturag; compositi-
 tione robustarum mala stante complexone fri-
 gida & humida ceteris consentientibus balnea
 magnifice competunt sulfurea. ubi uero mala
 foret complexio calida incōuenirēt. Hanc cō-
 clusionem nostri sēserē ueteres: a qua fortassis
 in omni iuncturag; passione & indifferēter er-
 roneus accessus ad balnea ortus est. Hec egdē
 ex suppositis sicut pbaia relinquat. Debi-
 litate uetusta iuncturag; stāte: quo in casu iun-
 cturæ calore naturali admodū depaupate sunt
 aut cum robusticitate aut gracilitate balnea sul-
 furea minime confere uident. hec ex supposi-
 tis probet: cui & addat. Quod & terme nullo
 modo cōueniunt nisi ubi iam humiditas in eis
 adesset resolutione egens. quo in casu etiam in
 caliditate terme remitti deberent. Reliqua
 ponatur: q; in corporibus plectoris etiā stāte
 robusticitate membrorum: terme naturales su-
 specte sunt habende. Cōclusio declaretur per
 ea que de aquis sulphureis actum est supra in
 aureola membra nutrimentū in hoc capitulo:
 quoniam liquefaciūt & humores descendere
 faciūt ad inferiora: ut expertus fui. Quintā
 hic addam: q; in preseruatione ubi iuncturæ na-
 turaliter sint graciles. & sic naturali calore de-
 pauperate: hec balnea sulphurea minime con-
 ueniunt. Nam amplius sic debilitantur: facta
 caloris sui pauci ac humidi substantifici resolu-

tionē. quare plures solito ad eas fluent supflut-
 tates. Nam princeps: membra fortia mittit ad
 debilia. uerum tamen est ut in de obseruandis
 agitur: balnea in resolutione ex mora plurimū
 moderantur. Postremam adiiciemus. cole-
 rici naturales & colerici adusti: ab eorum usu
 se abstineant. Nam ea illos ad febres pparant
 ad epatis supcalefactionem: ut primi. secunda.
 de dispositionibus aquarum. Et he conclusio-
 nes nobis ueluti principia sunt ad ea que in si-
 milibus est considerandum. Quibus accipiat;
 error eorum qui complexionēs hominū: eoz;
 habitudines & compositione totius ac particu-
 larum patientium uirtutem prius non contem-
 plantur: sed indifferenter omnes sic ad balnea
 assumenda consulunt. id opinantes ut uulgus
 effectus hos: cum sepe beneficio medicorum
 non curantur. & ex eis iuuamentum suscipiat;
 a proprietate occulta. puenire: ut siculi & nea-
 politani: de quibus infra. Et dixit princeps: a/
 que sulphuree conferunt apostematibus iun-
 cturarum: & duriciis & uerucis pendentibus
 Et nota lector uerbum duriciis & cōsidera. &
 in summa ut princeps: conferunt omnibus do-
 loribus iuncturarum & neruorum frigidis

De balneis sancti Bartholomei.

ALNEA AVTEM

hec uallibus undiq; sunt
 uallata: a meridionali pla-
 ga montibus discooperta.
 Rus enim fuit quondam
 sanctus bartholomeus no-
 minatū: miliaribus. xii. a
 ciuitate distans. nunc uero siluestris & inhabi-
 tatus locus ē. Vez; p nobiles nostros de leone
 fundatū fuit: & in eo in tempore bartholomei
 templum amplum cui cōiunctū est hospitale
 ad paupes recipiendos: ut sic cōmoditate am-
 pliori ab eorum langoribus: precibus sancti
 interuenientibus curaretur. Sunt autem ueluti
 piscina magna non lapidibus ut cetera patauia
 fabricata: quorum fundus luteus & pinguis ē
 ad nigredinem declinans: mollis multum: in
 quem necessario penetrant se balneantes ita ut
 si in baculis se non sustinerent: ad profundita-
 tem periculosa quandoq; descenderent. Nā
 eius in superficie: non alta est aqua: sed ad
 altitudinem duorum pedum uel prope. Hec
 autem aqua tempore hyemis & uetis est in ca-
 lore notabiliter remissa: qua ex re eam eligere

oportet estiuo tempore: & ad ea itur de mense
augusti usq; ad medium septembris: & ultra
aeris constitutōe suadente. existimo autem et
de mense iunii & iulii efficacia esse. & cunctes
eo tempore ab eis non minus iuari. Mi-
nera. Huius autem minera sulphuris natu-
ram sapit aliquale: & bituminis siue asfalti ut
quidam asseruerunt. uerū lotus ille ut liquida
pix uideretur. Arbitror enim uisum actum sulfurea
fore: licet parua in quantitate sulphure partici-
pent. propterea quoniam eorum caliditas non
magna sit. Consequenter de alumine plus ha-
bere ut cetera patet. Sed sic in eis humiditate
superabundante quoniam caliditatis actiuitatē
obundit & siccitatis operatōem: non sic ad ca-
lesciendum & exiccandum ut cetera potētia
redduntur. Quapropter debiles in iuncturis
quibus aliqua inest durities: aut nodositas ad
hec q̄ ad alia securius se transferre possunt. Vn-
de meo cum consilio uir quidam feltrensis no-
mine petra qui nodositatem ac duriem in ge-
nu habebat: cum prius dislocatus foret. i genu
& plurimos non dico restauratores sed destru-
ctores sic expertus foret. quia ex re ob dolores
pluries receptos materia multa fluxit & in lo-
co retenta: & frigidis medicaminibus applica-
tis indurata absq; baculo & serula ambulare
non potēs: sic duobus annis transiens hec bal-
nea profectus est. ex quibus spacio dierū quin-
decim tantum recepit iuuamētum: ut demum
absq; baculo & serula rediret. & breuiter clau-
dens ea pronuncio plus aluminosa nitrosa etiā
& cinerea. a falsedine licet remissa non priuata
sulphure autem modico participātia Ope-
rationes & proprietates. Est mediocriter
calefactiuum: & parum exiccatiuum: cum mi-
rabiliiter durities mollicet in quacunq; parte
corporis extiterint. nam mollicatiua sunt: ut
princeps. que ponunt essentiam membrorum
habētium spissos poros leniorem caliditate &
humiditate sua. et accidit ex hoc ut pori frāt la-
tiores: & expulsio superfluitatū que in eis con-
tinentur facilior. sicut exemplū de semine lini.
Sunt enim talia que neq; fortiter calefaciunt:
neq; fortiter exiccant. quia si uehementer cale-
facerent potius indurarent. & similiter si forti-
ter exiccarent. Natura. Fitem secundi
parumper excedere sentitur iuxta aque super-
ficiem: sed ulterius in fundo procedentes senti-
unt caliditatem: ut ad tertium eorum caliditas
perueniat. Electio. Eligatur tempus ut
actum: & hoc in tempore diem uigilie ac festi

bartholomei eligibiliorem: quadam cū deno-
tione pronunciant. Membra iuncturarum

Doloribus podagricis ac iuncturarum ali-
arum confert. & inuentum est in libris quē-
dam estensem marchionem a podagra curatū
Delet mollicando & resoluendo omnes iu-
cturarum durities. et ego uidi ex duricie genu
qua impotens quidam ad ambulandum red-
debatur: eorū beneficio curari ut actum. unde
sic membra indurata nodata: contracta: mira-
biliter mollicant & extendunt: & ad pristi-
nam prosperitatem sua uirtute potenti homines
ducunt. Et dominus aquileiensis cardinalis to-
tus contractus in eo tempore: ita ex his iuu-
batur dum in eis erat: ut ueluti sanus totus mo-
ueretur. Verum in eorum egressione aeris fri-
giditate ad pristinam dispositiōem membra re-
dibāt. & georgius pisanus de sancto Cassano
a sua contractione notabiliter conualuit.

Vulnera & ulcera. Scabiosis conferunt
& ulceribus: alias subitici aureolis. quoniam
in his membris conferre non multum uidentur.
Iste autem locus & si non elegantis sit habita-
tionis & aeris: tamen habitatur & habitabilis
est: & ratione indulgentie ad id templum de
quo actum est maximus confluxus ciuium:
& habitantia loca circumstantia: in die sancti
Bartholomei. Hoc autem balneum inunda-
tione aquarum pluuiarum alteratur: suū effe-
ctus mutuatur.

De balneis sancte Helene.

ISTANSEST A CI-
uitate septem miliaribus:
monticulus quidam unde
d quaq; uallibus uallatus:
ad quem p aggerunculi
manibus factum puenit:
cuius in summitate muri

olim ecclesie scē helene dedicati adhuc supex-
tant: apud quem balnea sunt de sancta helena
nuncupata. Hic enim mons illa a plaga occi-
dentali tegit. suntq; a plaga oriēti discopete.
Domus uero earum pulchra est: sed situs ma-
lus ac turpis: cum preter monticulum nullus
adsit pambulandi locus. Siat autem apud mon-
tem uersus meridiē uel ut stagnatus lacus. uide
aer eius loci male qualificatur: & uicinitate a-
quarum ferentium. & certe ut in de obseruan-
dis post eorum situs multum consēplādus est.
Fons autem in supiori parte montis esse uidet

cum sic per eum descendat aqua p̄ canale ma/
gnum terra montis coopertum: ad pedes eius
balnea sic producent. Sic autem fons ut ceteri
oculis non uidetur: cuius minera est alūniosa:
cinerea & nitrosa: & falfedine parum partici/
pantia. non autem a sulphure absoluitur: licet
quidam ea a predominio sulphurea scribant:
cum ea caliditas uehementis esse dicant. Ego
uero ut opinor a predominio non est sulphurea
Nam neq; uisus neq; odor neq; gustus illud
manifestant. & pro his recurre supra ad ea que
de balneo ebani scripta sunt: & montis groii.
De mineris eorum neq; super caliditatis inten/
sionem se fundent: quoniam actū calidiora sunt
falsa ipsis sulphureis: quoniam falsa per adu/
stionem sūt. Et ego dū cū magnifico capitaneo
Carmignola in balneis his pro cura sua morā
ac stationem traherem: de caliditate balnearū
ebani disputantes in quibus se prius balneauē
rat. hec sic adinuicem compantes: nunciū spe/
cialem misimus ebanum: locus est ab hoc tri/
bus miliaribus distans uel circa: secum ponan
tem horologiū & sialam. & data hora implete
fuerunt due siale: una ex aqua ebani: altera ex
aqua hac. & certe in caliditate multum diffie/
rentes inuente non fuerunt. Addeq; q; fontis
locus huius monticuli ignoratur: potest enim
longiquior ac propior esse: qua ex uarietate &
balnearum caliditas uariatur. Et certe opinor
ipsam alumine participare: qua ex re suis in p̄
prietatibus: ceterisq; in aureolis a uirtute eorū
de ebano non multum differre. Sed hoc loco
ne uacuis discedas: tum quia famosa sunt hec
pauca subscribam. Operationes & proprie/
tates. Est parumper eo ebani calefactiuū:
exiccatiuū: resolutiuū. Membra capitis.

Conferit in egritudinibus capitis paralesi:
& neruis humiditate repletis: & spasmo. cete/
risq; egritudinibus suis ex causa frigida & hu/
mida uenientibus & ex repletōne. unde mem/
bra ob imbibitōnem materie humide contra/
cta indurata remollit & extēdit. Decoratio

Conferit serpigini albaras scabiei & macu/
las corporis superficiales emundat. Mem/
bra pectoris. Conferit pectori leso ex causa
frigida & humida. Membra iuncturarum

Conferit iuncturis & eas confortat: & pro/
hibendo fluxum humiditatum ad eas sic illas
a dolore preseruant: si suis cum canonibus fue/
rint applicata. Et in laudem eorum dicam: q;
iam fama est ceteris omnibus patauis plus in
hoc conferre. sed consideret speculator.

z z
Membra nutrimenti. Stomaco humido
subueniunt & hydropisi: & uenam habenti/
bus ciuilem. quare & cetera.

De balneis orthoni montis:

ONS ORTHONVS

a uiro patauo ut referūt in
armis strennuo orthonus
m appellato monti rubeo p̄
ximus: apud quem olim
patauia primum edificata
fuit: nomen sic accepit: ad

cuius pedes piscina magna est: uallibus & la/
cunosis siue stagnis foueis circūdata: a meri/
die & plaga orientali detecta. a septentrione ue/
ro ipso monte & aliis defensata: cuius aer certe
non bene qualificatus est. & locus lōgis i ānis
inhabitatus fuit. nunc uero pataui quadam de
uotione uirginis gloriose cōmoti: quā antiquo
ciui ex nostris eo i loco apparuisse fertur: tem/
plum magnificum fabricarunt: ac monasteriū
ordinis augustini de obseruantia dedicatū: in
quo plurimi existūt claustrales locū reddētes
domesticū & montem. Cuius minera sulfuris
aliquid sapit ac salis: & alumine non priuatur.
Est enim piscina hec lutosa: uirtutibus compo/
sitis dotata. cuius opatōnes electōem naturāq;
ut que de balneis bartholomei sancti dignifi/
care possumus. Dolores antiquos ex causa fri/
gida & hūida tollit: duricies articulosas: spleni
& hydropisi resoluendo ac mollificando suc/
curnit. Et hec de balneis septem patauis fa/
mosis impresentiarz a nobis tantū dixisse suffi/
ciat. Et plurima in eis memorata etiā ad sequē/
tia: ne replicatōne hec mea dicta tibi tedio frāt
uolo sic nobis satisfacere. Et quoniam de bal/
neis famosis scribere nra est intentio: hinc post
patauorum & domesticorum uirtutum narra/
tōnem: ad extranea me conuertam de p̄ximis
ad longinquiora procedens.

De balneis delaporetæ.

T CVM BALNEA

delaporetæ dicta in comi/
tatu bononiensi a ciuitate
e quadragita miliaribus di/
stantia nobis uicina sint: et
famosa multū: sic de ipsis
secūdo agemꝰ loco. his at

tot attributis laudes totq; occulte p̄prietates: ut

uere facerrima dici possint. & uigesimoquarto
pblematum. pblemate ultimo. ex eis enim ut
fama est sacre opationes emanant. Earum autem
ortus a duobus saxis & lastrosis montibus est
ad meridiem situatis: quorum in medio ut aiunt:
salis riuulus amplius est. & per duo canalía du
orum montium aqua sic defluens balnea duo
edificat: unum in dextris: alterum in sinistris.
ex sinistro autem uersus orientalem plagam fu
mi exeunt & uapores clari ad rubedinem de
clinantes. Minera. Minera autem eorum
aluminosa ut aiunt: & parum sulphurea est: et
sale participans & nitro. Sicque compositas uir
tutes habent: & certe ut actum a minera eorum
de ebano eius: minera non est longinqua mul
tum. quare & ea que ebano in proprietatibus si
milima esse deberent. Et hic est locus conside
rationis non parue: ut cum ita esse uideatur: ut
cur non esse in usu potius aque ebani ut qui de
ipsa non tot tanteq; laudes: ut de aqua porete
enunciantur. Id arbitror primū dicendum esse
quod bononia ciuitas studiorum omnium quod patauinum
uetustior mater fuerit. qua ex re illustres medi
ci suis de his balneis curam diligentiamque ma
gnam qui habuerunt sic famosas fecerunt. Et
si balnea de ebano ceteraque patauina ad usum
commodumque hominum prius accesserint cum
patauinum bononia ciuitate antiquior ualde fuerit
Adde preterea quoniam ea que ebani in cali
ditate nimia habita sint: ut sic potui ut illa de
poreta que ueluti frigida est: de quo statim ame
na ac conueniens non reddatur. Sic enim pa
tauini & medici quadam negligentia ducti eam
aquam bibere in usum non perduxerunt. Ego
autem tepesactam: & ad calorem aque porete
perductam pluribus ad bibendum consului:
inuenique eam & uentrem soluere: & urinam pro
uocare. quod si ea in quantitate siue dosi data fu
isset ut illa porete eisque cum canonibus: non he
sito illam potentissime uentrem soluisset: & uti
nam prouocasse. quod si dominus loci extiterem:
eam per longum canale ad certum locum per
ducerem: ut sic a fonte longus se separans: ue
luti tepidam & potui commodam se redderet: ex
qua similes effectus his qui de laporeta exire
sperarem. Nec enim aqua cum bibitur gustu
falsedo comprehendit: & odore sulfuris. hosque
effectus potiores in ea que montis groti esse
arbitror. & speculator consideret: actumque a gen
tili eam aluminosam magis. Ceteri eam sulfu
ream a predominio scribunt: ut in elabicatione
experti sunt. quod minime credo propter rationes

supra de minera balnearum ebani: & montis
groti scriptas. ob quod ad ea que in prioribus
& ad ea que dicenda sunt elabicatione diligens
scrutator se transferat. Vnde sciendum quod ex
elabicatione minere omnium mineralium & me
diorum: excepta ea que sulphuris comprehen
duntur aperte. Cum enim sulphuris caliditas
igneasit & parua cum corpulentia: tunc illico in
fumum transit & euanesceat. Videmus enim quod sul
phur igni exposito: statim consumpta substantia
in ignem transmutat. quare cum aliis associatur:
illis caliditatem prestans: ut cum ferro cinere &
huiusmodi: non nisi parua eius pars uisu com
prehenditur: cum multa in fumum transferit: aliis
solidioribus & non ita igneis quibus commisce
remanentibus. Secus autem opinandum si aqua
sulphurea fuerit non commixta aut commixta pa
rum. Et hic bene consideret speculator: ut post
de elabicatione quantus error nostris in tem
poribus processit. Electio. Situs autem
eorum siluestris est alpebus pistoriensibus propin
quus. quo in loco & homines iulii tempore al
gent. qua ex re eligere oportet tempus calidum
ualde ut a medio iunij usque ad augustum inclu
siue. & a nonnullis augustus magis commendatur
& hoc si temporis constitutio non obsterit.
Nam & puerbio uulgatur prima augusti plu
uia nobilitatis paupertatem indicat. Nam se bal
neantes uestibus hyemalibus munitos esse o
portet de quo in de obseruandis. Et eligatur que
est de nouo scaturiens: nam cum statim post diem aut
per noctem etiam post sex horas statim frigescit
caliditatem amittens qua redditur uigoroza. qua
propter potiores eam que iam stetit euacuare fa
ciunt: & calidam scaturientem ueluti uirtuosi
orem ingrediuntur. Scaturit enim aqua hec his
duobus in locis ueluti aqua fontis frigidi. quo
loco accipiat quantum ualeat ad loca longin
qua exportata: cum cito corrumpatur ac sapor
rem perdat: de quo actum est. Estque locus ad
quem per canale fluit: foramen habens spina
obturatus. & hec aqua parum calidior prima
existit: & hec hauritur & hausta bibitur: & de
eius potu in de obseruandis dicetur. Natura.

Actum est temas iam dictas ad tertium
peruenire gradum. & illas in caliditate posse
remitti: & quia aqua sic sua natura dimissa: ad
frigiditatem redit. Vnde quanto longius a fon
te discurrit aqua calida: tanto in caliditate plus
remittitur. Quibus accipiendum cum aqua hec
aluminosa & sulphurea sit ut iam dictum: non sit
quod calida multum quod a fonte est remota multum:

& ad eius remissionem lapidum frigiditas: p quos transit & scaturit q̄ plurimum operatur: cum locus eius lapidosus sit ut actum. Erit ita q̄ in primo gradu uel in principio secundi: caliditas eius ponēda. Nam dicunt intrantes ex occursu eius cum nouiter scaturit se secundum omnia membra uigorari: & p̄ spaciū temporis incrispanē seu corrugant membra: quod magis remissa caliditate uenit q̄ ab intensa: confidera. Operationes & proprietates. Est interius assumpta quia bibita calefactiua: attritiua: humorū uiscosorum dissolutiua: incisuiua: cum ex diuersis componatur ut actum. Nam de his magis post in aureola membra expulsiōnis. extenuatos curat: & macrefactos impinguat. & hic est locus speculatiōnis. Membra capitis. Hanc aquam sic nimium cōmendant: & sub timore assumptam omnem aiunt cerebri debilitatem remouere: cerebrum rectificat ac antiquū eius dolorem tollit: oculorum egritudinibus subuenit: auditū mirabiliter reparat: narium fetorem exterminat: reumata cōsumit: paralesi lingue opitulatur: tumoribusq̄ gula ac uocis rauedini. Membra pectoris

Valet contra pectoris stricturnam & anhelitus difficultatem: ut dicant equos asmaticos duobus continuis mētibz illam aquam potatibus ab asmae liberari: & sputum sanguinis remouet. Membra nutrimenti Deiectū quinimo deperditum appetitum recuperat. & offensam digestiuam fontem efficit: & uomitū tollit. et quod dictū mirabile est deperdito prestantum appetitū absq̄ nouimento proficit: atq̄ illum firmat. Nam stante causa a qua effectus continue dependet: ea nō remota effectū remoueri posse non uidetur. Amplius cū sale multo participet sic potata conturbatiua stomachi redditur: ut de sale actum: & ad uomitum est preparatiua. hoc etiam in potantibus experientia docet: qua ex re iuuare nō uidet. Addo q̄ principis dictum primi secūdo: q̄ aque sulphuree appetitum deiciūt ac stomachū laxant: qualem multi illam delapoteta esse enūciarūt Ceterum cum notabiliter uentrē soluat: & urinam puocet: uentrisq̄ fluxus sit sepe abortus causa: ut affortismorum quinto. Cōsimiliter & urine puocatiua cum menstrua cōmoueant: ut princeps: notū sic pregnantēs iuuare ut aiunt arbitradum sic facile est. Mineraliū autem dictorum uirtutes speculator diligenter aduertat quibus cōpositis aqua hec participat: ut sic sibi inuicem contra operantibus se mutuo iuuare

uideatur. effectusq̄ uarios ac dictū mirabiles sic posse pducere. uerum a medico semper experientie magis credendum est q̄ rationi: cum artifex sensualis sit. Opilationes epatis emendat ac splenis: ydropisim non antiquam curat. & in eius laudes quidam ita pcesserunt: ut eā ydropem curate dicere non dubitauerint.

Membra expulsiōnis. Intestina mundificat a fecibus: & a superfluitatibus lauat. est enim solutiua ut experientia manifestat: sua uehementi faldedine aut nitrositate. Vermes in testinis interficit: dolores eorum tollit. & eorum causam & malam qualitatem i eis impressam annullādo. Renum lassitudini mirabiliter subuenit. lapides in eis frangit: ac arenulas cōgregatas: & lapides per urine uias mirabiliter expellit. & uescicam a suis sordibus paruo in tempore mundificat: ut post eius potum per quartum hore ad extra per uirgam propellat: tantū diuretica existit. Et hic est speculatiōis locus: ut cum ex sulphure quo nō parum participat: & ex alumine sic stiptica reddatur: ut quomōtam diuretica tamq̄ solutiua. Nam hos effectus uidelicet uentris solutio & urine puocatio ab ea post eius potum & in debita dosi paruo in tempore exire uidemus: ut in de obseruandis post iam ex habitis solutio aperta est: quoniam tum sua faldedine tum sua cum nitrositate quibus non parū participat uentrem soluit. & parte sua sulphurea urinam prouocat: et modus iam in de balneo montis groti in pre dicebatur. Eliquat enim sulphur & humiditates grossas sua uehementi caliditate: in aquosas cursibiles conuenit ut piper. quarum aquosage expulsiō per regiones urinales conuenientius expellitur. Vnde secūdo pblematum. problemate quadagesimotertio Vt quid piper i pua quantitate assumptum soluit: in magna autem urinam puocat. Et quidam eam in ulceribus uesice conferte aiunt: quod nō facile intelligo cum magis nocere uideatur. sed de hoc infra i de balneis carpensibus. Cōferuntq̄ nimie sanguinis egressioni ut per emoroidas siue per uenas matriciseuenientis. menstrua alba cōstringit. & matiscis humiditates resoluit: multūq̄ impregnatiōi opitulatur: ut de ipsa aqua: scribit uir diuinus noster gentilis: suo in tempore plurimas uidisse mulieres steriles: que huius aque beneficio secunde facte fuerūt. Membra iūcturarum. Valet passionibus neruorum & doloribus iūcturarum ex quacūq̄ causa: ut sic podagrici omnes ex ea liberent. uerū in

antiquitatis non confert. Sed fortasse quis ad-
mirabitur ut quō sic in omnibus conferat ua-
riisq; in egritudinibus: cum in aliis aquis hoc
minime contingere intelligamus. Id forte re-
spondebitur: quoniam sic sua in caliditate tem-
perata est aliarum respectu: cuius sue qualita-
tes sic ad medium refracte id operari poterunt
quemadmodū medici asserunt: oleum ro. tem-
peratum calefactos in frigidare: & ifrigidatos
calefacere. Ideoq; princeps de signis dolorum
podagre. quinto materias autem pmixtas &c.
Et iuvant cum unctionibus temperate calidi-
tatis cum quiete. hoc autem temperamentum in
ea ueniens merito fractionis suarum partiū ex
quibus cōponitur. multoq; sic apud uulgares
mirandorū effectū causa esse poterit. & sub-
tilis indagator speculetur. **Vulnera & ulcera.**

Scabiem antiquam eradicat: & saniem per
corpus dispersam educit: uulneribus fraudulē-
tis opitulat. **Febres.** Asserunt eam in ter-
tianis & quartanis febribus conferre: quod mi-
nime credo: quinimo opinor & eam ceteraq;
termas nedum febriētib; sed & colericis ad-
uulsis non cōuenire: quoniam sic pampius urūē
& exiccantur. & ideo non attendo uerbis eorū
qui asserunt eam in ulceribus uelice conferre.
Et cum in amplioribus huius aque laudibus
psequi tanta cum cōmendatione sic addendo
sue dignitati mihi detrahare uisum sit: ut uelut
altera in terris dea sit excolenda: tantum de ea
nobis impresentiaq; dicta bononienſium pace
sufficiant. Et si speciale regimen habere uide-
atur: nihilominus de eo in obseruandis suo lo-
co dicetur.

De balneis Romandiole

VM NOBIS PROPO-
situm sit de balneis omnibus
italie ordiate sic scribere: pla-
neq; intelligam omnia com-
positōne participare: sicq; uir-
tutibus compositis: ut de pre-
dictis scriptum est. foretq; in
parte supfluum: sic per singulas aureolas dis-
currere. Cum in compositōne plurimaq; ad in-
uicem conueniant: statui ne longiori sermone
tediosus fiam: eas aureolas et picipaliores ac
uiliores subscribere. alias etiam cum opus fu-
erit nō negligere. & a balneis romandiole ex-
ordiar. **Castrum** est in romandiola sancta
maria in bagno nuncupatum: apud quod bal-

nea hec tria sunt: de quibus statim. **Quorum**
minera a predominio sulphurea scribitur: alu-
mine ferro ac ere participantia. Nam si sulfure
participant ea comprehendunt signa: ex parte
coloris odoris & ceterorum: ut supra i de bal-
neis ebani & montis groti. que posita propter
errores ex inaduertentia medicis contingēt.
Ista autem sunt ueluti ea que de poreta scaturi-
entia & ita propinqua: ut inter ea murus lapi-
deus solus interueniat: qua ex re cum ita pro-
pinqua sint: ratiōabiliter arbitrati sunt nōnulli
illa ex eodem fonte emanare. Et si quidam ea
in minera diuersificati sint: ut ipsum balneum
sulfureū & aluminosum esse dicant: quod bal-
neum de turri intulatur. Secundū uero uocat
balneum de medio quod magis aluminosum
q̃ sulphureū dicit: & est temperate caliditatis
in qua gaudent scabiosi leprosi & ulcera habē-
tes: qui in aliis sic stare nō possunt. & ideo uo-
catur balneum pultronū. Tertium balneū do-
minarum uocatur. **Electio.** Et eligatur
in tempore madii: ut de balneis parauis actū.
quoniam eo in loco aer frigidus exiit: frigi-
diorq; q̃ in comitatu paduano. **Natura.**

Calidum ut de predictis scriptum est. nam
eius caliditas & si uideatur remitti: frigiditate
ferri tamen non tollitur quin in tertio tale sit. et
sic eius siccitas caliditatem suam supare uidet.

Operatōes & pprietates. Calefactiū
exicatiū: subtiliatiū: humorum dissolutiū
attractiū: macrefactiū: quia potenter resolu-
tiū: humidis natura ac habitudine carnosiss:
flegmaticis potenter conferens. **Membra**
capitis. **Chataro** humido ac cerebro humi-
do: corize: tinnitui: sibillo: neruis ex repletiōe
lesis: eorum dolori: paralesi: epilentie: & dimi-
nutioni memorie conferre sic uidetur. Et quo-
niam in passionibus matricis mirandos effe-
ctus ab antiquis productos esse inuentum est:
hinc balneum dominag: tertiu nomen accepit

Membra expulsiōis. Mirabiliter hu-
miditatibus matricis confert: eamq; sic lesam
consonat: si diligenter que de sulfure alumine
ac ferro scripta sunt cōtemplent. **Membra**
iuncturarum. **Valer** primum cōtra iunctu-
rarum dolores. & hic diligenter aduertat spe-
culatior: quoniam ut actum medium tempera-
te caliditatis est aliorum respectu: ut sic arbi-
trentur ex diuersis mineris illa sic scaturientia
diuersos effectus producere. Et plurimi ma-
gis solettes asseruerunt hec balnea in uigore
illis de corſeno assimilari. de quibus statim.

Et si in actu & pō que de torfeno sunt calidio/ra existant. Sunt autem coperta a ciuitate forli uiii. xxx. miliaribus distantia. apud quam ciuitatem quinq; miliariorum distantia castrū est medulla dictum: in quo est aqua thermalis solutua que bibitur. neq; sapore sulfureo priuatur ut illa delaporeta: sed que est in sancta maria in bagno propter sulfuris excellentiam nō bibitur. Ceterarum autem aureolarum uirtutes: quia quibus conferant egritudinibus indagator ex dictis speculetur.

De balneis ciuitatis Lucane.

IVITAS LVCANA

tribus balneis gloriatur: quorum primum de torfeno nominant. id rus est a ciuitate. xvi. miliaribus distans. cuius in minera diuersificati sunt medici. ipsum nāq; sulfureū. aluminosum. nitrosumq; esse gentilis uir diuinus enuntiāuit. cui nō pua fides dāda ē. Vgolinus uero de mōte chatino cui hoc balneum multum familiare fuit: eum scribit aluminosum & salgemosum: ut unū alterum nō superet: paucio siue minima quantitate sulfuris participās sit. Nec enim discordia ex signis datis de balneo sulfureo supra ut actum in precedenti capitulo facilliter tolli potest cum experientia sit oīum harum uerus iudex.

Electio. Eligatur tempus ut de balneis patavis actum. **Natura.** Actu multū calidū ē: ut intrantes primo in occurſu uix subſtinere possint. mordax etenim & acutus ē calor eius paruo tempore durans. cuius potētia actualis potentialem superat. Sed queret rōnabiliter aliquis: unde tanta caliditas actualis si sulfure non multum participat. Et cū sal aut salgēma per aduſionem fiant: sic salgēma magis participare uidetur. Nam si balnea salsa actu calidiora sunt ipſis sulfureis: & cum caliditas illa sic cito tranſeat: in re ignea & subtili fundari uidetur. quare sulfuris participatione uacua eē non arbitratuſ consideret ſpeculator. Quibus inducatur ipſum ad finem tertii in caliditate puenire. **Operationes & proprietates.** Est calefactiuum. exicatiuum. caloris reſolutiuū non parum. quam ob rem debiles etiam ex coitu: maraſmati: febrientes & cito reſolubiles ab eo se precauēant. Balneum hoc habet mansiones duas muro quodam intermedio

diuiſas: quarum altera a fonte est remotior & minoris caliditatis: in qua longior cōtrahi mora potest. Est enim aqua hec multum clara ut ueluti ſapore extraneo carens ac odore. cum qua habitatores illius loci panem conficiunt carnes decoquunt. uerum in eorū comestione ſitis inducitur. ob quod nitroſam eſſe magis arbitror. Et certe ut ugolinus minima parte sulfuris participare. **Membra capitis.** Valet in egritudinibus capitis frigidis & humidis: ut de balneis mōtis groti. & tantum efficacius ē quā tum sulfure plus participat: ac minus frigidū est. Et propter ſui caliditatem actualement nocet habentibus fluxum sanguinis narium ac emoroidarum. uide ab eo montis groti ut exſtimo non multum diuerſificatur. **Membra pectoris.** Humiditatem eius exicat. ſicq; aſmati cotiſert. **Membra iuncturarū.** Valet in doloribus iuncturarum & egritudinibus neruorum: maxime a cauſa frigida. & in doloribus remanentibus in membris neruoſis propter cauſam aut percuſſionem. Item propter diſlocationem in iuncturis factam: & in remanentibus poſt torturam. **Vulnera & ulcera.** Exicat ulcera que diſciliſ ſunt conſolidationis: et illa corat. Vidi dñm de ceſenis malareſtā hac ex cauſa ad illud proſicciſci: a quo notabile iuuamentum non recepit. uerum in uirtute motiua uſus eſt conualuiſſe. **Membra expulſionis.** Sterilitati ex cauſa humida prouenienti ſuccurrit. ut ſic illas humiditates exicando ad conceptionem mulieres preparet. ualet ad ſummum in egritudinibus in quibus neceſſaria eſt exicatio. Apud autem balneum hoc ſudatorium eſt quod ingrediuntur patientes. aſſerunt ſic in eo ſudantes humiditates que ex balneo remanſerunt ſic reſolui. Extra circuitū uille balneum eſt tubeum dictum: cuius minera ut aiunt enea eſt. & eius aqua modica parue caliditatis: quam calefacere oportet ſi ea uti uolunt. In preſentiarum autem non eſt alicuius fame: fortaliſ in preterito fuit. **Tertium balneum** de uilla uocatur: a torfeno per miliare diſtans: eius minera ferrea eſt. locus eſt admodum putei in quo ſolum tres perſone ſtare poſſunt. Eſt in agendo debilis ueluti eſſet aqua dulcis. non eſt in uſu hominum. Et aſſerunt illud in mala complexionē calida renum & epatis conferre: & ſitim remouere: quam alia inducere conſueuerunt.

De balneis piſarum.

ISARVM COMITA
 tus quinq; balnea habet:
 quorum primum apud mon
 tem sancti Iuliani positum
 ē. locus is medius inter ci/
 uitatem lucanā et pisarū est.
 Est enim scaturiens aqua
 eius. dominatur q; balneum uetus: quod ce
 teris solemnus fuit. cuius aqua aliud ingredi/
 tur balneum dominatum nuncupatum. Cu/
 ius minera aluminosa magis sulfure participat
 et cum in loco sit ualoso paludoso multum:
 ad quem confluunt aque alie. que sic earum p
 mixtione leditur: suisq; in effectibus multum
 debilitatur. ē enim cenosum & breuiter pstrin
 gens: colice confert. iuncturarum doloribus
 & podagre non antiquate & sciatice: humidi
 tatibus matricis ut cetera aluminosa: & ulceri/
 bus. Sicq; de aliis dicatur aureolis: ut de alu/
 minosis supra sulfure participantibus. Verū
 cum inundant pluuias aque: suis in effecti/
 bus multum debilitatur: & cetera consimilia
 balnea: ut balnea sancti bartolomei i comitatu
 paduano de quibus supra. Secundum est
 balneum saue dictum uehementer sulfureū.
 nocet calefactis: & confert habentibus egri/
 tudines frigidas & humidas. Tertium sano
 rum balneum dicitur eiusdēq; minere quo sa/
 ni utuntur ad se lauandum. ē enim parum de
 utroq; participans. Quartum est ab istis ali/
 qualiter separatim: balneum regine dictum a
 ciuitate tria miliaria distans: ferreum & modi/
 co alumine participans scaturiens ut supra mu
 ro uallatum: de quibus actum. quo indagator
 ex dictis uenari poterit. et licet uideatur esse si/
 mile suis in effectibus balneo de uilla in cōita
 tu lucano: est tamen eo fortius. Consideret spe
 culator ut de patauis et de monte grotto. Est
 q; distans ab his tribus miliaribus balneum
 quoddam frigidissimum in uallibus stans &
 paludibus apud monasterium fratrum de agri
 ano: cuius mineram esse aiunt marmoream.
 quoniam montes omnes illi marmorei sunt.
 & in istis uirtus est faciendi mulieres steriles
 prolificas ut aiunt: sed non est in usu. Hinc ul
 terius me non extendo. Et ad quintum pri
 cipale me conuerto: cui non parue laudes attri
 buuntur. Distans est a ciuitate miliaribus. xvi.
 & uocatur balneum de aquis: Balneum ma/
 gnū ē aqua limpida ualde: cuius in fundo est
 arena. eius minera est ferrea & aluminosa. &
 assimilatur balneo de auinione in comitatu
 senarum de quo post: sed est minus calidum.

illo de auinione: quod potētius calefacit pro/
 pter esse in substantia depiori fundatū. Nota
 bilem alterationem recipit: ita ut aliquo & ali/
 quibus annis sit ualde nociuum. et rustici uille
 illius sunt in hoc ualde docti. quoniam quādo
 nociuum esse debet: aqua balnei demēse mar
 tii & aprilis multum turbatur & citrina effici/
 tur. et fortassis ex hoc color. sic recepto nōlli
 uoluerunt eius mineram ere participare. qui/
 bus accipiatur aquas termatarum suis in uirtuti/
 bus alterari quandoq; de quo post. Electio
 Demeuse madii ad usq; medium iulii. sed me
 lius est de mense iulii. et in medio eius ē locus
 ceteris efficator. Mēbra nutrimenti. Om
 nem distasiam membrorum nutritiuorum
 calidam tollit. ydropicis sic ex causa subuenit
 et itericis: epatis attractiuam fortificat. qua ex
 re ex eo multi macilentis impinguati fuerunt.

Membra expulsionis. Renes mundifi
 cat humiditates ex matrice uenientes compe/
 scit. Hoc tamen balneū afmaticis nocet: et pec
 tus habentibus strictum. et quandoq; ipsos in
 terficit. Et de reliquis uirtutibus agetur in de
 balneo de auinione magis famoso: quoniam
 hoc non est multum famosum. et in hoc cura
 tus est nicholaus florentinus macerrimus: pro
 pter debilitatem uirtutis attractive: cum fluxu
 emoroidarum. Aliusq; curatus fuit ex fluxu
 stomatico. et alius ex fluxu epatico. et alius cu
 ratus est ex ardore urine. alius ex podagra. ex
 pluribusq; aliis morbis nonnulli: de quibus i
 de balneo de auinione dicitur.

De balneis Vulture.

PVD CIVITATEM
 vulture distans tria miliaria
 bus. xvi. plurima balnea
 sunt optimo cū ordine fa/
 bricata & muro uallata:
 ut accedentes secure stare
 possint: cum locus is steri
 lis sit & non habitatus. Tria enim sunt eadem
 minera picipata. quia alumine multo et pau
 co sulfure. Ista in uirtute assimilantur balneis
 de monte grotto: et balneis de ebano. ad quem
 pro aureolis recurras supra: quoniam consimi
 lium sunt uirtutū. extra autē circuitū murorū
 ē balneū quoddā cuius minera est ferrea. et si
 mile est in uirtute balneo de uilla in comitatu
 lucano de quo supra. Distans ab hoc loco
 duobus miliaribus sunt lacus magni locotes

dicti. et uocantur lacones surdi in quibus est mirabilis ebullitio: et ascendunt corpuscula cum rumore & impetu ad usque superficiem: et effundunt mirabilem effusionem uaporum. ut transeunt aues uolando in eas cadunt et ilico comburuntur. Naturam tenent salis sulfuris et aluminis: ut ex eis aquis fiat sulfur alumen et sal magna in quantitate. Ex quo loco accipitur quod ex minera balnearum a predominio sulfuris sulfur conficitur. Quapropter considerent qui ita facilius enuntiant hoc uel illud balneum a predominio sulfureum.

De balneis sanarum famosis: & primo de balneis petrioli.

IMIVM GLORIATUR

in suis balneis ciuitas hec: tum eorum copia: tum ceteris habundantiori uirtute. quia prestantiora sint. et in primis agredior balneum de petriolo ceteris famosis: quod a nomine castri propinqui sitionem accepit a ciuitate. xv. miliaribus distans. Cuius minera sulfurea est multum ut emittat sulfuris odorem ad distantiam medii miliaris: ac in superficie spuma quandoque ad sit sulfurea aut unctuosum quoddam quod in igne proiectum ardet: et alumine participat. Natura. Calidum est et siccum in quarto operationes. Calefactiuum forte. resolutiuum. exicativum. dissolutiuum humiditatum: ut in de balneis porete actum. Electio. Eligitur de mense setembris et octobris propter sui caliditatem. quidam laudant eum de mense aprilis et maii: quia sic uidetur eum ab eo minus noceri quoniam recedentes in mensibus primis sic succedente frigore & pluuiis nocentur ab eis ob pororum apertionem quam ex balneo acquisierunt. Considera que infra dicuntur in dubio in de balneis carpensibus. nam certe recessus a balneis multum considerandus est et cultu dignus. Membra capitis. Ducia eius surditati tinnitui paralesi spasmo tremori. epilepticis etiam maximum affert iuuamentum. Confert chatato frigido & humido multum: cui non excellens coniungitur caliditas. Antiquo capitis dolori qui ex frigidityte debiles autem capite et corpore hoc balneum non facilius ingrediantur: neque sic ducia eius recipiant: quoniam forte est in resoluendo & exicando: ne forti ex resolutione debilitata uir

tute maius inde sequatur nocumētum. Unde attendatur consilium Mesue iniquientis in de foda frigida. Incipiamus sicut nostra est consuetudo a debilibus. Quia ex re tales ducias leuiiores prius experiantur. Membra pectoris. Exicat et resoluit pectoris humiditates et eius frigiditytem tollit. Membra nutriti. Princeps. sulfuree aque stomachi laxanti: et desiderium deiciunt: ut supra de balneis montis groti. et tu ibi. quoniam locus est speculationis. Nocet epati calido: et ideo ingredienti premuntur: ut supra allegato loco. Splene durum mollificat et tumidum dissoluit. Membra expulsionis. Ventositates intestinorum resoluit. uule duritiei confert: et renibus calidis nocet. Vulnere et ulcera: Valet scabiosis et ulceribus frigidis. bothor. albaras et morsee

Membra iuncturarum. Iuncturarum humiditates resoluit: et scie et doloribus earum confert. Et hic dubitatur si balneum illud sic confert in preservatione iuncturarum ab incursu podagre ut quidam omni die consulunt Arbitror dicendum quod habentes iuncturarum debilitatem complexionalem et compositionalem: nullo modo ad sulfurea et fontia balnea pro preservatione tali accedant quoniam sic plus debilitantur resolutione calidi ac naturalis humidi quo calor ipse pabulatur. Qui uero iuncturas in compositione robustas et latas habet ac humiditate abundantes: ad illa secure accedant. Verum pro primis consultius est in balnea ferrea ingredi. et in his omnibus semper attendenda mora: quoniam magna ad magnam operatur resolutionem. et notetur dictum principis primi secunda pro secundis: quoniam balneum sulfureum facit superfluitates ad membra in quibus est debilitas leuiter descendere: ut supra de balneo montis groti in aureola: membra nutrimenti. et memores simus quod que sicca sunt non oportet amplius exicare. primi. 3. et de his satis. Et adusti colerici priusquam balneum tale ingrediantur: bono utuntur consilio cum ad febres parati sint. & balneum hoc sic sua caliditate corpora parata maxie ad febres preparat. primi secunda de dispositionibus aquarum. & canone secundo aque sulfuree faciunt accidere febres. Apud balneum hoc est balneum aliud prope flumen quod farina nuncupatur: quod non multa caliditate participat: in quo prius homines ingrediantur: sic secundum ordinem ex mesue scriptum a faciliore inchoantes: quod a toto diuertit: & scabiei confert. Propinquum uero

huic est balneum de cornetis in calore tepidū
siue remissum: sic dictum quoniam i eo ponū
tur uentose siue cometa absq; igne: cuius aqua
in flumen cadit. et huius mineram scriptam n̄
inueni: neq; eius experientiam habui. est ue/
luti balneum calidum aque dulcis: neq; ad ali
quas operationes notabiles accedere memo/
ratum legi. Estq; balneum aliud lapidibus
coopertum cuius minera ferrea est & sulfuree
& huius aque tanta existit caliditas ut i eo ho
mines uix stare possint: quoniam eius calidi/
tas in substantia densa fundata est. potētia qui
dem rei apud multitudinem forme attendi ha
bet. est enim calefactum exicativum: & ma
ior est sua calefactione exicatio. quare in egri/
tudinibus frigidis & amplius humidis est po
tenter ualens: et tu indagator p aureolas discut
re ut de reliquis actum: quod facile facio. hoc
autem sic lapideo circumflexo cōstrui secū do
minus Rodulfus antiquior Camerini domi
nus. **Membra iuncturarum.** Cōfert nā
q; doloribus podagricis: & iuncturas mirabi
liter a futura podagra cōseruat: quapropter ar
bitror dominum illum balneum illud sic co
luisse. Ab isto enim balneum aliud egreditur
discopertū nō tante caliditatis: in quo melius
stare possunt homines: quo utunt ad distasiā
stomaci & splenis a causa frigida et hūida ue
nientem. Ante autē balnea hec quatuor: bal
neum quoddam reperitur et notabiliter calidū
in eius extremitate tres habens ducias: quod
ut arbitror sulfure multo participat: & cadunt
in balneum: in quo nudi illas recipiunt. Hoc
autem multū inflammāt: et ideo habētes epar
calidum ac renes debēt se premittere frigidis:
ut in de balneo montis groti actum. Et hoc di
gestiuam plus ceteris debilitat. Estq; sua in uir
tute ac proprietatibus balneo primo de petrio
lo dicto simile. Et iuxta hoc per certam di
stantiam ē aliud quod ab ipso egrediatur: sic lō
gitudine uie in qualitatibus suis remissius. est
q; illic coperta mansio ubi homines duciā re/
cipiunt: super scamnum extensi: pileos perfo
ratos in capite tenentes. ut sic aqua non nisi
discopertam capitis partem percutiat. Et ad eū
uel aliud non accedant nisi corpore prius mū
dificato ab humore peccante. Ex alio autē
pōtis latere balnea sunt dominarū nuncupata
hisdem uirtutibus potentia. **Membra ex/
pulsionis.** Frigiditati matricis summe cōfe/
runt. **Membra nutrimenti.** Stomaco &
passionibus eius frigidis & humidis confert.

Membra capitis. Dolori eius. **Mē/
bra iuncturarum.** Podagre & similibus ut
supra de primo. Ultra uero flumen per tres
balistatas balneum est quod caldenarū nūcu
patur. circumflexo lapideo coopertū. cuius aqua
clarissima existit. et huius minera ut aiunt fer/
rea est & aluminosa. quamobrem est sua in ca
liditate uelut temperatum: sed est ualde exica
tiuū: quare membra fontier unit & agregat:
& confert laxitati membrorum nutritiuorum:
et notū multum calefacit: unde princeps primi.
secunda. Et ferree quidem splenem resoluūt
et non coire ualentes adiuuant. et arbitror debi
libus in iuncturis hoc multum conferre debe
re: et ex isto aliqui bibunt: aliqui enegmata im
poni faciunt ut asperitatem remoueant a bal
neo petrioli in ductā. quoniam prius stant homi
nes in illis petrioli: que asperitate ppter sulfur
inducunt. et per duos dies antequā recedat: bis
in die ad istud ueniunt. ut sic digestiua uirtus
ex primo debilitata per istud restauret. et hoc
in loco duo sunt balnea: primū uirorum: reli/
quum dñarum dictū. **Estq; a petrioli quinq;
miliaribus distans balneū q; de macerato dici
tur.** cuius minera est sulfurea: non tamen tante
existit acuitatis: ut est balneum de petriolo: &
eius aqua est longe clarior. **Vlcera.** Cō/
uenit scabiōsis proprie. **Membra iunctura/
rum.** Doloribus iuncturarū et passionibus
frigidis et humidis reliquorumq; mēbrorum
ut balneum petrioli. sed non est eque potens.
et ppea melius ē ab hoc incipere: ut ex mesue
auctorizatur. Est aliud balneū rapolani dic
tum iuxta ciuitatem existens. cuius minera est
multum sulfurea. Operationes et pproprietates
Omnes ac de omnibus membris memoratas
in eo qđ de petriolo sic habere uidetur. **Vlcera**
Quia fortius existit ualet ad scabiem gros/
sam: quoniam exicat materias cutaneas. **Mē/
bra expulsionis.** Matricis dispositiones hu
midas potenter tollit: atq; pruritum i toto exi/
stentem. Et ex consilio gentilis multi ex his di
spositionibus curati fuere. Estq; balneum
aliud de auinione dictum: a ciuitate. xx. mi/
liaribus distans. cuius minera ferrea est et alu
minosa ere participans. suis in uirtutibus bal/
neo regine in comitatu pisano existenti simi/
le: tamen grossioris est substantie. ideo tardio
rem impressionem operatur. **Membra nu
trimenti.** Valet epate calefactis: scabiōsis
membris nutritiuis aliis: quia stomaco & in
testinis: spleni ceterisq; talibus calefactis ac

laxatis. Quamobrem ex causa calida: & iteri-
cis ex eadem subuenit. & yposarce. timpaniti
aquositate exicando: mūdificat renes. Mē-
bra capitis. Chataro calido prodest: & om-
ni male nervorum dispositioni ex eadem cau-
sa proueniēti. Balneum sancti philipi iux-
ta rodophanum. xviii. miliaribus a ciuitate
distans. cuius minera ut asserit gētilis i primo
suo tractatu: earum est uirtutum quarum ē bal-
neum petrioli: licet sit subtilioris substantie. In
secundo uero tractatu suo iudicio pluriū alio-
rum medicorum qui de ea aqua experientiam
fecerunt: scribit hoc mineram nitrosam habe-
re: cum multum subtiliet & resoluat. et ex hoc
insefert naturam eius minus illius calidam eē
& siccam. propter quod ualet in egritudinibus
capitalibus frigidis & humidis. & ē efficacius
illo in hoc: quoniam balnea sulfurea i his pas-
sionibus sunt suspecta magis q̄ aluminosa aut
nitrosa. quoniam sulfur dissoluit humiditates
corporis: propter quod stomachum laxat ut su-
pra de balneo montis groti: sub aureola mem-
bra nutrimenti. Sensu autem eius aque leuitas
percipitur ea maior que in aqua petrioli: quo-
niam cum super caput aqua distillat ceteris ser-
uatis paribus nō tanta sentitur grauitas. Mē-
bra iuncturarum. Valet podagre & dolori-
bus iuncturarū: frigiditati nervorum. electio
ut de aliis. Et nota q̄ aqua huius balnei mul-
tum alteratur inundatione aquarum & uento-
rum multiplicatione: ut experientia docet.

Postremum facio balneum prope petriolū
q̄ quodam in monticulo nascitur: aqua borla-
dictum: que est nitrosa & solutiva: & dolori-
bus iuncturarum cōfert: ut in ea sedentes a do-
lore scie liberentur. Cetera multa sunt alia di-
uersis mineris participantia: ut quedam sulfu-
rea: quedam temperata. a quorum recitatione
superfedeo: quoniam ex habitis et ex dicēdis
& minere et sue uirtutes sic nocte relinquunt.

De balneis Viterbii.

ON ENIN MINVS
magnificiunt balnea sua
uiterbiēses uiri qui i eorū
copia & glorioſis suis uir-
tutibus supbiūt: ingentes
decem singularia balnea
suo in comitatu possidere
Quorum uirtuosius & primum faciūt balneū
de grotā: dictum p̄ miliare unum a ciuitate di-

stans: arcu lapideo tectū. cuius minera ut aiūt
ferrea est & enea. Nam eius aque color ad au-
ri colorem tendit: propter quod opinantur eā
uim auri tenere. In sapore quidem percipitur
ut gustus eris: propter quod a minera eius ex-
poliari non uidetur. Nam ut aristotiles de pro-
prietatibus elementorum. duo sunt sensus qui
de mineris terrarum iudiciū deponunt: uisus
uidelicet et gustus. Hec enim aqua cū bibitur
& soluat: a sale uel nitro non euacuatur in totū
Quibus inducitur balneum hoc cōpositarum
esse uirtutum. Hec autē limpidissima ē: & gu-
stui sic delectabilis se reddit: ut quandoq̄ ab
egrotantibus ex ea bibatur incredibilis quanti-
tas: nullo ex tanto potu nocumento percepto.

Natura. Ponitur a predominio ferrea.
et cum sic mineris aliis calidis participet ut ere-
et sale uel nitro: uelut temperata esse uidetur.
Nam ipsa est exicativa stipticitatem habēs no-
tabilem. propter quod membra relaxata cōfor-
tat: estq̄ resolutiua. calefactiua. sitim faciēs. et
superfluitatum cōsumptiua. Et est tante subti-
litis aqua hec: ut cum exportatur: i uasis etiā
bene obturatis euanescat. Electio. Eli-
gatur tempus ueris et autūni. non itur ad eum
tempore estus neq̄ tēpore frigoris: sed de mē-
se aprilis et madii. serembris et octobris: mo-
taq̄ in eo contrahatur ad uirtutis tolerantiam
debite commensurata. Membra capitis.

Cerebri digestiuam confortat. propterea in
cōfortando uisum mirabiliter operatur. ualet
enim ad uisum caliginosum obscurū: ad cha-
teratas scipue ad limpitudines: ad descensum
humiditātū ad oculos. sic spūs uisibiles cōfor-
tat: & debilitati uisus in senibus iuuamentum
prestat. chataro etiam cōfert paraleisi et spāsmo
ceterisq̄ nervorum passionibus: et originibus
eorum. Membra pectoris. Astmaticis et
pulmonē habētibus debile subuenit. Mem-
bra nutrimenti. Stomacum confortat: appeti-
tum prouocat deiectum: digestionem pcurat.
unde conualescentes sic appetitu & digestiōe
deiecti: statim cum ad eū se transferunt ab his
nocumentis releuantur. Quinimmo ipregnā-
tibus appetitū faciunt moderatum: si ex ea bi-
bunt. sed post tres menses impregnatiōis bibe-
re nō debēt: quia periculum incurrūt abortus.
Splenicis et epaticis confert: eorū uirtutes cō-
fortando. et breuiter omnibus uirtutibus natu-
ralibus subuenit. Membra expulsionis.

Remm opilatiōes aperit: et ipsos mundi-
ficat. arenulis mucositatibus et lapidi eorum

quem frangit mirabiliter cum sic potius eius fuerit usus. unde plures ab eo cronice uexati sic liberantur: et citius si eo pro tempore iustion aut litontripon et huiusmodi ad lapidem frangendum usi erunt: ante uel post balnei introitum. Simili modo de lapide uesice dicendum. Nam de his sepe uisa est et indies uidetur experientia. Curat dolores colicos iliacos: siue ab humoribus siue a uento prouenerint. matricem confortat humiditatem relaxatam. uentrem soluit bibita: ac superfluitates unctuosas et grossas educit. Vcera et apostemata. Scrofulas resoluit: carbunculis & ulceribus confert.

Membra iuncturarum. Podagricis subuenit: ad quod securius ire possunt pro praeservatione a futuro dolore. Iuncturas debiles natura habentes et graciles: de quo supra de balneo petrioli. Balneum autem hoc conuenit fracture ossium: et restorationem eorum multum forem efficit. unde princeps. Eree aque ferree et salse etiam iuuant in egritudinibus que sunt ex frigidityte et humiditate: et doloribus articulorum et podagre: et conferunt laxitati et astringenti: conferunt carbunculis et ulceribus. Aliud balneum est nominatum balneum uallis kaym: quod alio nomine balneum dicitur. hoc namque cum calidissimum sit male tolerant uiri: sed mulieres melius. Angustiantur enim uiri ex parua mora in eo. et est aqua hec calidior in hieme quam in estate. propter quod arbitror cauernam fontis intrinseci bitumen nostrum aquam colligens a superficie terre non multum distare: quoniam tanta caliditas hiemalis non nisi per antiparistasi finem provenire uidetur: sic a frigidityte aeris circumstantis: ut in aquis puteorum tempore hiemis contingit. et ut supra primo capitulo. secundum auctoritatem aristotelis de antiparistasi qua fortificat ignis ethere & montibelli. et cum per omnes balnea publicani scribantur ferro alumine & ere participare: hinc cum balneum hoc sit uel hemeriter calidum minera eius alumine plus et ere participabit quam ferro. Quia ex re calidum ad principium quarti dicendum est & siccum. nam multa stipticitate participat ferri et aluminis ratione. et sic habetur eius natura. Verum a non nullis sulfurea esse putatur: cum ad sic dicendum tanta caliditas persuadat. Sed iam ut supra de balneo sancte Elene dicebatur: feruor aque si erat efficax signum ad concludendum aquam esse a predominio sulfuream. et tu ibi. Operationes & proprietates. Est uehementer calefactiuum. exicativum. stipticum. membrorum relaxa-

torum confortatiuum. congregatiuum. apertiuum. resolutiuum & huiusmodi. **Membra nutriendi.** Consent stomacho frigido et humido cuius parietes sunt relaxati. aperit opilationes epatis et splenis. Sed qui horum membrorum caliditate uexantur: illud non nisi cum cautela ut supra ingrediantur. **Membra expulsionis.**

Specialem commendationem recipit in passionibus matricis: disponendo eam ad conceptionem: illam mundificando abstergendo et confortando: quod intellige ex ea frigida et humida. puenientibus. menstrua prouocat: nam pro his passionibus indies mulieres ad eum accedunt. **Membra iuncturarum.** Valet doloribus earum: et podagre et omnibus egritudinibus nervosis ex repletionem: dummodo ea frigida et humida fuerit. Valeretque sua resolutione ubi pauca causa foret calida. et tu considera: quotiam sic signum sumptum a iuuatibus et nocentibus non semper est efficax. **Tenuum balneum cruciarorum** nominatur. nomen quidem dictum horribile satis: in quo ducie sunt in balneum cadentes. cuius minera ut asserunt sulfurea est. hec quidem aqua grosse substantie est: et calidior actu quam precedens: quoniam in grossiori fundatur substantia. neque ut alia a ferrea et eadem minera euacuatur. estque natura sic calidius precedenti. **Operationes et proprietates.** In omnibus ualet ut precedens: in chataro frigido. unde sic exicando: calefaciendo: origines nervorum confortando mirabiliter podagricis et iuncturis debilibus ualet. Unde multum in ambulando ipotetes ex usu eius balnei curati fuerunt. unde in passionibus cerebri frigidis et humidis et originum nervorum potenter conferuntur. **Quantum est balneum bulicani** per miliare a uerbo distans: per riuulos bulicani exiens est enim temperate calidioris. Cuius minera est aluminosa et ferrea. **Natura.**

Est exicativum non calefactiuum: propter quod ualet epati supercalefactio: et in egritudinibus ab humoribus coelicis uenientibus et adustis. Quam obrem mirabiliter curat scabiem ulcerosam adustam: et leprosis confert: & omnes humores cutaneos tale potenter resoluit ac consumit. humiditatesque ad ydropem preparentes delet. **Electio.** Tempore estatis. & hec aqua eodem die nunc ad colorem auri: nunc atricalchi: nunc stagni mutatur mirabile uisu. et tu causam speculari. **Quantum est balneum de bulseis** sic dictum. cuius minera sulfurea a predominio scribitur: licet ferrea participet. hoc

in uirtutibus suis balneo cruciatoyz assimilaf.

Membra iuncturayz. Summe comendat in dislocatione: quia sic dislocata ossa reducit. & fractis potenter subuenit. Et his duobus casibus aiut mirabilem habere proprietatem. Hec enim aqua subtilis est substantie: & subtilioris q̄ precedentia. **Membra capitis.** Valent mollificans & passionibus neruorum sciaticae doloribus intestinoyz: quia colico yliaco ex ea frigida & humida uenientibus: quinimo hos antiquatos & incurabiles reputatos dissoluit: ac liberat. **Sextum** est balneum de palaciis dictum: cuius minera sulfurea est & aluminosa: predominante alumine. & simile est balneo de monte groto supra in comitatu paduano. quod quidem easdem uirtutes habet ut illud p̄ suas aureolas discutendas. Verum unum sibi attribuit singulare: q̄ omnem scabiem qualiscūq; sit curat: & cutis infectionem plus ceteris tollit. Et arbitrat̄ id contingere quoniam a forma specificata epar respiciat. nam & i principio leprosi uident̄ ab eo curari. **Septimū** nominat̄ scē marie in felice: sulphurea est & ferrea: cuius aqua leuissima existit: & caloris sui ipressio sua uis. ita ut nonnulli id balneum suaue nominēt. Huic tres assignant̄ uirtutes. Prima quoniam paraleti ac neruoyz passionibus mirabiliter opitulatur: pari modo doloribus intestinoyz: ut colico & yliaco: ac eorum uentositatibus. Tertia quoniam arcticis & podagricis potenter subuenit: omnibus sic egritudinibus ex materia fleumatica onis. **Octauū** balneum prati dicit̄: cuius minera sulfurea est non multum & eius aqua est bibitioni sani suaui. Huic una specialiter laus attribuit̄: quoniam mirabiliter sedat dolores matricis & luauiter: ac intestinoyz ex ea uentosa uenientes. nam uentositas matricis difficilis est curationis: maxime cum antiquat̄. Nam princeps de ea. mulieres ut plurimū cōmoriuntur cum ea. habet & ceteras uirtutes in ceteris membris: ut de balneis sulfureis actū.

Nonū nominat̄ balneum paganelli: cuius aqua clara est & non tante caliditatis ut prece dens: que bibi & in eius potu duos producit effectus. stomachū uidelicet & membra nutritiua confortare: membrisq; expulsiōis nō mediocriter conferre. **Membra nutrimenti** illico adiunat̄ appetitū deiectum: & stomachū marefmatū reducit & impinguat: precipue qm̄ est talis ppter debilitatem uilorum eius. qm̄ si foret a mala complexione sicca: cū cōiūgeret̄ caliditas nō uideo q̄liet̄ iuaret. Nā digestiua

optime confortat. **Membra expulsiōis.**

Educit solutōne materias mucosas. urinam & emorroides. puocat et menstrua et matricem a supfluitatibus purgat. p̄ quod pregnantēs illud ingredi uerent̄. renes mūdificat. et hic aduertat̄: quoniam scribit̄ q̄ minera eius enea sit et ut actum multoyz opinio discurret: q̄ omnia balnea pulicani aluminosa ac ferrea sint. unde considerans aque claritatē: & quia sic solutiuua sit et puocatiua. arbitror illā nitro et sale et alumine magis p̄cipare q̄ ere. et si es etiam sit solutiuū ut supra de eo. Nā si enea foret a predominio nō uideret̄ aque colorem a citrino eueniri. **Membra iuncturayz.** Conuenit podagre. et ligamenta iuncturayz confortat unde ex podagra nonnulli liberati fuere. **Decimū** balneū asinele nominatū cuius minera ut aiut quidā enea est a predominio. et sulfure pauco participans. cui he attribuūt laudes. **Membra nutrimenti.** Stomacho confert epari et spleni. et est tante subtilitatis ut penetrando opilatōnes eorum remoueat: ac hydropē in eis facit. et doloribus in his membris antiquatis miro modo subuenit. **Membra expulsiōis**

Purgat matricem et eam ad concipiendum preparat. menstrua puocat. et orificia uenarū emorroidarū aperit. **Apostemata.** Et membrorum interiorum apostemata in breui maturat et aperit. aqua enim hec clarissima ē et limpida et transparent. Postremo ut actū: diuersitas est inter scribētes de minera hōy balneoyz & ego illam nō fui expertus. Sed qui uoluerit experiri poterit cum documento infra ponēdo dum de elambicatione aquarū terminat̄ sermo fiet. Ex hec omnia balnea apud ciuitatem sunt: ut aliqua distantia sint p̄ miliare quedam p̄ miliare cum medio: nonnulla p̄ duo:

De balneo Esculi

SCVLVM CIVITAS

balneo uno gaudet: Cuius aqua ē paḡ calida. & iō ad ipsum itur tempore magni estus. quia eo in tēpe radius solaribus calefit. cuius minera est sulfurea: multa pte aquosa participans. & una laus ei dat̄: ut non parum conferat in neruis debilitatis: sed nocet multū oculis debilibz. ualet ut cetera sulfurea in passionibus supius memoratis: & ad ipsum itur tpe madii uerū debile est in suis uirtutibz.

De balneis urbis ueteris.

EC CIVITAS HA/

bet castrum unū: sanctus
Cassianus nomine: apud
h quod ad distātiā puam
quoniā circa miliare me/
dium plurima existūt bal
nea quoq; omniū minera

ut describit: aluminosa est a predominio ferro
participans. Et sunt numero nouem: quoq; pri
mū ponitur balneum de laterra nominatum

membra expulsionis. Valet in passioni/
bus frigidis matricis: in passiōibus renū. unde
stantes in ea mingere facit. ut sic renes a lapide
& arenulis mūdificet: & uesciā ipsam ac eorū
mucositates. Sed mirandum est quōd prouocat
cum multum stipticet: forte dicitur quoniā con
stringat sua stipticitate uias uētris: & sic pillas
calefacte humiditates & caliditates attrēcte ex
ire minime possint. uirtus ab eis sic stimulata:
cum iam liquide sint p regionem conuenientē
conat illas expellere que est urine uia. Et hec
responsio ut euitetur fuga miserorū p nūc pace
intelligentiū sustineat. membra iūcturā.

Valet in passionibus frigidis & humidis
earum. & certe est opinandū q; egritudinibus
in aliis mēbris ex causa frigida & humida cō
tingentibus conferat: calefaciendo: resoluēdo
exiccando: & fortiter stipticando: Secundo
ponit balneum caldaia dictum: quod primo
calidius est multum: quinimo ualde calidum
est: ita ut in eo homines longam moram susti
nere minime possint quare existimādū minus
de ferro participare. Vlcerā & bothor:

Specialem pprietatem habet in mundificādo
cutem & specialiter a scabie ualde hūida: quo
niam est uehementer exiccatiuū. ualet & po
tenter i omnibus egritudinibus frigidis & hu
midis. Tertium balnū sancte marie dicit: hoc
quidem ualde calidū est & siccū. mem
bra capitis. Valet paralyticis: tremulis: stu
pidis: spasmati ex spāsmo repletionis: chataro
frigido & humido: sode antique frigide mē
bra nutrimenti. Consert hydropisī ex cā fri
gida. membra iūcturag. Valet podagre
ex cā frigida: et aneticis ex eadem. membra
expulsionis. Humiditates matricis exiccat.

Quartū nominat balneū de caldagna. est
quidem calidum ualde & siccum: quāobrem
multo participat alumine: multo plus q; ferro.
Ducias habet in balneū cadentes: quas hoīes

diu sufferre nō possunt. Mēbra capitis.
Chataro frigido & humido consert. Mem
bra iūcturag. Podagricis magnū prestat
iuuamentū. Vlcerā. Scabiei humide mi
rabiliter opitulat. Quintum dicit balneū
sicucelle siue delafigatella. Est enim in calidi
tate temperatum: sic alumine & ferro picipās

Membra nutrimenti. Consert stomacho
calefacto & nō calefacto: sic appetitum in eis
acuēdo epati mirabiliter et spleni subueni: pp
quod fontassis sic ab epate nomen accepit.

Membra expulsionis. Humiditate ma
tricis tollit. & hec aqua bibit de duobus mu
ris exiēs: ut una calida sit & reliqua frigida: ut
de his actum. Sextum balneum grote tun
cupat: cuius pprietas est ad remouēdū scabiē
malam ulcerosam & lepram. Septimū bal
neum sancti Georgii dicit: calidū & siccū: sed
amplius siccum. cui unica sic laus excellēs da
tur: ut uulnera & ulcera antiqua consolidet.

Octauū balneum poiū nominat: calidū
subtiliatuū & sudoris puocatiuū. Nonū
est balneum de luto dictum: cuius pprietas
sunt ad ulcera fordida & difficilis consolidati
onis sananda: ad cruriū grossiciem tollendam
& ad neruos contractos: in quibus stare oport
et patientes ultra mensem cū dimidio: & usq;
ad duos. Omniū autē balneorū aqua clarissi
ma est & bibit. & ex eadem clisteria fiunt. Et
ad hec pergunt homines de mense martii usq;
ad mensem septembris. Sed temporis constitu
tionem moderare oportet in eūdo ad illa & ad
alia secundū maiorem aut minorem caliditatē
eorū: ut in de obseruandis infra: & in dubio in
fine de balneis carpensibus.

De balneis Perusii.

ERSIVM CIVITAS

insignis: unicum balneum
possidet: quo certe nō mul
tum gloriari potest. balneū
montis alti nuncupatum.

P

Nam eius aqua nigra & se
tida ē: hyeme frigida: estate

autem radiis solaribus & stellarum calescit. Cu
ius minera sulphure participat licet nō multo
participatq; asphalto: Consert autem egritudini
bus de materia frigida & humida Et certe opi
nor similitū esse balneo de sancto bartholo
meo in comitatu paduano de quo actum: licet
aqua eius non sit fetida.

De balneo montis catini.

IR. INSIGNIS VGO

linus de monte catino: de balneis eiusdem castri scripsit: quarum uirtutes: quas magno cum studio ipse doctor inuestigauit: silentio non preteribo. Apud enim castis illud per miliare aque felse maxima est copia. unde balneum unum antiquissimum est: de quo nulla habetur memoria: asserunt tamen homines illud magnatum fuisse uirtutum. & ut ruina docet iam fuit pulcre compositionis & forme. In hoc repitur parua quantitas aque felse cum aqua dulci permixta: & est ibi uelut palus circa cuius circumferentiam nascitur tamariscus magna in quantitate: & rustici illius loci eo utuntur in doloribus iuncturag: podagre. scie. & dorsi & sentiunt ex eo sic se iuari. Aliud est balneum in duo diuisum: ut in altera parte stent mulieres: solentiterque ordinatum est. Membra iuncturaru. Valet podagre: scie similibusque doloribus. Vlcera & apostemata. Confert scabiei & undimam tollit. Tertium est balneum nouum: per communiter florentie ordinatum. i. 320 ut inde utilitatem pecuniosam sibi uendicaret. non ad hominum salutem. Sperabant enim ex ea aqua falsa salis abundantiam habere. Quod cum experti fuerint expensam introitum excedere: opus illud reliquerunt. Huic autem non nisi pauca laudes attribui possunt hinc breuibus claudes dico quod homines illi de mense iunii & aliquando de mense augusti eam bibunt: ut sit de aqua potare. Soluit uentrem mirabiliter: uomitum per uocat: opilationes renu aperit. frangit lapidem in eis: & uermes potenter interficit: & paccidens expellit. Et hec de illis.

De balneis in terra laboris neapolitanis de agnano dictis

ERRA LABORIS

decem balnea possidet: quibus ut aiunt tot insunt uirtutes ut ab omni languore homines liberent: que modo mortales latent. Nam cum ille lris in marmore sculptis sic indicarent: ut unumquodque balneum sic litteris indicantibus uirtutes suas manifestaret medici inuidia quadam moti & auaricia: eas lit-

teras aboluerunt ut actum: quo sit ut omnes nobis sint manifeste. Sed quoniam id fabulosum facio: hinc ad manifestandas earum uirtutes quas in quibusdam uersibus exametris & pentametris collegi me conuertam: & eorum primum sudatorium nominatum faciam. Est enim testudo quedam parua: quam ingrediuntur homines in qua sudant ex parua in ea mora contracta: antequam lacus est tanis & colubribus plenus: in quo non nascuntur pisces. Huius autem mira non mihi nota est: sed ex effectibus aliquo qualiter comprehendere: & ex uicinitate minere aliorum sibi propinquorum: que cum sulphure participant: ipsum ab eo absolutum esse non est opinandum. Membra expulsionis. Valet doloribus illorum. Vlcera. Scabiei & cutaneis egritudinibus. Aliud nominatur sulphureum. membra capitis. Valet dolori antiquo capitis: compescit lachrymas oculorum. uisum acuit. membra nutrimenti.

Valet doloribus stomachi ex causa frigida: & confert uomitui. membra expulsionis. Steriles ad concipiendum preparat: quando causa talis est ex frigore: & humiditatem purgat flegmaticam. Vlcera. Scabiem curat. Febres. Asserunt curare febres & rigores earum quod non credo. Tertium nominatur de bulla membra capitis. Valet in passionibus capitis: & lumen oculorum acuit. membra nutrimenti. Confert epati & spleni. membra expulsionis. Purgat matricem. Quartum astrane nominatur. membra capitis. Ducia eius catharo subuenit branche & corize: er passis oculis hec aqua prestat opem. membra nutrimenti. Stomachi fastidium tollit: & appetitum prouocat. membra pectoris. Pulmonem recreat a tussi fatigatum & pectus lenit. raucedinem uocis expellit. Quintum de iuncare dictum: estque iuxta litus maris positum. membra nutrimenti. Confortat stomachum & epat. membra pectoris. Pectus confortat: animu leuifcat: & gaudia in eo inducit: suspiria tollit. & faciunt alacres in muliere uires. membra expulsionis. Confortat renes: & coitum excitat: de quibus dicitur. Efficiunt etiam ueneris renes ad prelia fortes.

Febres. Aiunt annihilare fortes: & tetras febres. & quod ualent ethice prime & secunde species: hoc credere mihi difficile est. Balneum locus est apud litus maris. est enim fons paruus & uiribus amplius: de quo scribitur. de morbo quocumque dolore: seu grauitate qua-

uis: locus aqua tali tēpore liberabis. **Mem**
bra capitis. Confortat oculorum obscuritati &
caligini: & catharate: confortat caput: & cha/
taro subuenit. **Membra nutrimenti.** Con/
fortat stomachū & eius digestiuam. **Mēbra**
expulsionis. Confortat renes: consumptos
reficit, & multa opatur auditu mirāda. Et ideo
neapolitani hoc pre ceteris diligūt: de quo scri/
bitur. Vt patiens illic se credat esse deum. Est
enim aqua suavis tepida & corpori multū gra/
ta. Balneum de tripta iuxta litus maris exi/
stens non est aqua calida: & est dulcis ad potā/
dum. **Membra nutrimenti.** Debilita/
tem stomachi tollit potata & epatis. sed nocet
hydropicis. **Membra pectoris.** Pulmo/
nem lesū sanat: & tussim mitigat ac tollit.

Membra expulsionis. Calefacta & bi/
bita uentrem lenit. Febres. Ariditatem
membrorum ex febre uenientem tollit. De/
coratio. Aufert cutis infectiones. Reli/
quū petra dictum: quoniam petram frangit.

Membra capitis. Omnes capitis quere/
las depellit: surditati subuenit caligini oculoꝝ
& catharate. **Membra pectoris.** Cōfortat
pectus & cor. aperit urine uias miro modo. ut
sic ab eis expellat arenulas & lapidem i eis ge/
nitum frangit cum calida potata fuerit. No/
num colatura dicitur. **Membra pectoris.**

Cor letificat: pulmorem & tussim tollit &
liberat: aptos ab incurſu in eam preferuat. si de
ea fuerit sepe potata que descensu chatari facta
est. **Membra nutrimenti.** Stomachum
confortat: & digestiuam eius & appetitum ex/
citāt. Decimū lauacrum nominat. **Mē**
bra pectoris. Pulmonem purgat. **Mem**
bra nutrimenti. Confortat spleni & duriciei
eius & epati subuenit. Modus autem inuesti/
gandi mineras eorum habetur infra suo loco:
quia ultimo capitulo.

De balneis ciuitatis aquensis.

Q. VIS CIVITASEST

apud montem ferratum ab
alexādria delapaia. xvi. mi/
liaribus distans. In qua ciui/
tate super plateam duo sunt
balnea ex eodem fonte de/
scendētia: qui fons ab ipsis
distat semi iactu lapidis: & est arcu lapideo te/
ctus: ne pueris bestijsq; alijs offendiculū fiat.
cuius aqua calidissima existit. Primū balneū

magnum est lapidibus circumcirca ornatū
Secundum uero iuxta hoc positum ab eo exi/
ens balneum dominarum uocabatur. Nūc ue/
ro constructa est domus apud ista in qua ciuis
quidam ordinauit estuariū siccū: ex fumo
balnei transeuntis factū: ad quod homines ua/
dunt, & ex hac aqua eleuatur fumus sic p do/
mum transeunte: qui cōstruit balneum unum
parū coopertum quodammodo ad honestatem
balneum dominag; nuncupat. Fontis autem
minere noticiam non habeo. Nam qui ibi fue/
runt & aquam biberūt: dixerūt mihi aquā illā
primis i duobus diebus clarissimā ac limpidā
esse: ut in fundo paruulus obulus uideat: de/
inde post biduum fit uiridis. Et mundatur bal/
neum de octo in octo dies: quia omni die ue/
neris. Afferuntq; primis duobus diebus tanta
caliditate uigere: ut nemo eam sufferre possit.
qua ex re ingrediuntur tertia die a quibus acci/
pitur. & i ea ab aere sic alterata cōmuniter oēs
se balneant. Nam aqua quanto calidior: tanto
rarior. faciliusq; apta ē ab aeris frigidiāte pati.
Consequēter aiunt eam omni minerali odore
priuatam. & q; bibentes dum bibunt: odorem
ex ea fetidū sentiunt: uelut corruptoꝝ ouoꝝ.
propter quod qui conantur eam bibere: se na/
res prius aliquo odore muniunt. Neq; cōmu/
nis est cōsuetudo eam potandi. Sed quoniam
in passionibus iuncturatum potenter ualent:
& hec sibi laus a suis attribuitur super alia bal/
nea omnia. & i omnibus doloribus articuloꝝ
cum tante sit caliditatis. uerisimile est q; alumi/
ne participat: & q; a predominio talis sit: cum
aluminose sic sapore sint remisse. Nam sulphu/
ree gustu & odore percipiūt & uisu. false ue/
ro saltem gustu. & nullum talium in aqua hac
sentitur. Verum ex medicis illius patrie quidā
dixerunt eam sulphuream aluminosam ac ni/
trosam eē: cuius ueritas ex ultimo capitulo ha/
beri poterit. Et consequēter dicendum q; odor
ille malus acquiritur ex trāsitu per loca fetida:
& hoc disputatiue. Quibus induciū q; earū
introitus est multum considerandus & non fa/
cilis. Attribuuntur eis etiam plures laudes in
passionibus aliorum membrorum. ut in passi/
onibus capitis: stomachi &c. ut ex aquis alumi/
nosis de quibus actum. uerum aiunt epati no/
cere. Postremo dicunt q; uirtutes horum bal/
neorum non imprimunt in corpus nisi postq;
homo in eis steterit per magnum tempus: ut
duorū mensium ad minus. Vnde quidam ste/
terunt hac ex causa p annū. & relaxū est mihi:

ab his qui longo tempore steterunt se non fuisse sanatos: neque effectus grandes & notabiles in sociis uidisse. Ad hec autem profectus est procura podagrarum suarum recolende memorie illustris Nicolaus marchio essensis genitor tuus: qui cum eisdem rediit.

De balneis Sicilie.

NSVLA TRINACRIA pluribus gloriatur balneis: etiam diuersis in locis situatis. uerum cum omnia illa a predominio maxime sint sulfurea: de ipsis non aliter impresentiague agendum esse putauit: quod de balneis sulphureis actum est: in de balneis petrioli. Nam & eidem sunt uirtutes & proprietates: et si intensio & remissione differant: que speciem non variant. Ideoque ad eum locum per his recuratur: ut sim breuitati indulgens. At cum iuter cetera unum famosius sit: ne sic hunc locum facili & ieiuna oratione precurram: de eo aliqua scribam tue ut spero dominationi gratissima. Est enim hac in insula ciuitas quedam sancta nominata: apud sinum montis gemariage sua eoque in monte plurimum palmofo balnea hec sic a natura producta fuere. Et antequam ad ea apienda accedam: id primum scribam memoria & ueneratione dignum. Nam cum mons hic sit a summitate eius usque ad profundum maxima in concavitate natura factus: quo in loco tempore sancti Petri demones habitassent: & populos insule iustestaret: habitaculum demonum dicebatur: quod Petrus intelligens Calogerum confessorem: Paulum et Iorlandum ceterosque discipulos duos ad eos expellendos transmisit. Elegitque beatus Calogerus sibi locum hunc & montem in habitaculum: ut ab eo dei iesu uirtute eos sic expelleret: quod ab eo succurrente dei gratia facile actum fuit. Ob quam rem non paruus fuit ad eum uisendum uirum hominum confluxus: & sanorum & languentium: quos sanitati uerbis sacris sic restituebat. et sanos fide egrotantes miro modo sanabat. Hic enim uir sanctus sic in longum tempus hoc in loco habitauit: donec uitam cum morte commutauerit. Et cum in populos sic deuotio creuisset sancti huius habitatione: id opinantes uirum illum non raro & in antro orasse: de quo post. Et in balneis motis huius se balneasse: antrum & aquarum sancta loca sic sicuti aiunt. precipue antrum

in quo sedilia posita fuerunt: uirtutes ac proprietates liris grecis in eis culte sculptis iudicantibus. Que quidem littere uiri sancti auctoritate scripte fuerunt. ut dicere uelint eo in loco & in eis aquis benedictionem diuinam ac uirtutem: & non naturalem tantum reliquisse. & in re hac tanta cum deuotione processerunt: ut dicant in uno sedili proprietatem ac uirtutem esse: quae languentes hydropici curantur. in reliquo podagrici: sicut de aliis. Ita ut ydropicus in sedili alteri egritudini deputato sedens non sanetur: sicut de ceteris. Hoc autem tempore littere hec minime legi possunt: quas ut aiunt medici auaricia ducti aboluerunt: quae ex re non in eos exeunt effectus ut consueuerunt. quod fabulolum facio. Et ad balnea rediens dicendum quod in summitate montis antrum est ad instar domus cum ostio paruo & humili: in cuius medio puteus est profundissimus ad usque radices montis: a quo fumus calidus egreditur antrum calefaciens: sua tamen cum humiditate ipsum humectans. & hunc locum balneum siccum appellant. & hoc in loco sedilia sunt: de quibus actum. Balnea autem aque infima parte montis sic fabricata sunt. ut loca uirorum ab eo que dominarum & brutorum sint separata. Postremo his adicio ex uirtutibus eorum quod hermatos ex uentositate & ex intestinis mirabiliter sanat: quamobrem ferro plurimum sic participare illa arbitror propter quod supra de ferro legat. Et hoc de eis satis dictum esse uolo: si eis addidero balneum de calatomech: terminus grecus aut arabicus est. ab oppido olim hoc in loco situtato deriuatus. in medio namque ciuitatis de reparani & alcami locatum est. Alcamus quidem castrum & non ciuitas habetur: a quo miliaribus quatuor distat. eoque in loco tres sunt balnei mansiones: ut una calida sit: altera calidior: tertia calidissima: ut in ea facile coquantur oua. Sulphurea quidem est & de mense madii ad eum conflunt gentes. Suntque in comitatu palermi balnea plurima balnea termini nominata a castro iuxta quod situata sunt: sic dicta. & hec de eis pauca tibi sufficere uolo.

De balneis de aquatio.

QVARIVM TERRA

a est a regio logubardo. xxu miliaribus distans: apud quam distantia miliaris balneum est

balneum de aquario nuncupatum cuius aqua
nimium limpida est & clara: frigida scaturiens:
odore suavis & sulfureo carens: quem nonnulli
odore camphore esse iudicant: sicque eam
phore mineram obtinere: quod mime credo:
cum effectus camphore non teneat. uerum magis
eos qui ex alumine sunt ut de eis statim. Estque cam
phora gummi arboris non mineralis res: hoc enim
balneum nouum est: & meo tempore inuentum. quo in
loco nullus erat ad recipiendos egros prepara
tus locus neque ad eum confluxus: neque nunc ad
illa iur. bibitur his modo & ordine quibus bi
bitur aqua potete. Cum ex eius potu idem pro
ueniat effectus. puocatiua. sapientia stomachi
mirabiliter confortatiua: & maxime discrasie
frigide remotiua. ualensque in omnibus ceteris
membrog passionibus: ut illa delaporeta. Et
ultra quod est urine. puocatiua: est & uentris laxa
tiua: propter quod a nitrositate aut sale non absoluitur.
Estque famis & somni inductiua: propter quod illi ca
nonnes feruent in his duobus accidentibus: de
quibus actum supra: de dieta tenui: & somno
diurno in de balneis delaporeta. Hec autem aqua
cum ex ea balneum fieri contingit: igne ab ho
spitibus calefit: & in uasis ligneis sic calida po
nitur: in quibus duo uiri simul sedere possunt
& paucis claudens: quidam quod utrumque balneum ex
periri fuere: hoc magis laudauerunt quam illud de
laporeta. in cuius assumptione ut actum omnia
que in illo suo ordine obseruent. Aiuntque esse
tunc efficacem huius balnei non nisi post annum
cognosci posse. & cum adhuc non sit famosum
multum: satis sic de eo impresentiague scripta esse
uolo. si hoc unum addidero quod cum multi ydro
pici pro eorum salute ad ea perfecti fuerint: ab ydro
pe ipsa minime liberati fuere quamobrem in ea
non ualere aiunt. Curant fistulas antiquas me
bro in aqua retento bis in die per horam.

De balneis carpensibus.

AGNIFICI DOMINI

de carpo castrum possident
in nomine brandula a magni
fica terra carpenfi. xxxiii.
miliaribus distant apud quod
miliaris distantia balneum

hoc in tempore inuentum est: brutis eius ui
rututem aliquam primo indicantibus. nam cum
boues & iumenta alia plurima se pascendo loca
balnei circuitent: ad balneum se conuertentia de
aqua ipsa sic actu frigida bibere ceperunt. Que

cum aliquid salis in se habeat: sic sapida gustui
eorum delectabilis facta fuit. quamobrem &
usque in hodiernum ad eam sic gustu delectatem
iumenta ad potandum magno cum appetitu se
conuertunt. Cumque in .iij. .lxxviii. eius loci boues in
firmarentur ut sanguinem mingerent: quotquot
ex aqua illa potabant: non multis in diebus cu
rabantur: quod pastores oculis uidentes homi
nibus castrum denunciarunt. & plurimi id opinati
sunt quod egritudo brutorum a renibus aut a uesica
prederet: qui renum passionibus ac uesice mole
stabantur. animo statuerunt de ea aqua bibere ar
bitrantes se sic a suis infirmitatibus posse curari
Comperitque est deinde calculosus & colli ue
sice excoctationem parientes: sic ex eius potu cu
ratos esse Res autem hec cum memoria & ho
nore digna esset: per officiales castrum magnificis
dominis suis renunciata fuit. Neque prius nisi post
multas uisas experientias ut non fabulosa scribe
rent. Cumque ita rem hanc magnificus Galasius
ex dominis carpensibus autentice intelligeret
eamque ad cultum laudis sue terre accedere sic
facile cognosceret. illico eius generosus animus
sibi persuasit: cum me de ceteris italie balneis
scribere sentiret: ut de dicta aqua usque ferrariam
salma una ad me deferret: ut qualis eius esset
minera que & ipsius uirtutes hoc meo opuscu
lo interfererem. precesque suis in litteris addidit
ut huius aque uirtutes: si que sunt a deo optio
date: sic homines non laterent. eoque maxime
cum ad mortalium utilitatem sic accedere ui
derentur. Et is cum uirtutum sit zelator: nunciis
ac litteris proprioque suo ore me sollicitare cura
uit: quod libens feci: aque mineram inuesti
gans ut ualui. Hec autem aqua clara est actu
frigida: & sapore extraneo & ab hominibus pri
uata cuius minera ut ex pluribus habere potui
aliquid sulphuris tenet & parum per. Nam ce
notum eius super ignem preiectum: odorem sul
phuris remissum reddit. Estque aluminosa ma
gis paucis sale participans: uerum in his oibus
remissa est ualde: propter quod ipsa redditur stiptica
& absque mordicatione exiccantiua. unde non ele
uatur in gradu caliditatis: & fortassis peruenit
ad finem primi uel principium secundi. sed in
siccitate intendit & usque ad finem secundi & prin
cipium terti. quibus accipitur quod est ulceribus
quoque expectatur consolidatio plurimum ualens

Membra capitis. Exiccat capitis humi
ditates: chatarum sistit: & precipue ducia eius
cum ad ignem calefacta erunt membra: oculoque
humiditates tollit: lachrymas quoque compescit.

& in cathartis tollendis precipue ante earum confirmationem mirabiliter operatur. *Membra nutrimenti.* Stomaco subuenit humido cū calida potata fuerit: ut supra de illa porete.

Membra expulsionis. Dilationi patui culi renum mirabiliter operatur: ut in bobus indies uidemus: & in hominibus experti. Eorū debilitati opitulatur pmaxime a cā frigida et humida prouenienti. ulceribus eorum ac uesice fa/natos eē intelleximus. Et sessio i ea calida matricem frigiditate & humiditate lesam potēter iuuat: & humiditates albas tollit ac corrigit: et mulieres ea ex causa steriles facite secūdas reddit. *Membra iuncturarum.* Podagre et ceteris articulorū doloribus ex causa frigida & humida ueniētibz succurrit. hec enī aqua cum sic calefieri oporteat in omni parte temporis sic exportata uti poterit. et de ipsa satis.

Quibus ex omnibus plane accipiant proprietates natureq; termarū totius orbis. Nam oēs tales in mineris tam dictis cōueniūt. neq; aliis ex causis terme frūt. Quamobrē cū aperta satis sit termarū naturalū ytalie doctrina poterit et faciliter satis diligens indagator cū his que in ultimo capitulo scribuntur ceterarū omnium naturas ac proprietates scrutari: ut inde satis clara atq; exquisita scientia habeatur: ut patet intelligenti. & tu cōsidera. Cū plerūq; dictum sit in fine ueris aut in principio autūni homines se ad balnea et debere & trāsseri posse: & in quibusdam in tempore medio. hesitat an saluberius sit ad ea proficisci uno tempore magis q̄ in alio. Et quoniam sic positive satis usq; modo processimus: ne noster in longum sermo prorahatur: dubio per conclusiones satisfaciemus etiā aliqbus cū rationibus firmatas. Quarū prima hec est. Tempus tēpori cōparantes dicamus: uet ceteris temporibus sanius et minime egrotatiuū: est enim ceteris temperatius: et uite hominis accōmodatū magis. Autūnus uero malus: et multis in laudabilis i rebus: acutūq; morborū generatiuus et uite principiis obuius. Hāc cōclusionem uoluit ad litteram dux noster afforismorum tertia. textu commēti decimi. Iuxta hāc pōamus secūdā: q̄ absolute pñūtiādū esse uidet: saluberiora in fine ueris esse minuscq; uerēda. Eo namq; tēpore aer caliditate sua temperata calorem cōfortat naturalem neq; autūnus pp suam diuersitatem uirtutē debilitat: et corpora ad tam prauas preparat egritudines. ut dicitur

ergo in fine autem ueris multe adhuc reseruate sunt ex hieme superfluitates: que flegmati attestantur siccatione & resolutione egentes.

Quare stante aeris temperie qua uirtus fortificari habet sic conferre uidebuntur. In autūno uero iam reseruatīs humiditatibus calidis co/lericis ex estate multiplicatis sic in poris membrorum: & uenis clausis ex superueniente frigiditate aeris autūnalis sic prohibita trāspiratiōe periculum est superueniente tāta caliditate aq̄ termarum ne i eis ebullitio superueniat: cū ad ebullitionem nimīū parate sint: sicq; putrescat natura ex earum multitudine sic superata non potente eas regulare: cum diuersitate eius primum debilitatur ut actum. Quare accident febres acute: disinterie: ac febres pestilētiales et carbunculi. ut dux allegato loco. Accedūtq; multis in corporibus ea causa egritudines cronice quartane permaxime in quibus presentia est humorum et erogeneorū habentiū multū de adusto. Nam in his subtiliū sit resolutio remanētibz grossis melancolicis: ut accidit melancolicis per adustionē colere talibus. Quas ob res tertia ponatur. q̄ coleticis naturaliter et coleticis adustis melancolicis et debilibz natura sanius ē consulendū in fine ueris ad balnea se trāsserre debere si eos ad reassimenda necessitas compellerit. dicitur si necessitas & etc. quoniam si aliter dispositioni male corporis p uideri poterit: illud prius queratur et tempet. Nam balneum sua forti caliditate humores calescit. subtilex. eliquat. fluere facit. & sic eos in fluxu disponit. Quare sepe ad loca uaria sic discurrunt: ut inde inopinate eueniant egritudines. ut meo tempore uidi. Ex quibus infertur q̄ notū nisi ex causa multū necessaria querēda sunt balnea: unde cōmunis scola in egritudinibus sonibus balnea consulit: cum prius omnia temptauerit medicamina. quare eorū assumptio plurimū cōsiderāda est. Corpora sanguinea cū minori eorum nocumento in principio autūni ad balnea se trāsserre possunt. Hec cōclusio p̄babiliter ponitur: quoniam in fine ueris talia se inueniunt multo sanguine ex constitutione temporis repleta. quare etiam iuuante aeris caliditate periculum maius incurrunt: ne ad tantā aque caliditatem sanguis in ebullitiōe ponatur: unde febres accidunt sanguineę: fluxus sanguinis: tumor tibiārum: & flegmones.

Flegmatici saluberius se habebunt in fine ueris: eos sic aeris caliditate iuuante: quibus indicatione a complexione sumpta: directius

cōpetunt balnea. Ratione autem situs balne/
orum saluberrimus quādoq; corpora ad balnea
se transferunt in tempore inter hec medio: ut tē/
pore in agni caloris: quia in fine iunii & usq;
ad mediū augsti. Patet conclusio pmo de bal/
neis delaporeta, nam in aliis temporibus pp
aeris excessiuam frigiditatem. debiles & infir/
mi absq; nocumento ibi stare non possunt. Si
militer ubi sit ingressus in balneū superficiali/
ter parum calidum: cui aque supercalefacio a
caliditate expectatur: ut de balneis santi barto/
lomei actum est. Caliditas aque termag; mē/
surāda ē secundū mensurā caloris & cōplexio/
nem ingredi debentis. ē principis dictū. secun/
da pmi. qdā ornate loquētes. Quod in assū/
ptione balnearū cōsideret multū debilitas &
fortitudo totius particule patiens. unde corpo/
ra multū debila: & amplius ex egritudine de/
bilitata: non absq; grandi periculo balnea in/
grediuntur. quod maxime attēdat in balneis
que bibūtur Ideoq; tales corpore debiles meo
consilio illa delaporeta non ardentur diligant:
quibus sepe mori consueuerunt. Cōsideretur
etiam uirtus particule patientis: ut si stomachus
lesus sit: sitq; texture nimium rarus: & sit debi/
lis q; ea ex causa impressiōem aque talem for/
tassis sustinere non poterit: quemadmodū far/
maca & alia fortia medicamina minime ualuit
sustinere. Itē si calidus sit: & passio a caliditate
pueniat. Consimiliter de aliis particularibus
membtis dicatur: in quib; omnibus medicus
debet singularem diligentiam adhibere. Et in/
ter cetera est epar. nam cum lapsum est ad cali/
dum multum naturaliter: dubitandum est ne
preter naturaliter sic labatur inflāmetur & fe/
bres faciat. sicq; de renibus & de cerebro dicē/
dum. Nam non uideo quomō ducia in causa
eius calida & chataro calido cōferre possit: cū
plurimi afferant ex ducia perrioli a chataro ca/
lido & humido se euasisse Arbitror eos aut rē/
suam non intellexisse: aut cerebri caliditatem
multū remissam fuisse: & cerebrum ipsum ad
uehementem humiditatem esse plapsum.
Septentrionales impressiōē termag; q; occidē/
tales facilius tolerant. & meridionales q; orien/
tales. Patet conclusio ex habitis: quoniam ro/
busta corpora ab eis minus molestant: resolu/
tionem earum & exiccationem minus timētia
Indicatōe a complexione sumpta congru/
entiora sunt flegmaticis. secundo melācolicis
naturaliter talib; in caliditate moderata. Et hic
supponēdo terrā frigidiorē esse ipsa aqua: &

melācolicū ipso flegmatico. tertio sanguineis
ultimo colericis naturaliter talibus: minime ue/
ro colericis adustis. hec tamen conclusio ut p/
babilis ponit. Nam fortasse indicatōe a uir/
tute sumpta minus bene tolerabit melācolicus
colerico. & melius sanguineus ipso colerico &
melācolico. Melācolici adusti ab ingressu
termag; se multū precauere debent: & ab eage
potu. conclusio patet ex facili inflāmatōe quā
incurrūt: & periculum cadendi in egritudines
acutas ut supra. Consueti ad balnea minus tre/
pide se trāsferre possunt. est enim consuetudo
altera natura. Et si uespertina sit in ingressu bal/
nei conueniens hora: potior dicenda est matu/
tina. est enim tunc natura minus a superfluita/
tibus oppressa: quas sic in nocte consumpsit.
quare super residuum facta est potērior. unde
sic fortior facta quod remansit facilius resoluit
sic a caliditate termarum iuta. Ex qua infertur
in mane moram in balneo minorē esse debere
Et ut paucis claudam: cum per balnearum in/
gressum & potum notabilis fiat euacuatio per
maxime ex his que bibūtur. id non nisi ex cā/
predico uniuersalem canonē magna cum dili/
gentia attēdendū esse a principe scriptū quarta
primi. tertio ca. De rebus que demonstrant re/
ctitudinem iudicii in euacuādo: que sunt etas:
sexus: regio: complexio: uirtus: tempus: hora
diei: & plurima alia de quib; exposui facilius
erit in consulēdo doctrina: ut q; infantes ob fa/
cilem resolutiōem humorū & spirituum: quicq;
humido egēt & ce. ad balnea calida resolutiua
proficisci non debent. Consimiliter mulieres
& natura frigidi aliis paribus facilius eorū im/
pressionem tolerabunt. Consimiliter debiles
& ultimi senes male ea sustinere poterūt. Sūt
itaq; res he omnes & accidentia egrorum: &
egritudines ipse a medicis cum de balneis cō/
sulunt diligenter considerande: ne febricitates
& calida egritudine languentes sic inconsulte
mittantur. memorie tenentes q; ignis igni ad/
ditus facit ipsum furere. Quod non incoue/
nit corpora p causa necessaria tempore yemis
se ad balnea trāsferre: ubi aer camere bene di/
sponatur & locus totus. & custodiant se a fri/
gore & huiusmodi. Nam de his experiētiā
habui in duob; ducibus exercitus illustris do/
minatōis uenetiarum: comite uidelicet Car/
mignola & gatamelata. hi eni abo palisi mo/
lestati fuerunt. p qua dispositiōe etiam cōsilio
alioq; ualentū uirorum balnea de mēse ianu/
arii pfecti sunt. & ego cum eis qui mirabiliter

conualuerūt. Carmignola etate. xlviii. annos
fere usq; ad sanitatem pristina. Gata uero etate
lxvi. nimis bene conualuit. sed potior successit
sanitas q̄ spe abamus. Feci fieri balneū in tina
& in camera. Equidē usus hic particularis bal
nei etiā aliis i temporibus cum adest ex pre
uentorum aut pluuie aeris intemperies com
mendandus est. potest enim melius moderari
in caliditate & in potentia: quoniam in maiori
quantitate aque est maior potentia: in minori
minor. cum potentia rei habet attendi penes
multitudinem forme. Circuiui balneum asse
ribus: & superius cooperiebatur ne aer frigi
dus ledere posset. &c. Quibus omnibus ma
nifeste inducitur quanta debet cum diligentia
esse a medicis consideratio cū hominibus con
sulunt de eorum pgressu ad balnea.

De balneo aque maris.

QVA MARISCVM

falsa sit: multum est exicca
tiua: precipue cum calescit.
& ideo usus balnei corpus
exicat & macedinem in
ducit. Membra capitis.
Princeps. marine aut aque
caput replent eius qui balneatur in eis & ideo
natantes in eis caput balneare uident Mem
bra expulsionis. Aqua falsa clisterizata pri
mo soluit: deinde sua siccitate stupicat: & inte
stina radendo ledit. Et hic adueniunt qui cliste
riis salitis multum utuntur. Eius uero usus in
balneo calescit in tempore matricem & uesi
cam & collum eius: sicq; apta est excoiationē
in eis inducere. quare usus eius dimittatur.

Vulnera ulcera pruritus. Potus eius san
guinem corrumpit: & scabiem & pruritus in
ducit. Verum balneatio in ea confert pruritui
& scabiei: unde fortiter exiccando illa tollit.
Est enim grosse substantie. & ideo difficilius
diuiditur q̄ aqua currens: quare facilius adole
scentes in ea natare discunt. Membra iun
cturatum. Iuncturas laxas confortat & ea
rum humiditates exicat. & multi podagrici ea
utuntur.

De balneis artificialibus compositis.

OSTQVAM DE TER

mis naturalibus ut nobis possi
bile fuit sic scriptū ē: cōsequēs

uidetur ut promissum fuit de artificialibus sic
dicere: ut etiam hac in parte nobis satisfactum
esse uideatur: que sic denominat: quoniam arte
& non natura cōmuni pducta sunt. Balneū
quidem hoc dupliciter fieri contingit aut cum
mineralibus iam dictis: aut cum aliis ex terra
nascentibus. Et primū expedientes canonē
ponemus de quo aut quid infra nobis in artifi
ciali composito ac naturali deseruientē. Id enī
arbitrari quisq; debet ac scire balneum ab arte
inuentum: ut naturali cum nobis copia defuit
eius in uirtutibus & operatōibus compar fiat.
qua ex re cum naturalia ad malā cōplexionē
simplicem ac materialē delendā inuenta sint:
& artificialia idem posse putandū cum ars imi
tetur naturam. 2. phisicogē. Remotio quidem
male complexionis aut alteratōne tantum aut
euacuatiōe pficitur. Primum quidem balneis
aque frigide simplicis aut compositae comple
tē. Secūdu uero balneis naturalibus & artificiali
bus pficit: cum ex eis corpora calescant: & hu
mores in eis sic subliantur: resoluant & exie
centur: aut p expulsionem aliquā ut sudorale
aut fluxibile ad extra ppellant. Quibus apte
satis inducitur: ut medicus qui egrotates ad in
gressum balneorum consulti: prius cōtemplari
debet ea que in euacuatiōe fienda consideranda
sunt. de quibus princeps. quarta. primi. tertio
capitulo. Res que demonstrant rectitudinem
iudicii in euacuando sunt decem que sic ab eo
numerant. Repletio uirtus: solutio: quoniam
uentres solvere supra uentris solutiōem timo
rosus est. & figura: & etas: & tempus: & aeris
& regionis dispositio: & cōsuetudo euacuādī:
& ars. q̄ facile iudicare q̄q; poterit: quātus
error & q̄ grādis cōmittitur ab hominib; qui
indifferenter sic se ad balnea transferunt. ut ad
eū ipsum uadāt sanguinei: colerici: flegmatici
& melancolici & huiusmodi debiles & fortes
cōsueti & incōsueti. & ita pariformiter de aliis

Oportet itaq; sic medicum ordinate consu
lentē siue componentē omnia hec considerare
& in his prudentē esse. qua ex re cum hec cō
positio certa minime fieri possit. hinc quadam
uerisimile coniecturatōne compleri habet. ob
quam rem mihi uisum est nō nisi generali do
ctrina pcedi posse. Ideoq; huic loco satisfactū
esse putat: si tantūmodo ea cōmemorabo q̄
balneū sic componi habet. Et de mineralibus
expediens quodam exemplari modo pcedā:
cum efficax sit doctrina per exemplum. ut ubi
gratia. Cupio illud sulfureū: decoquā in illo

Sulfur & notabilem aque quantitatem recipiā: faciamq; illud longis horis ebullire: ut plus & minus. ut dispositio corporis cui applicari debuit oportunitatem esse videbitur. Si uero dispositio talis composita fuerit: ut alumine & ferro indigeam: cum sulfure illa ebullire facia: equando augendo & minuendo ut expediens fuerit. quae ex aqua ita utar aut in capitis egritudinibus ut in chataro & similibus ab alto cadente. aut aliter quolibet in ceteris corporis dispositionibus ut de aqua ternarum composita actum est. Pariformiter in egritudinibus contrariis agendum erit. Nam de ipsis minerabilibus iam complete scriptum est: quorum ex notitia quilibet expertus medicus sic componere poterit. uerū talis compositio opus est experti medici: & doctissimi in arte uiri. Restat pronunc ut de balneo artificiali ex terra nascentium facto aliquid dicamus. Volo autem et canonem dictum etiam hoc in loco nobis sufficere. quare mihi satisfactum esse uidetur: si ea commemorabo simplicia iuxta aureolas posita: calida: frigida si omnibus membris corporis & toti conferentia: a proprietate respicientia communia & nature domestica ac familiaria: magis initium a capite faciens. Et a capitalibus calidis exordium faciam. quoniam ut secundum plurimum egritudines capitis a mala complexionem frigida fiunt.

Calida capitalia et exiccativa:

Salvia	Sticados	Maiorana.
Calamentum	pulegium	origanum.
Beonica	camomilla	acorus.

et similia ex granis: fructibus & radicibus.

Pectoralia calida

Ysopus	urtica	origanum.
Calamentum	prassium	pullegium
Laurus	pyreos.	enula.

et similia ex granis: fructibus: & radicibus.

Stomacho et membris nutritiuis calida.

Absinthium	Menta	calamentum
Marubium	salvia	nux cypressi.

et similia ex granis et cetera.

Epati conferentia calida.

Eupatorium	feniculus	prassium
Laurus	absinthium	ruta

et similia ex granis et ce.

Renibus conferentia calida

Camomilla.	anifum	salvia.
Laurus.	pullegium	ruta

et similia ex granis &c.

Matrici calida conferentia

Absinthium	alecum	anetum.
Anifum	apium	artemesia.

et similia ex granis fruct. & ce.

Membris iuncturaz calida conferentia.

Laurus	camomilla	ruta.
Absinthium	vua	abrotanum

et similia ex granis et cete.

Frigida capitalia humida et sicca

Rosa	Viola.	penusar
Papauer.	solatrum	lactuca.
Plantago	salix.	cucurbita

et similia ex granis et cetera.

Pectoralia frigida.

Viola	papauer.	spinachia
Portulaca.	Vlicis	malua
Faba	folia citrionige.	ordeum.

et similia ex granis et cete.

Stomacho & membris nutritiuis frigida

Roxa	portulaca	granata
Coriandrum	plantago	cucurbita.

& similia ex granis &c.

Epati conferentia frigida

Endiuiia	epatica	atriplex
Granata	roxa	solatrum

& similia ex granis &c.

Renibus conferentia frigida.

Solatrum	alchechengi	rose
Cicorea	plantago	& similia

Matrici frigida conferentia.

Endiuiia	lens	roxa
Accedula	portulaca	malua

& similia ex granis &c.

Membris iuncturaz frigida conferentia

Portulaca	plantago	galla.
Solatrum	roxa	balaustra.

& similia ex granis &c.

Et ex consimilibus ut actum ac pluribus sic membra hec et alia respicientibus componi possunt: balnea indifferenter calida et frigida humida et sicca ac temperata artificialia. Sed cum res ex his paucis satis aperta sit. uolo eis ut gratia exempli sic impresentiaz plusq; sufficere.

Capitulum de signis pronosticis ad sciendum si balnea futuro anno salubria aut morbosa erunt et ex consequenti si ad ea transeundum sit.

LVRIMI EX NOSTRIS

p id uerum esse opinatur: ut balnea ipsa multos effectus mirandos: quia subitis a quali-

tate occulta pducant. Nam cum ab eodem sic affectus contrarios pducere intueretur causam aliam q̄ occultam assignare minime posse iudicant. Adduntq̄ p̄terea uno anno ac duobus morbosa fore: & varias inducere egritudines. Aliis subsequētibz annis salutifera: ut effectus mirandos & laude dignos pariant. quam rem non nisi a celesti aspectu prouenire dicūt a quo sic occultam recipiant proprietatem: per quam agunt: & in corpora humana effectus hos pducunt. Ego quoq̄ his non assentio: sed id uerum esse arbitror: ut omnes effectus hi a qualitate uel qualitatibus manifestis pueniāt hasq̄ causas manifestas assignari posse. Et breuitati indulgens id mihi primum statuo concedendū: q̄ si caliditas in subiecto raro existens effectum producere potest: q̄ illum potentius citiusq̄ caliditas in subiecto densiori existens sic producere poterit si conuenienter applicata fuerit. Patet suppositum in caliditate inducta in corpus humanum ex aere: & in illa que ex igne ex lignis in eo accensis: in corpus ipsum producit. Ex quo infertur q̄ caliditas balnearum non est minus potens humores corporis comouere: calefacere: alterare: & ad putredinem preparare q̄ caliditas aeris. Infertur secundo q̄ ad varias egritudines sic corpus nostrum potest caliditas balnei comouere: ut caliditas aeris. Infertur tertio q̄ sicut aeris constitutio mala ad malas & prauas preparat egritudines: ita & mala aque balnei dispositio sibi aliunde ueniens. unde imaginor q̄ sicut a celo & dispositiōibus eius alteratur aer: & ita aqua balnei dispositiōibus aliunde ab aere & ab his que in aere sunt. Patet correlarium ex his que dicta sunt supra de alteratiōe balnearum a uentis & pluuiis capitulo de balneis pisarum & senarum. Quibus inducitur q̄ constitutiōes aeris contemplande prius sunt: que cum male & non ordinate fuerint sibi inuicem succedentes: sic alteratus aer. unde cum euenierit & aqua fontium alterat & male disposit. propter quod causa est morbositas aque. Nam uenti meridiōales flantes & occidentales aquam currentē disponunt. secūda. primi. xvi. capitulo. Infertur sexto q̄ sicut fortis caliditas aeris & estuas humores calefaciēdo agitando eliquando dissoluendo: causa est plurium & diuersarum egritudinū ut dicitur: ita & caliditas aque ea caliditate aeris potentior: & in subiecto densiori fundata esse poterit. patet ex primo. Neq̄ obstat quia dicat aerem humidum esse &c. quotiā

aqua hec humiditate precipitat & siccitate: sicut aer qui in omni sua dispositiōe corpora nostra exiccat. tertio. tegni. Quibus sic suppositis: ad aeris constitutiōem me conuertam: qui que certe a medicis qui de balneis consulere uolūt p̄intelligende sunt. nam ex his humores multiplicantur uarii cum varia aptitudine ad generationem uariarum egritudinū: p̄p̄ quod sic ad balnea se incaute transferentes egrotant: qualitatem aeris occultam accusantes. Nam ut affirmo: tertia. mutatiōes tempore: maxime generant morbos. que res & si ex aere magis uideatur: cum nobis magis cōis sit. Id tamē intelligendū est de omni alio elemēto sic maxime mutato: & corpori nostro ut aer applicato: cuius mutatiōe corpora nostra mutant. nā causa potētiōr ceteris paribus seruatis: in minori tpe maiorem effectum producit q̄ debiliōr. Vnde aqua balnei ut experientia demonstrat plus multo corpus humanū calefacit et humores agitat in una hora: q̄ caliditas estiuā & estuas duobus in diebus. Quamobrem cum ex constitutiōe aeris corpora egritudinibus uariis sint parata ut statim. non est mirandum si in tales ex tanta agitatiōe in humoribus facta a caliditate balnei incurrunt. Nam maxima particula generationis egritudinū est passiuū corporis preparatio siue dispositio. secundo de accidenti & morbo. qua ex re immūda corpora sic ad balnea assumenda incante non se transferat. Contrarium autem contrariū alterat: debilitat: non raroq̄ ad putredinem p̄parat. Et simile simili additum fortificat ac quandoq̄ furere facit. & id operat ut fortiores pducatur effectus ut ebullitionem uidelicet quam debilis calor prius inducere nō poterat. Nam quemadmodū ignis debilis sub cacabo aque plene existēs in aqua ebullitiōem inducere non potest. sed per additionem intensiōis ebullitiōem postea inducit. Ita imaginandum est humores calidos & alios in corpore existētes: qui caliditate aeris debili ac moderata prius ebullire non poterunt. p̄ augmētum caliditatis eius ebullire posse & ad putredinem disponi. Quod si aer hoc faciet: neq̄ minus potens erit caliditas aque termarum. Et quod de caliditate actum: ita pariformiter de frigiditate dicendum. Frigiditas enim extrinseca aeris ac pluuiosa uentosa: aquam termarum alterat ac suo in uigore debilitat. Item & aqua que currens per ualles & montes cum eis comiscetur: ut de balneo sancti Bartholomei: & de balneo pisarum & senarum agebatur.

Quibus inducitur q̄ eis in diebus ab in /
gressu eorum abstinendum est. Inferiturq̄
secundo: q̄ cum medici dicunt: stes in balneo
quindecim diebus: intelligit̄ utilibus legista /
rum more: quibus scilicet homo se balneet.

Inferitur tertio: q̄ homo aliquando stabit p̄
mensē in balneis: quo in tempore non erunt
xx. dies utiles: ut nostris societatibz pluries cō
tingit. Et ab hyeme exordiū faciens cum prin
cipe dicam. Cum hyemi meridionali uer sup
uenerit septentrionale: q̄ postea sequitur estas
uaporosa: & multiplicat̄ fuerint aque & uer
seruauerit materias usq; ad estatem: multipli
cabit̄ i autūno mortalitas puerorū: & multipli
cantur disinterie & intestinorū ulcera: & ter
tiana notha prolixa: & plures alie egritudines
acute: quare in autūno tali periculū minabunt̄
balnea. Ypo. tertio afforismorum. Et si hyemis
sicca et borealis fiat: uer uero pluuiosum & au
strinum. necesse est estate febres acutas obtala
mias disinterias fieri: maxime mulieribus &
humidis natura. Quod intellige estate seruan
te suam naturam. Vnde seruate humiditates a
caliditate estiuā putrescunt: cum tante a natura
minime regulari poterint: accendūt̄ ex postea
& egritudines pariunt acutas. Quibus in
ducatur ea i estate balnea suspecta esse: magisq̄
colericis: & in egritudines acutas cadere aptis
& oculos debiles habentibz. Sed dices quo
modo humidis precipue quod uerum esse nō
uideatur. Dicendum cum duce nostro in com
mento: q̄ materia humida obseruata usq; ad
estatem: i estate tali inficitur: & caliditate eius ad
putredinem disponitur. Et sic in ebullitione fit
falsa acuta mordicans: & intestina exasperans
Quod si successerit estas rabida: dubitandum
est de incurfu in egritudines acutas p̄nitiosas.
Ypo. si hyems austrina et pluuialis fiat: uer ue
ro siccum & boreale. multiplicatur flegma sal
sum et ad intra retinetur: unde sic accidunt di
sinterie & obtalmie: & descensus chatari: ma
xime in senioribz: in quibus periculum est de
casu in apoplefiam. Constitutio quidem quo
tidiana estiuā si nimis calida fuerit: & balneās
in balneo nimium moram cōtrahet: febres in
ducat acutas: ut causonem: febres tertianas: di
sinteriam: oculorum dolorem: pudendorū pu
tredines & huiusmodi: permaxime si calide et
sicce fuerint complexionis. Si balneandus
a constitutione boreali se non custodierit: stipti
citatem uentris incurret: oculorū mordicationē
& circa pectus et alia dolorem. Quod si caput

humiditatibus plenū habebit: incurret tussim
& fortassis apoplefiam. Et hec constitutio mul
tum aduenienda est in assumptione aque dela
poreta: ne graua dāna ingerat: ut in presenti ca
pitulo. Constitutio uero austrina innante bal
nei caliditate humores dissoluit: & capitis do
lores inducit surditatem & oculorū tenebrosi
tatem. Constitutio uero talis frigida & humi
da: si balneandus ab ea se non tucatur iuuante
caliditate balnei. periculum incurrit ne fiat ple
ureticus expleureli flegmatica: ne incurrat pec
toris & lumborum & lateris dolores tussim p̄
iplemoniam: & quod morte subitanea mori
antur: quia apoplectici ex forti apoplexia fiant.
Tempus autem pestis multū cōtempletur: ne
tēpore ad eam suspecto: & precipue in loco p̄
pinquo homines ad balnea transcant. Nam
eo in tēpore multum indisponitur aer: qui sic
& corpora indisponit: et ad agitudines malas
preparat. quare fortis agitatio in humoribus sic
ex balnea facta posset esse causa ut inde acce
derent corpori egritudines prauae. Quod au
tem aqua termarum quandoq; a stellis & celo
alteretur fiatq; morbola nō nego: sed hec inda
gatio astronomi est. Hec enim sic adicere uo
lui: ut nobis ueluti exempla sint ad alia consi
milia. ad que omnia & similia bonus ac pri
dens medicus oculum mentis omni cū studio
apponere debet: antequam infirmo cōsulat de
transitu ad balnea. Sed quis ille: Certe omnes
quos noui in sic inaduenter confulendo nō
absq; errore trāsierunt. Considera itaq; mi illi
stis domine obsecro si facile est consilium tale
quod ob longam corruptelam homines paru
faciunt. Sed fortassis dices: ex his capio quod
nunquam uel quasi nunquā homines balneū
ingredi tute possunt. Dicendum ut actum q̄
tute ingredi non possunt: qui balneū nō uene
rantur. quare cum homo ut decēbit purgatus
erit: & se custodient a constitutionibus contidia
nis ut debuerit cum canonibus dandis: tute sic
eum ingredi poterit. Et ad argumēta superi
us cōmemorata dicemus: quod causa uarieta
tis balnearum in diuersis annis ex parte salutis
& morbi a constitutione temporum uenit ut
actū. Quod autē effectū pducantur ab eodē
contrarij non negatur: quoniam ex contrariis
mixtum est: ut aluminosū ferreū & huiusmōi
Nam imaginor uirtutem in corpore discreti
uam operari: & contrariis corpori applicatis
ad extra uelut ex contrariis admittā sumptis
Nam ut princeps de cura emittit. & quinto

cas. primo capitulo. Hanc ponit uirtutē in corpore necessariam. Ipsa namque contra calida frigida uiuitur & contra frigida calidis. Nō enim uidetur quomodo aliter curari posset emittitū cum aqua ordeī: ut dicit Auicenna: & pipere. considera. Postremo nō tacebo quod a uulgaribus predicatur: anno uidelicet bisextili: oīa balnea inutilia fieri: precipue que porete: que res equidem consideratiōe digna est: cū nulla inferior causa manifesta habeat: id digne si uerum est in celestiuū impressiōem inducere nos oportebit: a qua etiam id contingere nō putat cum bisextilis annus a celestibus exordiū nō capiat & fundamentū. sed sit humana puidētia inuentum. Nam ne cōingat nos mensium calendas amittere: & in mensibus errare: cum homines sic fabricarunt. Sol enī in suo circulo in. 365. diebus. horis sex suum perficit motū. quo fit in quarto antio ex superexcrecentibus horis ad dies: dies una cōstituatur. Nā quater sexties. 24. componūt: qui dies si annis semp adderetur aut mensibus: id contingeret ut non post multos annos martius reperiretur in estate. & sic de aliis: ut patet intelligēti. Itaque falsa uulgi uidetur opinio. Sed ut Aristoteles secundo ethicorum: fama quam populi multi famant: non ex toto perditur: impetus enim sequuntur celestes. Ideo uidendum si huius fame aliqua sit ratio. uidemus enim eo in anno plantas notabiliter pati: corporaque humana precipue pregnantium: ut manifeste cernamus in pomis: presertim apīs: medullas pomorum quas uulgius animas uocat: ad contrarium uerū eius quod consueuerat: ut cuspidem medulle quam uersus florem uentere solita erat ad conuersionē cōuertatur. Et pregnantē debiliores fetus concipere ac parere: plurimos ex eis mori: plurimasque aut mori aut deterius se habere: ut et dicunt rustici. Et in anno bisextili id cōtingere: et bruta minus solito impregnari: ut plurima iumenta eo in anno uacua fetu fiant. Quas ob res cū continuam & similem habeant dispositiōem & nulla alia ratio manifesta & inferior comprehendatur. non indigne cum uulgo concludemus horum effectuum causam occultam et supercelestem esse: sicque in corporibus humanis occultam impressiōem facere: qua corpora eo in anno erunt debiliora. Quod si hec fatebimur. cōsulendū erit ne debiliora corpora ad balnea delaporeta eo in anno transeant. Cum enim ex multa euacuatione per potum aque corpora debilitentur: si eis superuenit cā celestis

in debilitatem adiiciens: dubitandum erit: ne inde aut mors aut egritudo fortis superueniat: cum ex coniūctiōe harum duarum causarum una fortis causa debilitans componat. Quo infertur fortia tanto periculo se non exponere: que tamen nō nisi maxima urgēte causa ad ea se transferre debēt. & prius optimo munita cōsilio. Verum trāsitus ad balnea que nō potant non tantū uerendus est: nō enim tantū debilitant. Estque eorum in corpora actio magis in potestate hominum: nam bibita sic regulari non possunt. Quod si cōingat quēpiam ad ea que non potantur transire: moderatiōem in eis ex parte more et caliditatis aque habeat: ac aliage sex rerum non naturalium: ut uidelicet querat minus consueto ab his balneis debilitari ut sic impressiōi celesti contraopereat: studeatque fortitudini uirtutis. Vnde in his melior est raritas balneationis. minor in eis statio: caliditas remissa aque & huiusmodi. Et cum res hec digna sit & noua: a nemineque aut tacta aut uentilata. Hinc addere decreui: que de ea animo concepi. ut si uera non fuerint: saltem sic per me ad inuestigandam ueritatem occasio detur. Et in primis id accipio: Videntia omnia ex quatuor elementis componi: quibus constat mundus hic inferior. ipsorumque qualitatibus alterari corrumpi ac generari: ut eage adinuicē actione & passione: aut pficiantur corpora cū iusticiales fuerint: aut imperficiantur cum iniusticiales se reddiderint. Hec quidem corpora quatuor ex humoribus cōponuntur: maximeque perfecta: quibus ex iusticiali eorum temperamento sanitas pedit: & eorum intemperie egritudo. He autem qualitates cum ad multum excedūt plurimū corpora alterant: quo fit ut omnibus in uiuentibus alteratio ab his qualitatibus exeat. Cum itaque anno in bisextili tales tantasque in uiuentibus: & uelut semper similes mutationes cernamus. Arbitrandum equidem erit ab his qualitatibus consimiliter semper se habebitis prodire. Et cum hanc rem ab his elementis: aut qualitatibus humorū sic semper similem fieri. putandum non sit ob uarias & continuas in his mutationes. inferendum erit a superioribus hoc contingere: quibus ordo actiōis est regulis. Quare cum saturnus qualitates principis uite obuias habeat: propter quod contingit fetum octimensem non superuenire: cum eo in mense super fetum influat: ut Alexandri problemate. 163. sic consecuta in corporibus: debilitate manifesta ut actū: ipsi & suis quali-

tatibus non immerito ascribemus: subuenientes sic sua ex ut corpore uiuentia de quanto in quantum alterare debilitare & motua reddere. Nam cum planeta sit melancolicus: proprietatem uidetur habere de quanto in quantum plus in corpora hec influere posse. Nam humoris melancolici hec est proprietas. Et ratione quadam rhetorica que dicta sunt persuaderi possunt. Nam quemadmodum humores quatuor: ex impressione motus diurni solis: secundum quatuor quadras diei diuersi diuersimode alterantur: ut in prima moueatur sanguis: in secunda colera: in tertia melancolia: in quarta flegma. Ita et celum per annuales motus suos quatuor in hec uiuentia qualitates imprimi & diuersas: quibus talia uiuentia aut in melius aut in deterius disponuntur. quare cum manifeste cernamus corpora hic notabiliter in deterius disponi & hoc de quanto in quantum: sitque actio hec naturam sapiens melancolicam. non uidetur negandum quin actio ipsa saturno attribui digne debeat: suisque qualitatibus principiis uite aduersantibus. Non est itaque hic quaternarius numerus faciliter negligendus: quod addidit propter rei nouitatem. Neque putet quisque ex his me uelle negare influxus celi particulares. Et de his uolo nobis impresentiarum pauca hec sufficere quare & cetera.

Dubitatio pulchra
Vt quid in anno bisextili balnea hec delaporeta: ut aliis in annis eque fructuosa esse non uideantur: quinimo eorum locum habitantes asserunt experientia docti: eo si anno illa nouicia magis haberi: ut multos mori nonnullos infirmari contingat. Huius autem dubitationis causam equidem non facilem facio: cum usque impresentiarum neminem intellexerim illam agnoscere esse nam occultorum causam aperte non est ignorantis: uerum philosophantis opus. Quamobrem nemo mirari debet si trepidus illam aggredior. sique eius in apertione quandoque deficiam. Ego quidem id arbitratus sum agere: ut saltem ad eam aperiendam occasionem prestem quo fiet ut ea occulta manifestabitur. quare uenia mihi prius concessa: ad eam manifestandam me conuertam. Accipias in primis inferiora omnia hec suis in actionibus proprietatibusque a syderibus celi influxum regimenque suscipe & a dignioribus premaxime que planete sunt. Nam deus ipse omnipotens cum mundum creare concepisset: primum celum creauit: cum omnia uolebat ab ipso tanquam a suo rege regi debere: &

absque suo influxu nunc subsistere posse: quam rem auctoritate Aristotelis confirmamus inquentis methauroque primo. Necessesse est hunc mundum superioribus latioribus esse contiguum: ut uirtus inde habita gubernet. Octauoque phisicorum. primum mobile uita est inferiorum. & in secundo dicere ausus est. Sol & homo generat hominem. Quare ptolemeus. mundanorum mutatio ad hoc & ad illud: celestium mutatio est. Equidem experientia rem hanc manifestat: quoniam uaria ex planetarum coniunctione cernimus uarios eventus diuersosque effectus in mundo peruenire ut modo fertilem: nunc sterilem annum fieri. pestes modo: aliquando febres unius speciei: serenitates: pluuia: tempestates: ceteraque diuersa talia. Quam rem a fortiori arguere ualemus: cum sydera hec in uoluntates hominum equidem possint: quas dominus liberas creauit: ut non raro comprehendamus illas syderum horum uirtute sepenumero commoueri: ad bella gerenda inclinari: ad pacem faciendam commoueri: que omnia noscimus ex astronomis pronuntiata propterea Aristoteles interrogatus: ut quid plate herbe ceteraque talia uno eodemque modo semper habebunt. Respondit quoniam ab intelligentia non errante gubernantur. Que res & principes non latet: cum in eis sentiant non raro in amore martini & aliose magis se trahi quam periri quodque in ludentibus cernimus: ut superueniens in cognitus: alterum cupiat ex eis lucrari: reliquum perdere. Quorum effectuum causa non nisi in celestium influxum reduci potest. Equidem arbitrandum est ut diximus esse. Nam quemadmodum ad bene esse populorum & torius uite poliuice ac yconomice necessarius ordo est: eaque dependentia ut inferior superiori obediat: quoniam aliter omnia tenderent in ruinam. Sic necessarius est ordo horum inferiorum ad superiora: & eorum in ea influxus. Secus autem omnia in ruinam tenderent. Propterea dionysius auri pagas: cum cerneret solem obscurari preter syderum ordinem: cursumque suum: ait iesu in croce pendente: aut deus & natura patitur: aut totius mundi machina destruetur. Quibus ex omnibus plane accipi potest: etiam quadam ciuili dignitate inferiora hec in fluxum & proprietates eorum a syderibus suscipe. Quamobrem in libello nouem iudicum scribitur: Omnis mundane geniture conditio: ex planetis eorumque signis tanquam ex lapide magnetis dependet. Dicamus ergo ut quemadmodum in maiori multo cernimus elementa ex quibus componitur grades

variasq; mutationes suscipere & alterationes: ut in plantis sterilitatem & abundantiam: et in aere pluvias et tempestates: serenitatem in aëre defectum: abundantiam. Ita syderum uirtute mudum paruū: quoniam hominem varias in se mutationes et alterationes suscipere debere: ut indisponatur nunc ad febres: nunc ad dolores: nunc ad reumatismata: nunc ad pleureses: ut indies contingere uideamus. Preterea si/ cut comprehendimus in plantis et similibus: proprietates a syderibus suscipere: ut reubar/ barum pprietatem educēdi coleram: et turbit flegma. Ita iudicandum est humores humani corporis in suis motibus pprietatem suscipere qua uidelicet colera moueatur de tertio i tertiu et melancolia de quarto in quantum: flegma oī die et sero. sanguis omni die et mane. dominū uero hunc et influxum in has humiditates de clarat aque motus maris: & paucitas humidi/ tatis in conchilibus. cum horum causa lune at tribuatur. Cum itaq; cernamus lunam frigidā et humidam motum talē diurnū aque p̄stare. Ita et in corpore humano flanti motum dabit diurnum. et idem de aliis humoribus iudican/ dum erit. proprietatē sui motus a planeta sibi in qualitatibus simili sumere. ut colera a Marte melancolia a Saturno. sanguis a sole. Est itaq; arbitrandum citius colera de tertio in tertium mouetur. Ita et matrem de tertio in tertium in hec inferiora magis influere. Vt quēadmodū motus humorum diebus mensurantur: ita pla/ netarum motus per annos. Quibus inducitur de tertio in tertium annum febres colericas: et de colera egritudines magis multiplicari. sicq; aerem ad calidum et siccum magis distempe/ rari in influentia occurrat contraria. Similiq; mō de melancolia dicendum: qd cū de quanto in quantum moueatur sic et Saturnus de quanto in quantum influat qui cum frigidus sit et siccus frigiditatem influat et siccitatem. duas has qua/ litates principis uite cōtraria: ex quibus sic ui/ uentia debilitantur magis. Quam rem aperte sentimus cum uideamus de quarto in quartū pecora pastorum auctoritate: de quarto i quar/ tum sterilia fieri: et fetus qui nascuntur debili/ ores esse. Hocq; manifeste comprehendimus in humanis corporibus contingere: ut mulie/ res eo in anno plus solito abortiri: fetusq; exi/ liores esse. plūtas fructus aut pauciores aut exi/ liores aut nullos pducere. Nam horum esse/ ctuū cum nulla assignari possit inferior causa: necessario talium causa ex superioribus erit.

Cum itaq; nullum sydus sit ita uiuentibus ob/ uium: merito suarum qualitarum ut Saturnus: plane erit concedendum sic Saturnū de quanto in quantum in hec inferiora suas qualitates in/ fluere: qualitatibus uite contrarias: quibus eo influxu: hominum corpora ceteraq; uiuentia debilitant. Erit ergo concludendū eo in anno corpora humana debiliora facta esse. Cumq; ad balnea non proficiscatur nisi ex egritudine homines debiles facti: sic addentes debilitatē quam ex eorum euacuatione consequuntur: pri/ ori debilitati pericula plurima incurrunt. et q/ erant ualde debiles et natura exiles a uita sepe numero exalāt. Quare alexander affrodiseos cum interrogaretur: ut quid natus octimēsis non uiuit. Respondit quoniam in octauo mēse setui superuenit saturni influxus: qui sua frigi/ ditate et siccitate natum debiliat: qui cum de/ bilis prius factus esset in septimo: ob motum quem fecerat. nam in septimo fetus sic comple/ tus inordinate mouetur exitum querens. acci/ dit propter debilitatem debilitat i cōiūctā illi mori. et ad grandia nocumenta consequenda: accidit aeris loci distemperantia notabilis: ad frigiditatem et siccitatem declinans: cum ad in/ tra mōtes lapideos sita sint. qui aer influxu tali distemperatur magis: sic amplius corpora de/ bilitans. Addoq; qd cum aqua sua in calidi/ tate naturali amplius remittatur. sic et i uirtute sua remitti facile putandum est. Ex quibus intelligatur qd transportata ad alium locum: sic in suo calore multum remissa: aut eo priuata: notabiles effectus non est pductiua. Nā igne calefacta non eam consequitur uirtutem: quā ex calore suo naturali habet. Ex his itaq; inferamus non ualde utile esse eo in anno ad balnea talia se transferri. Quod si necessitas co/ geret: cui lex nō imponitur: talis translatio fiat peritissimi medici consilio: minorando uices: interponendo dies: in eis minus morari: & ce/ tera similia obseruare. Infertur secundo. hoc eodem anno febres quartanas multiplicari. ut meo tempore uidi ferrarie. i. q. 60. plurimas et plurimas regnasse quartanas.

Capitulum de obseruando cultu
ab his qui se balneare uolunt.

m AGNA ETENIM DE/
bet esse in recipiēdis balneis
obseruantia: Tum neglecta

cum fuerint: homines sic facile ad prauas p[er]du-
cat egritudines. tum q[ui]n magna sint uenerati-
one digna. Nam apud ueteres nostros tanta
cum ueneratione celebrata fuerunt: ut alterum
in terris apollinem illa esse profiterentur. Nam
cum ex eis omnes morbi tolli: om[ne]sq[ue] egritu-
dines domari cernerent. sic ea ueluti deum co-
lere non dubitarunt. Propter quod ut actum
Aristotiles ea facerrima uocat. et equidem ui-
demus nodatas duras fixasq[ue] egritudines cum
medicorum beneficio curari non possunt: etiā
sic nostro in tēpore eas illas balneis cōmittere.
ut id dicere uoluerint: quod si balneorum uir-
tutibus non tollantur: nullus est alius sanatio-
nis locus. Obsecro itaq[ue] & uos obtestor qui
balneorum beneficio gaudere cupitis: ut in
eorum obseruado cultu tanto cum periculo:
tamq[ue] cum parua ueneratione negligētia uos
non comprehendat. ne quod indebito regimine
uestro uobis cōtingit illis attributis. Est enim
balneum sanctarum quoddam magno hono-
re dignum: cui rerum omnium sūmus opifex
non pauciores ei uirtutes condonauit his quas
herbis mineralibus radicibusq[ue] omnibus. qui-
bus ut medici ipsi langores omnes curare &
ab his corpora absoluer[unt] sūma cura diligētiaq[ue]
student. unde Galie. 6. de i[gn]e. Non inue-
nitur aqua per se calida que non participet ali-
qua medicinali uirtute. Cum itaq[ue] quis ad
balnea se transire uoluerit: in primis eius cor-
poris dispositionem recte contempletur. ut si
febriens fuerit. si complexione debilis. ac reso-
lubilis multū. si habitudine: nimīū gracilis: ac
natura macer. ut si in compositiōe mēbra sper-
marica non robusta sed debila fuerint. quibus
in casibus a terris naturalib[us]: q[uia] calidis siccis
resoluentibus exiccantibus se abstineat. Nam
tales omnes sic ex balneis talibus magnū pe-
riculum incurrūt. Quibus accipiat error eo-
rum q[ui] febrientes consulunt balnea proficisci.
de qua re supra actum de balneo calido & hu-
mido. Patet secundo error eorum q[ui] egrotātes
ut asmaticos ydropicos ceterosq[ue] tales sic con-
sulant: non aduertentes ad hec de quibus scri-
ptum est. Vnde meo in tempore ex inaduentē-
tia tali uidi famosum uirum montem cum uita
cōmutare. Contemplant[ur] itaq[ue] sic omnes cor-
poris particule: resq[ue] naturales omnes: consue-
tudo: tempus. anni: etas: ceteraq[ue] talia in solu-
tione consideranda. de quibus supra. Cum ex
balneo notabilis euacuatio consequatur. non
enī in ludo schacoz miles ita custodiri debet:

ut ludus totus perdat[ur]. Lector confideret.
Secundo si cetera nō obstant anteq[ue] ad balnea
se transferant: emundare corpus & a superflui-
tatib[us] curare debet: ueluti si uaticum quoddā
celeste & saluiferum sit assumpturus. Neq[ue]
in omnibus unica canoni huic satisfaciēt euacua-
tio. Nam corpora repleta & cacochima:
pluribus indigent euacuatiōibus: anteq[uam] sic
ad balnea se transferant: neq[ue] ut actum unica
contenti sint. Nam cū peccent humores multi
& euacuari debite nō fuerint: caliditate balnei
eliquante & humores dissolvente. Et primo
eorum cum bonis cōmixtio: deinde eoz flu-
xus ad loca debilia: & resolutio subtilis & re-
manentia grossi. quamobrem multe ex postea
accidunt egritudines incognite & prauae: quia
ut febres apostemata & huiusmodi. Hoc itaq[ue]
saluifero remedio prius se muniant ut uaticū
assumentes confessione. Quibus inducitur q[uod]
non absq[ue] periculo homines se balneant in eis
gratia tantūmodo delectationis ac lasciuie: q[uod]
si eo pro tempore ilico egritudines non incur-
runt: id eis simile accidet quod ex assumptiōe
paucor[um] ciboz scribitur a principe primi. tertia.
de regimine comestitiōis. Ille uero in quo male
digeruntur nutrientia nō decipiat[ur]: quoniam
post dies in ipso mali generabuntur humores
egritudines facientes & p[er]necantes. Aliqui ta-
mē sunt robusti & fortes: qui sic ex eis ledi nō
uidentur: ut rustici quos in eis longo tempore
stare uidi: nulla penitus euacuatiōe precedēte
& tu cōsidera. Nam que dicta sunt debilib[us]
& delicatis & ociosis magis applicantur. Ru-
stici quidem forti & ex continuo exercitio: ue-
luti munda corpora esse uidentur: qui nō nisi
grandi ex causa succumbunt. Tertia q[uod] in-
traturus balneum quātum laboris & exercitii
in itinere passus fuerit: equo animo contem-
pletur si contractus si fatigatus nimis. Quam-
obrem sic lassus non ilico balneum ingredia[re]
sed corporis quietē expectet: ne ex balneo sic
nocere[re]t. Quare princeps primi. secūda. capi-
tulo: quidā ornate. Qui autē uoluerit in ter-
ris balneari: oportebit ut i eis balneet quiete
et suauiter: ordinatim et nō subito. Quo ex di-
cto docti fiant qui ex lōginquis locis eques et
incōmode pedes se ad balnea transferūt: quā-
obrem distantiam et corporis lassitudinē prius
bene coniecturari oportet. Ita ut quis uno die
alius secūdo: de tenio uel quarto quiescat: pri-
usquā balneum ingrediat[ur]: quem canonem
multi postponentes: nimīū sua sanitate cupidi

sic peccantes supplicio nō uocabūt. Quarto aeris qualitatem recte contemplet: si frigidus nimis: si uentosus: si pluuiosusq; fuerit quibus in casibus balnea discoopta non ingrediantur. Nam ex eorum ingressu & egressu multū nocetur corpus: cum aer talis fuerit. fontescq; eorū & ipsa etiam balnea sic cōmixtione pluuialis aque: ac aeris frigiditate & uento: ut supra pre cedenti capitulo. & corpora humana nō parū alterat. Preterea sepe cōsului ut eis in tempore bus tina i camera clausa prepararetur: que aqua balnea impleatur: in qua patiens se balnear: du ciam recipiat & huiusmodi. Quinto ut eli/gatur hora diei conueniens: quia frigidior ma ne post solis ortum per horā: quō in tempore: sperandum est aerē sic a uaporibus nocturnis mundatum esse. Sero autem circa uesperas & non nisi completa digestiōe prandii: & hic cōmuniter. Nam dicitur cōmuniter. quoniā bal nea petrioli aliam electiōnem habent: de qbus suo loco infra. Corpora natq; illis horis sunt magis fortia: & minus apta a caliditate resolui. Intrent itaq; uentre uacuo quia stomacho: ne cibus indigestus ad membra trahat: siq; mul tarū egritudinū causa: ut supra de balneo hu mido calido: & tu ibi. Sed queret rationa biliter aliquis si licet & in meridie aliquid co medere. Dicendum q; in cōsuetis & resolutis: non est comestio meridiana uitupanda: ubi le uis sit & moderate facta. unde cibus debet esse facilis digestiōis pauce quātitatis: alteratiuus magis ut sit cibus & medicina. ut uerbi gratia in consuetis ut diacucurbita: aut confectio de triasandalis: aut manus christi platum sandali zatum: cum offa in utro debili. aut confectio alia facta cum amigdalīs. ita ut non eleuet in gradu caliditatis. In resolutis uero fortassis o ponebit administrare ouū sorbile alteratum: quia in aceto coctum cū cortice suo aut i aqua fufum: & huiusmodi consideret prudens. Sexto q; sic intraturus: beneficiū uētris primo habeat: urinam deponat ut ei possibile est ante uel natura ut suppositorio aut cum clisteri: uel saltē habere pcutet. Quod si omni die id fieri nō poterit: saltem tertia die habeat oīno. ne ma terie ille a caliditate commote: ad loca debilia trāseant egritudines in eis inducendo. Et p isto dubitat si sic in balneo stantes uel ingredi entes uti possint pilulis & huiusmodi. pilulis solutius ut cōiter cōsulit. Dicendū q; sic. sed q; querentes uentris solutiōem cum his: ad mi nus post taliū assumptiōnem stent horis. xiiii.

antēq; balneum ingrediantur. ita ut extimē tā lia operatiōem suam compleuisse: ne balneū illam impediāt: cuius est materias ab interiori bus ad exteriora trahere. Medicine autē ope ratio huic contraria existit: cum per balneum materie moueant ab intus ad extra. & p medi cinam ab extra ad intus. Quibus accipiat q; pilule tarde operatiōis ut elefangine cetereq; tales que stare cōsueuerūt. xx. horis & ultra in operando nō sunt talibus cōuenientes. Et hic colligat lector errorem cōmunem & precipue cum eadem in die ingreditur balneum uerum arbitror siue fuerint fortes siue debiles: ea die balneum non intrare consultius esse. Contem pletur etiā uirtus totius ne multum debilis sit: Neq; ex pilulis laxata nimis: si fortes fuerint: quoniam eo in casu alia expectetur dies. Septimo q; sic accedentes ingressuri balneum pannis se muniant: & magis cum ab eo egre diuntur: ne frigiditate aeris: stante tantog; po rotum apertione q; plurimū ledant. Octauo cum balneū ingredit a loco a fonte distantiori incipiat: seq; sic paulatim uersus fontem mo ueat: cum ex eo magis calefieri cupit. uerū ut supra complexio cōsideretur: uirtus & cetera dicta: quoniam colerica corpora non tantū pa tiuntur caliditatem ut flegmatica: & debilia ut fortia. Quibus ex rebus nō raro oportet & bal nea sua in caliditate moderate: quemadmodū indies sit. sepeq; fieri feci. phibēdo ingressum aque in balneum per totam noctē. & si mane fuit plus debiliq; tepesfactum: iussi canale apiri quo aqua calidior fluit: & baculis deinde agi tari & cōmisceri usq; ad quesitum temperamē tum: quoniam non omnia corpora equalem possunt pati caliditatem. sicq; in die operatus sum ut in sero cōmodum habeat. Et hic ad ueniat q; balneum mūdificetur quoniam ex ingressu leproforum scabiosoz & huiusmōi: nō raro inficitur: considera. Nono q; mora eius in balneo sit a quarto hore usq; ad horam quo in tempore semper tolerantia uirtutis con templetur: ne in ea transitus fiat quo corpus multum debilitetur. sic enim maior & minor terminus designatur cōmunis. Sunt enim qui balnea lōgis in horis tolerant: ut uiderim plu ries scabiosos quosdam: & iuncturis lefos ul tra horas quatuor in eis continue permanere. Et nōnulli terminū hunc scribunt non assignā tes tempus: sed dicentes usq; ad uirtutis tole rantiam. qui si cum prudentia moderatus erit: non uituperatur. Ceteriq; usq; ad uirtutis de/

bilitatem exclusiue & hi cū primis coincidere videntur. Et ex his deducit q̄ calide complexionis existens rare texture humorū subtiliū a generatione: uel ex tempore debilis: longam in balneo moram euitare debet. Patet correlatiū quoniā ex ea sic piculum est: ne ad piculosam & nō recuperandam debilitatem ex forti resolutione deducat. patet intelligenti. Inferet secūdo q̄ fontes pingues nō resolubiles ex facili frigidi & humidi longiorem morā cōtrahere possunt &c. Et nota q̄ in balneo stans neq̄ bibere neq̄ comedere debet propter pericula immunitatis. Contra lasciuos & bestiales quos uidi uerum si sic ingrediens ex ingressu aptus est incurrere lipotomiam: tunc conceditur panis infusus in uino granatorum. Decimo cū balneum egreditur: panno lineo mūdetur & alio operimento cooperiant: & ilico ad lectū trāseat: decenter stet coopertus: & in eo etiā sudet. siq̄ mora eius in eo circa horam: deinde bene exiccetur: & se decenter uestiat. Nunquid somnus eo in tpe cōueniat: cum sudorē magis puocet. cum princeps dicat: somnus fortis omnes retinet euacuationes preterq̄ sudorem. Nā illum prouocat & prouocando debilitare uidetur: propter fortem resolutionem. Dicendum q̄ somnus cōpetit propterea q̄ uirtutem ac uirtutes ex balneo laxatas cōfortat. unde de somno & uigilia Auerrois. somnus est ligamentū uirtutum cōfortatioq̄ earum. Item multe sunt supfluitates sic ex balneo mote & sub cute retente: que uirtute somni sic eas ad extra propellens resoluūt: unde corpus magis mūdatur. quare consideretur quod de somno dicitur: in de balneis delaporetur infra indubio. Vnde cū cum etiā post somnū & quietem in lecto uēositates aliquę & uapores caliditate balnei sint generate: que omnia exercitio & motu corporis debito sic resoluti apte sint: debet balneatus sic ex lecto surgens: quodam leui exercitio moueri si potest. neq̄ hoc fiat in aere frigido uel uentoso propter apertioem porositatū: sed potius in camera. deinde cum sic ad temperiē naturalē pductus erit: & calor balnei quietus cibeat. Et dictum est si pōt quoniā quādo nō potest: ut quia paralyticus aut aliter impeditur: tunc loco exercitii fricationes fiant: que uicarie sunt exercitii. Vñ princeps primi. temia Et q̄ in fricatione attendit est supfluitatum in musculis retentaḡ resolutio ex eo q̄ exercitiū nō euacuat ut euaporet & nō accidat fatigatio Et oportet quidem ut hec frictio molliter fiat

& est ex macrefactione que macrescere facit & tu considera. Quod si aut ob dolorem: aut ulcera: aut aliquod tale impediens fricationes fieri non possent. Consulendū est ad assumptioem suppositorii ex melle aut ex radice bliis uel lili celestis: uel lardonis: uel suppositorii de seipo anteq̄ comedat. Duodecimo quibus p̄ actis se ad mensam ponat cum cibariis debite qualitatē & quātitatis. qualitas quidem ut sit facile digestibile: cū iam stomachus sit ex balneo in calore & uigore aliquantū resolutus. Sintq̄ boni nutrimenti & non multe supfluitatis: quare oua sorbilia si cetera consentiunt: sunt maxime convenientia. Carnes etiam temperate ut pullorum hedorum uituli lactantis: auicularum paruarū caponū fasianoḡ pdiciū: caprioli iuuenis. Terio modo sint nauseatiua multum pinguiā opilatiua multū grossa: neq̄ calida multum. ppter quod nō laudat colūbi iuuenes: qualescuntures pingues ualde: laudemuli turdi: neq̄ passerēs. pastilicia antiolee & huiusmodi uituperantur. & salie dure & atque. Piscibus laudatis & elixis uti potest. A fructibus abstinere debet: quoniam etiam ob balnei caliditatem sic facilius ad putredinē & ebullitioem preparantur. quemadmodū ppter caliditatem in febricitibus. unde prima quartia de cura putridarum. Et omnes fructus nocent febricitantibus ppter corruptioem & ebullitioem eorum in stomacho. & tu considera errorē cōmunē. Et quoniam tempus balneoḡ est tēpus fructuū: in his homo moderare se debet maxime quando est ad eos assumēdos nimia uoluntas. Verum sic adducendus est canon yporum deterioribus & detestabilior quidem melioribus est appetendus. i. appetitui dandus qui sic eius corrigit maliciā granatū: arantiū limon non salit & huiusmodi nō uitupant. Quantitasq̄ contempletur: quoniam portitor quia stomachus iam sic resolutus: tantū ut prius quantitatem portare non potest. Comedat itaq̄ infra terminos comestiois consuete plus & minus ut percipit stomachum suū tolerare posse. Nō enim nimis parua esse debet. ne minor q̄ debet restauratio fiat: cum tali egeat propter balnei resolutionem &c. neq̄ magna cum illa stomachus iam debilitatus bene digerere minime posset. A lacte abstinere: & si quādo q̄ eo uti uoluerit: sit eius usus ante cibaria alia Caseo ad sigilandū stomachum uti poterit. Et breuiter ab omnibus corruptibilibus facile: et inflamabilibus & calidis exiccationis abstinere

propter quod uino potenti non utatur: sed me-
diocri uinositatis: inspecta semp cōsuetudine
tenore uirtutis: etate & huiusmodi. contra quē
canonem quasi omnes operantur: Hoc tamen
loco non uitupero in prima assumptōe mense
& precipue in consuetis & debilibus frigidis
natura: offam cum uino aromatico faciam.
Vinū laudatur album subtile cerefolium: uitu-
peratur stipiticum grossum quod sane intelligi
habet nō uidelicet pticularis mēbri lesio illud
magis ad se uocaret: ut podagra. Sed quid de
aqua frigida dicemus. primū dicendum q̄ po-
tus aque frigide ieiuno stomacho post balneū
summe uitupatus est. quoniam aqua sic aptis po-
rostatibus mēbroz inuiscosq̄ p ea penetrat
sua cum frigiditate ledens eorum digestiuam
impediens. Et est sentētia principis primi tertia
viii. ca. Quibus infertur q̄ etiam sic cum uino
cōmixta faciens ipsum magis penetrare nullū
uidet̄ afferre iuuamētū: sed potius nocumētū.
Quo infert̄ secundo q̄ si fieri pōt dimittenda
est: & uino solo non potenti utendū. Sed dices
quomō tanta in siti eius cum uino solo fiet ex-
tinctio: in quam forte balneantes sic incutunt
Dicēdum q̄ ubi uinū pauciferum tale haberi
non poterit: minus mala est aqua cocta cū qua
sic refrangi uinū poterit. Quod si aqua frigida
cōsuetus fuerit: sitq̄ corpus bēe robustū & me-
bra interiora talia fuerint: poterit & uinū cum
mea limphare et semper declinet ad paucitatē
ut poterit. Et hic cōsidera si errant qui cōsulūt
post exitum balnei aquam ordeī uel aquā co-
ctam simplicem cum uino granatoz assumi:
ob epatis inflāmtoem phibendam. Quod si
siti molestabit̄ inter cibū & cibū hic potus cō-
mendabitur: ex aqua ordeī uel simplici: cocta
cum quarta parte uini granatoz acetosoz uel
muzorum & pauco zuccari. puto enim aquā
ordeī sic exhibitam ut alteratiuū quoddā stāte
caliditate extranea balnei resistente frigiditate
eius sic non multum nocere sed magis iuuare
ut p̄sepe in febrientibus apparet. Aceto etiam
uti potest si cetera consentient: ut q̄ non adsit
iuncturarum ac neruorum lesio & huiusmōi.
Conueniūt ex herbis lactuca endiuiā scariola
portulaca: blitis: caulis: borago: spinachia: cu-
cubita & similia. Et cum his loco aceti pote-
rit uti uino granatorum cum salutiū queret.
Confert & brodium cicerum rubeoz: petrosi-
linus: feniculus & alia aperientia. Tertiode-
cimo q̄ sic cibatus ut supra post cibum q̄scat
per horam cum media: qui si sic se ex balneo

lassatum sentiret: dormiat p horam & plus: ut
sibi uidebit̄ expedire. Cōsimiliter si cōsuetus
fuerit sic somno. Nam ut actum fortificabitur
uirtus &c. Post autem somnū factum si balne-
andus fuerit tumore iuncturaz lesus: aut aliā
dispositōnem humidam in membro uno ha-
buerit uel in duobus: p qua necessariū fuerit
lutum & cenum balneorū: tūc eo casu poterit
illud membrū uel loca plura luto sic linire ca-
lido enīe. Quod si calidum nō fuerit aqua fon-
tis calefiat. & mora luti super membrū sit per
horam & ultra ut uidebitur: & semp calidum
teneatur: & renouetur ut expediens erit. Verū
hoc tempore & in his dispositōibus a q̄busdā
laudatur statio super fumū: quod nō cōmēdo
quoniam fumus aliter totum corpus alterat: in
una parte corporis sumptus q̄ lutum ut expe-
rientia notat. Debet & postea ante ingressum
balnei de sero exercitio molli uti in confortati-
onem membrorū. Deinde ingrediat̄ secundo
balneum cum canonibus ut supra. f. q̄ exiens
sit pannis tectus: ingrediat̄ lectū sudet cibetq̄
ut actum. Verum sunt q̄dam laudantes ut per
horam post cenam sic ceno liniant: quod non
cōmēdo: quoniam sic resoluta uirtus ampliori
molestatiōe non eget: q̄nimo ex tali debilitari
uidetur. Propterea debet medicus consulens
prudens esse: & balneādi uirtutem cōsiderare
quoniam plurimi repiunt̄ qui sic binā in die bal-
neatiōem minime tolerare possunt: quoniam
debiles sunt & facile resolubiles. Quarto
decimo q̄ il possibile est balneū omni die mu-
tet̄: & noua scaturiat aqua: uel saltem una die
sic & alia non. Nam uidemus prima die aquā
sic ex fonte uenientem claram limpidam usq̄
ad fundum. cum autē stat duobus diebus: nec
circa mutatur ad uiridem colorem: qui in ea si
gnificat iam frigiditate aeris lesam eē: quoniam
etiam iam ab intrinseco se adiuvat: ut ad frigi-
ditatem naturalem redeat. Et est locus specula-
tionis: quoniam aqua calida ad maiorem frigi-
ditatē se reducit q̄ sit frigiditas cōtinentis. Sitq̄
mundatum ne ingressu aliorum uel multorū
hominū imūdatoz maculatoz: ut scabioforū
& huiusmodi sit defecātū. Quintodecimo
balneatus a coitu abstineat oīno cum ex coitu
multum debilitetur: cum ex eo euacuat̄ utilis
supfluitas ultimi alimenti cum qua fit emissio
spirituū multorum corpus inaniū relinquētū
Et iam ex caliditate balnei sic sit resolutū: neq̄
in uesperis balneum ingrediat̄ nō octo trāsu-
erint hore ab hora prandii aut plus: quoniam

multi sunt qui tardam habent digestionem. et ideo tales prius bene considerent descensum cibi a stomacho suo antequam illud ingradientur unde omnibus unica regula sic dari non potest. Nam cum supra de balneo aque simplicis calido: sic stante cibo in stomacho sit attractio eius ad membra indigesti. unde accidunt opilati/ões & cetera. Et tu ibi. Neque de sero debet esse tanta mora ut de mane. prope quam uirtus fortior est in mane melius impressionem balnei toleras

Positis sic canonibus in generali in assumptione aque termarum obseruandis. ponentur quidam particulares alii ad particulares egritudines: pro quibus communiter homines ad balnea se transferunt.

RIMVS QUOD uolentes cerebrum ex du/ cia aqua confortare ubi. si sit chatarus frigidus & humidus: aut humidus non multum calidus: aut palefis siue mollificatio. aut emigranea siue omonopagia antiqua. seruandis prius commemoratis. si locus ducie paratus est ipsam assumat ut statim de ea Si uero non prepararet eam hoc modo uidelicet heat sculam magnam in alto positam ut uide licet spacium trium uel quatuor pedum eleuata a loco in quo iacere debet caput: & in fundo perforata: et eius foramen ad rotunditalem digiti parui: cum canula in ligno ut possit aperiri et claudi ad libitum. et heat seruientem que continue dum aqua exiuerit a scula sic successiue impleat. quo pacto ascendat scammum eo in loco super quem se possit eger corpore resupio: et inapite possit pileum in medio perforatum ita ut puenire possit usque ad aures et ad medium frontis. Quod si pileum non haberit: caput caputergio sic circuncirca siue circulariter muniat: ut aqua descensus ad sinum et alias partes inferiores impediat. Et tunc in primo casu recipiat duciam super bregma et est locus ad quem puenit extremitas digiti medii cum extremitas manus ponit super na sum. et reliqua pars ad uentrem extendit. In eo autem loco eodem cauterium datur ad retinendum chatarum. In 2. casu quia ubi aderit mollificatio recipiatur ducia in occipite: quam ibi sunt nervorum origines: ex quarum opilatio repletioque accidit palefis & mollificatio. In tercio. uero sumat super partem lesam quia media aut supra totum. descensus aut ducie indefinenter esse debet quousque

cerebrum notabiliter se calefactum esse sentiet. nam in quibusdam citius: in aliis tardius: atenta raritate & densitate cranei. usque hora una est spacium cœ. Vbi uero ducia sit absque instrumento ut in balneis senarum actum est: recipiat ut dictum. Quod si fuerit in maiori quantitate fluens quam cum scula: debet eius descensus meturari ad tolerantiam uirtutis & cerebri caliditatem receptam considera. Laudo tamen in prima die ac secunda. ut cum minori quantitate preceat seruetur quod ex me sue sepe memoratum est. a facilioribus icho adu erit se Quod si contingat his duciam in die recipi: minor sit mora in sero quam mane propter causam dictam. Secundus quod hypofantici ydropici maius iuuamentum recipiunt ex ipsastratione cum luto totius corporis: quam ex balneatione aqua. quare illud primo experiant. neque secundo utantur nisi in fine cum discedere uoluerint. quo in tempore in balneo aquoso se mudent & lauent: et ilico se exiccent Et ego arbitror tipanicis idem plus conferre Licet aliquibus plus placeat fumus balnei siue uapor sic receptus. Nam primi secunda. sen prius. ultio capitulo et ex his que uehementer supfluitantes resoluunt et minuunt est iherusalem sepeliri et in ea uolutari: & in calido sole fricari. Cum itaque lutum hoc calidum potius quam arena: cum his conditi onibus sit rationale uidetur lutum hoc plus uapore conferre: cuius uigor debilis est. Et illi idem concedunt semper in omnibus egritudinibus experientiam habuisse: in quibus requirit resolutio pluris iuuamenti fuisse balneum luteum siue cenosum cum potentius reddatur ex substantie densitate. pariter modo in ascliticiis dicendum ex causa frigida sic factis. Loquor de balneis quorum aqua non potatur. Nam aqua eius quod potatur fortassis efficaciter faciet operationem: ut illa de laporeta de qua actum. Tenuis que empirici asmatice absque uulcere pulmonis laborantes: ex potu aquae balnei ut actum iuuamentum magnam recipiunt. quoniam et statio in eo secundum que supra limitatum: et de eis dictum est. Quartus patientes colicam siue iliacam absque lapide renum: ex aqua balnei clisterizata magnam inde recipiunt iuuamentum: et maius si cum lib. i. aque fontis misceantur uncie tres olei laurini rutacei aut de cherua. Quintus & non est postergandus: que herniaci ex causa uetosa et aquosa et carnosa non consummata plurimum iuuantur ex balneo hoc modo uidelicet primo recipiant fumum: deinde facta fomentatione tali per quartum hore emplastre locum cum luto balnei in quo comixta fuerit decima pars sulfuris uiui puluerizati. & plures hac uia sanati sunt. Sextus

q se balneantes ppter duriciem neruoz & cōtractionem et gratia sedatōis doloris: luto iam dicto membra lesa liniant & emplastrent. Nā eius uirtutis est ut aqua & fortius imprimat: & longiori tpe actio eius durat: quia sic nō facile resoluit ut patet. Et plures sunt medici q i hoc luto non paruum habent cōsidentiam. uerum quando querit uelox penetratio caliditatis in membris actualis: magis iuuamētū recipit ex fumo siue uapore aque. unde in mollificatiōe duricie mēbrorū & contractiōe: certe magnū reperi iuuamētum. Nam uapor aque penetrat multū: tū sua caliditate humiditātē molliētē deferens: quod de luto non accidit & aqua. Et hoc adde defēsiuū phibēs cursum materierū ad membra debilia. 2. sandarace. 3. iiii. amili. unc. i. rosarū acatie balaustrarū spodiū ypogisti dos. an. 3. ii. siē mēthe. 3. iiii. farie uolatiue molēdini. unc. i. 5. succi plātaginis. unc. vii. aut loco eius accipiat aqua sublimationis eius uittella oui. ii. numero: terātur hec omnia in mortario plumbeo cum suo pistello: & fiat linimētum: de quo mēbra sic lesa inungi debent post exitū & ligari cū panno cōueniēis adherētie.

Linimentū bonū ad remouendū duriciē et cōtractiōes que in mēbris repiunt: q applicari debet p horā post exitū circūferētiā sup membra lesa. 2. oleorū de sisanio amigdalorū dulciū & utrūq; recēs sit. 3. i. 5. uittella ouoz numero. ii. medulle cruriū bouis: sepi arietis: ponant in mortario & diligenter incorporent & in fine addat armoniaci dissoluti cū aceto: 3. x. & incorporent: Est medicamē nobilis iuuamenti. Quod si magis anodinū cupis adde unc. iiii. olei de camomilla. qd si desiderabis ipsum esse magis mitigatiuum doloris: addas opii. 3. i. neq; poterit opii in hac compositiōe nocere: ut patet intelligenti. Et hi sunt canones addendi in accessu ad balnea. Nam de his qui attendendi sunt post discessum: in canonibus balnei delaporeta dicitur. Quibus sic pactis ueniam ad aliqua accidētia que in balneis sic cōmunibus cōmuniter accidere solept. Nam de his que in de balneis delaporeta: et de ipsis canonibus obseruandis in assumptiōe balnei delaporeta dicit post suo loco: cum a balneis aliis balneum de laporeta speciale regimē habeat ut infra.

De accidentibus ex balneis
euenire consuetis.

CTO SVNT ACCI/

dēta ex balneo euenire cōsuetū: uidelicet uigilia imoderata sitis: capitis dolor. cōstipatio uētris: supflus sudor urine pūctio siue ardor defluxus reumatif. pstratio

appetitus. Quotiā existimandū est uigilia caliditate balnei & sua siccitate pūctire: que sunt due sortes cause ipsius. hinc obuiando dentur infrigidantia & humectantia: ut ē lactuca: portulaca & huiusmodi. & somnū inducentia: ut papauer albū. ut uerbi gratia: sero comedatur lactuca: endiuia: scariola: aut portulaca. Aut dissoluant semina papaueris albi i brodio feruli. Item comedat semen papaueris confectū. Itē sumat syrupus de papauere. unc. i. cū aqua lactuce aut sublimatiōis nenulatis. unc. iiii. sero post cenam cū itur dormitū. Aut sumat ex pilulis somniferis una uel due: ut sunt pilule de cinaglossa: mesue de chataro dicte pilule alchaiber fiant lotiones extremitatum ex matre uiolarū malua & huiusmodi. Cōtra secūdū 2. syrupi uiolati aut rosati cum aqua simplici cocta: aut sublimatiōis lactuce endiuie & huiusmodi. Ad idem aqua cocta cū uino granatorū & zuccaro: aqua ordeī cū zuccaro. Item p nobilibus syrupus de ribes: de berberis: uel uinū de berberis cum aqua cocta & zucharo & similibus. Quidā exhibent aquā coctā cum paucō uini: quidā aquam ordeī cum zucharo.

Contra tertiū si ex eleuatiōe fuerit uaporū calidorū balnei: ualeat que i secūdo dicta sunt: & etiā que phibent eleuatiōē uaporū ad caput ut diacitoniten absq; speciebus: coriandrū preparatū: & una cooptura cooptū: grana granatorū et similia frigida stiptica. Item ualeat assumptio pilularū deponētū materiā post cenā assumptarū. ut pilule de aloē solo ifuso i succo rosarū uel endiuie uel acetose et alie cōsimiles Valent & linimēta capiti facta: ut ex albumie ouorum aceto aqua ro. succo plantaginis uel uiolarū uel solatri & similitū: & cum aq; corū ut melius haberi poterit: aliqua ex his adiūcē cōmiscant: & cum petia in eis infusa timporibus & fronti applicet & sepe renouet. Cōsimiliter opandū si pp caliditatem in capite impressam euenit ex ducia accepta. Contra quantū utat mollitiuis ut est decoctio prunorū tamarindorum uiolarum: syrupus uiolatus cū aqua ordeī exconicati bene bullita: aqua decoctionis fructuum mesue. Itē utat cassia clisteri

ex maluis: matribus uiolage: blitis. Item recipe
aloes syrupi lupulog: syrupi uiolati. an. 3. ii.
masticis croci an. 3. iiii. infundant in eis aloes
per nocte & die: & etiam per duos usq; ad tres
& post exiccatione fiat pilule leui igne uel in
sole facte. ex qbus secundo accipiat usq; ad tres
ante cenam p horam. & e solutiū benedictū.
Et consulo q; eo sero non ingrediat balneum:
quonia ut actum sic impediret opera eorū per
balneum trahēs materiā ad cōtrariū pilularū.
Cōtra quintum sudor ex balneo pueniēs nō
est cohibēdus: nisi exuberet & uirtutē deiciat.
quo cāu utendū est regimine frigido: utendo
rebus acribus acetosis gelaticio cōditis ex gra
natis lactucis & similibus. In secūdo et tertio
pedibus animalū cū aceto: si cetera cōsentiant
panico lacte cocto. Et quidā sūme cōmendant
ad sedandum sudorē iuscula ex farina milii cū
lacte caprino. Item dant lac coctum. Et eo ca/
su a balneo quiescat: in umbra sedeat: et flabel
lo euentetur. Exterius aut corpus cum frigidis
& stipticis iungere non absq; piculo est. Con
tra sextum si caliditate epatis & renum id acci
dit: que mēbra duo suspecta haberi debēt: que
res colore urine rubeo & igneo cōprehendēt
tūc oportet ut preuisio fiat cū applicitis extra
& intus infrigidantibus. unū supra de balneis
sulfureis: q; epar calidum habet pūssione utat.
Nam iungatur post exitum p parū spaciū cir
ca p horam regio epatis & renum cum aliquo
infrigiditate. ut Recipe infrigidatīs Gal. unc. i.
sandalorū alborū & rubeorū an. 3. 5. nam sic
cōpositū utriq; cōfert. Q. d. et fortius fieri pote
rit lē ualeat trazea hic ex semini. iiii. cōium fri
gidorū an. unc. 5. fiat trazea. lē & cōfectio tri
asandalog: & plura similia. Quod si fuerit eli
quatioe humorū colericog: sic acuentiū urinā
eorū cōmixtione: tūc euacuentur illi humores
cum pilulis de qbus in. 4. & utatur trazea di/
cta uel confectione. Contra septimum si fluat
exuberanter dimittatur balneū. nam uerēdū ē
ne contentiua uirtus cerebri sit nimis debili/
tata. Quod si fuerit pp uehementē caliditatem
ipressam: fiat ut actū i primo scdo et tertio. Q. d.
si nō nimis fluxerit & debilitate cōtētiue eue
nerit: odoret nigella torrefacta in manu cum
petia gestando. uel fiat aspicio pulueris super
caput ipsum cōfortatis. ut Recipe laudani sto
racis calamite rosarū ligni aloes an. 3. 5. sanda
race. 3. vi. spodii. 3. 5. macis. 3. 5. Item fiat acu
lus ex puluere rosarum & sandaraca & si/
milibo. Cōtra octauum q; uenire cōsueuit ex

laxitate parū oris stomaci: aut pp resolutionē
aut pp fluxum materierum ad os eius. Et tunc
in utroq; casu ualet diacitoniten zucharinum
acceptum post cibū: aut miua citionorū zucha
rata. Item detur miua cū aqua mente & uino
granatorum mane sero et in meridie. lē cōfert
syrupus de menta cum rosato: & aqua cicoree
& absinthii. lē oxizachara & similia. Possunt
et multa alia accidere nocumenta: ut febris q;
his aliqñ accidit q; colerici sūt: et iordinate bal
neum assumunt. Et omnibus his remedia sic
scribere esset practicam a capite ad pedes con/
dere uolo itaq; ut hic in pñentiarū sic de cōio
ribus etiā ut nobis sint uerbi lgratia sufficere.

Sequuntur canones balnei delaporeta.

Cōsumatis sic cōtibus i obseruatiōe bal
neorum attendendis: et expeditis remediis ali
quibus contra accidentia in balneis euenire
cōsuea. Restat p cōplemēto capituli ut cano
nes speciales in obseruatiōe assumptiōis aque
delaporeta scribamus: quos sperātes et nō ho
norantes in grauiā incurrunt picula ut statim.
ut enim pmissum fuit post canones cōes cōiū
balneorū. Nunc scribemus particulares cano
nes in assumptione aque delaporeta magna
cum obseruantia atēdēdos. Et certe ut de bal
neo actum: balneū hoc est ueluti alterū sacra/
mentū. Nā quēadmodū ex assumptiōe uia
tici bonis uita cōceditur: malis uero mors da/
tur. ita in assumptione huius aq; boni quia cum
recta obseruantia assumētes liberant. mali qa
eam negligētes moriuntur. Et ideo uulgariter
apud ytalos dicit. Bagni delaporeta oite gua/
nisse oi te neta. Hoc est dictum. balnea delapo
reta aut te sanant aut te interficiunt. Dicamus
itaq; primū et in principio capituli actum. qd
accedentes ad balnea hec: prius per dies duos
ad minus quiescant antequā balneum ingredi
antur. tum quia iinere fatigati. tum noui aeris
ingressione. Secundo cotidiana cōstitutiō cō
tēplet: de qua i precedēti capitulo qm. eo in lo
co aer frigidus est multiū: ut in eo tēpore hoies
rigeant ut dicitur. quamobrē estate suā naturā
nō seruante sed ad frigidū declināte. nō absq;
timore future lesionis aqua illa bibetur. Ter/
tio non ingrediat nisi prius bñ purgatus: et
q; preceptis utilibus premūitus erit. q; i reliquo
rū balneorū assumptiōe dicta sunt. et illa non
negligat: qm eorum negligētia piculū minat.
Quanto in nomine yesu quia saluatoris nri bal/
neū ingrediat: in eoq; morā cōtrahat: ut de ali
is actū ē. et cōiter tempus tale ponit hora una

Verū pīcularius signū pōnūt scribentes: quia esse debet donec pēdat digitorū extremitates incipari: deinde exeat & exicet & quiescat: & pannis optimis e ne a frigore ledat se muniat etiā si facultas adest lectum ingrediatur in quo iaceat p horam somnū penitus postponendo: quoniam ex somno tali plures mortui sunt. Et ea die prandiū & cena levis sit ciborū laudabiliū: de quibus actum in precedētibz canonibz canōe. xii. Et nota qd balneū hoc famē inducit ideoq; non obtemperat appetitui: sed multum parce comedant: & qm debilitatus ē stomachus bene massicent: ut facilius digerant. nā expost ea fortificabit. & p illa prima die sufficiat sibi ille unicus introitus. Sequenti uero die in ortu solis ad aqueductū accedat: in quo loco aqua illa potatur. & tunc de ea bibat duo usq; ad tria uascula ibi mensurata et cōsueta. & hic bene contēplet uirtus etas. Deinde pambulet p spacium quarti hore uel circa: deinde redeat ad locū & tria alia bibat et expostea pambulet ut dictū: sicq; tertio & q̄rto faciat: & assumere nō desistat donec apparere incipiat exitus eius aut p os aut p urinā aut p secessum: & in ea caliditate qua ipse assumptus: que ut ab eo melius comprehendat in uale uitreo mingat. Deinde quiescat p tempus: expostea balneū intret: moxq; in eo ut actū: exeatq; & stuphā ibi pxi mam ingrediat et pānis exicet: deinde lectū ingrediat in quo qescat & nullo mō dormiat: sicq; transacta hora uel horis duabus ad potū aque accedat: & faciat ut de ea dictū prius: deinde quiescat p tēpus usq; ad cenam & sit cena levis: boni cibi: facilis digestōis: ut in. xii. canone actum: & brodialia et alia magis cōmēdant. Altera uero die in crepusculo balneum ingrediat moxq; exeat ut dictū est et eo die prandeat. Deinde circa. xx. horam quia post prandiū p horas octo iteq; balneū ingrediat: & exeat cum canōe dicto: sicq; agat alternatis diebus. quia una die bibēdo aquā bis balneū ingrediat: hocq; cōtinuet decē. xy. xx. dies ut uirtus tolerabit. Quod si ultra tolerantia uirtutis affectuose atq; impetuose sumere curabit periculum grāde aut mortē incurret: pariformiter si in eius quantitatis assumptōe excedet: quare assumens in his sit moderatus. Et scito qd balneatio in eo ad potum eius est sicut digestiū ad medicinam. Nam et si debilitat disponit: digerit: & sic preparat humores in uniuerso peccantes ad exitum. Qui autē ad ea pficiuntur cronicis egreditudinibz laborātes: in eis āpliori

tempore hospitari debēt. nāq; quiete & nō impetuose assumere immo aliis q̄tius. ū de interponant diem unā q̄tis oīno inter assumptōne balnei & potū aque: in quo neq; balneent neq; potent. Potus autē sit uinū pauciferū nullo modo limphatū. q̄nimo aquā uisū abhorreat: & ē melius iterare q̄ i unica uice bibere multū. Nō dormiat replico qm canon aureus est: stet autem solatiis & ludis &c. et absq; ulla corporis fatigatōne. Verum si contingeret ut q̄s se debilitatum multū sentiret: de sero potest assumere ouū uel aliquod tale restauratiū: dūmō digestio precedens fuerit celebrata. Et q sic debilitant magis: quietē interponat maiorē. Et ideo princeps ut actum: balneum assumi debet q̄te ordinate nō impetuose. Cum autē recessus a balneis intendit: debet prius in loco ipso sic quietus stare p dies duos ad tres: ante q̄ ad iter se ponat bono cum regimine et aeri suauiter se exponere: precipue cum iter longinquū fuerit unde equestres et pedestres primis in diebz itinera parua ac suauia faciat: suisq; consuetis comedant horis: neq; famem tolerēt. Navigātes autē longiora multū facere poterunt bibant ut actum. Et oēs tales preter hos q balnea deporeta sumplerūt in meridie dormire poterūt. Poretani uero post assumptōnem balnei stent decem diebus. expostea usq; ad. xy. q nō dormiant in meridie: et est locus eius speculatiōis. Nā cum post euacuatiōem p pharmacum factā seq̄ debilitas aliqua: a medicis somnus introducitur. Ita et in euacuatiōe per potum talis aq postq sequit debilitas somnus concedi debet: cū sit humectatiuus uirtutis naturalis et aialis et uitalis confortatiuus ut actū. Quod si dicat retinet humiditates iam in fluxu positas: a qbus alleuiant uapores mali: et mala qualitate balnei infecti. hoc quidem obflare non debet qm in exhibitōne farmaci humores sic i fluxu positi sunt: et ab eis uapores maligni magis eleuari uident ob impressiōne malam a pharmaco factā: q̄ etsi correctum est: nō est quin scamoneatū uenenosa aliqua qualitate nō inficiatur quod de aqua porete minime cōtingere uidet. Arguit et fortius somnū sic cōuenire magis sicut enī assumptōe aque balnei corpus crebro et multū euacuat: qua ex euacuatiōe nō parua uirtus totius prostermit: ita corpus debilitat i febre acuta contingit qua plures crises fiunt ut quarta: septima. xi. xiiii. et ultra. Sed in casu secundo cōmendatur somnus: ergo et in primo. Patet ex cōmuni practica opantiū: que res sic

confirmat. Na ut Auerois de sensu & sensato
Sonus e ligamentu uirtutu confortatioq; earu
Et princeps de his que accidunt ex somno. Di
cemus ergo q; somnus oēs opatiōes naturales
fortes efficit. Fortassis id dicit q; reuocatōe ca
loris adintra & caliditate balnei iam in humo
ribus impressa: corpus contingit supflue cale
fieri: quāobre ad putredinē disponunt hūores
Nam ea actio est caliditatis supflue atq; extra
nee: quod obflare nō uidet: qm̄ ex aliis balne
is etiā calidiorib; multū hoc contingere nō ui
demus tantū uidelicet piculū hoies ex somno
diurno icurrere. Diceret & iterum q; ex aqua
remissiori interius assumpta corpa multo plus
calefieri: quod ex intensius calida sic ad extra
applicata: locus est speculatiōis: quare specula
tor id affirmare uideret: etiā si ex exteriori cor
pori approximata tm̄ calefieret: somnum ē in
tercidi debere. Na pporionādo aquas & mo
dum applicatiōis adinuicē id contingere posse
nemo negabit. amplius hi ueluti cōualefcētes
sunt habēdi: qbo somnus a medicis nō negat
diurnus oīno. unde quanti. secūda. de regimie
cōualefcētiū. Et somnus diurnus fortasse est
magis nociuus cōualefcēti. ppea quia molli
cat eū. i. quia supflue humectat. Et fortasse cō
fert ei ppea q; facit cruditatē: & frangit de uir
tute caloris innati. Quib; inducit nō in oibus
talib; se balneantib; nō una & eadē ratio erit
euitādi somni: gnimo qbusdā cōuenire cēset
dum Arbitrant fortasse nōnulli eū phiberi
debere cū ex somno accēciēt hūores sulfure
infecti q; suo prauo odore spūs extermināt sua
forti caliditate resolutū: & mēbra exiccata tāta
precedente euacuatōe āplius exiccat: cōcurrēte
etiā uirtute salis. Quib; ex rebus debilitato p/
amplius calori naturali & mēbris ipsis: p que
uirtus constat: sic efficit uirtus impotens ad re
liquas humiditates regulādas: quare insequit
putrefactio: & corporis aut ad prauas egritudi
nes aut moniferas preparatio. Respōdebit for
tasse & idē contingere debere post farmaci sca
moneati assumptiōem ut actū: post autem eius
euacuatōem notabilē somnus precipit. nam
et ad ppositū maxime uidetur principis mens
de cura fluxus omniū modorū. inq; & ex me
lioribus reb; ei qui patit fluxū uentris est dor
mire: quare cū facta fuerit euacuatio tanta qua
debiles se sentiūt etiā in ceteros dies euacuatio
nem expectantes: somnus cōcedi debet. In
oppositū ē expientia famosa quā a uulgaribus
neq; a doctis accepi. ueq; ut Aristote. ubi ratio

& expimentū cōcurrūt: imbecilitatis est sine
infirmittatis intellectus plus rōi credere. Cōm
git enim intellectū sic decipi & rōis cām igno
rare. Ego qdem arbitror i re hac nō una sp̄ uia
pcedendū fore: sed uariis uariis cōcedendus
sit somnus. inspecta uirtute cōplexione cōsue
tudine tpe etate & similib; rebus naturalibus.
absolute tamē melius ē negare somnū diurnū
Sed nō raro ad ipsum cōcedendū nos uarie cir
cūstantie impellūt. ueq; nō negabo cōsuetudi
nes sic longo tpe probatas sp̄ uenerari debere.
neq; ad ipsas mordendas impetuosi & insolē
tes esse debemus. Hanc itaq; etiā exulāt aquā
ut ultra. xv. dies tāgere nō pmittant: sed interi
manus cū uino lauent. Abstinentūq; est a car
nibus omib; fructib; leguminib; & ab usu
acetii oīno. nocent caules agresta uua & ficus.
Sed inter oīa p mensem post a coitu tanq; a di
cto ueneno robusti abstineant. q; si debiles fu
erint p duos. Nam ex his oībo indicat quātū
balnea illa debilitāt. ideoq; debiles ad ea assu
menda nō nisi magno cū consilio accedāt: qm̄
sic in eorū balneorū iuuamēta cōfirmare quo
libet altero āno ad ea assumēda accedere opor
tere. Nec bononiēses medici quorum pace sic
scribā: cum corpa se bene disposita sentiūt uel
ppe: ad ea neq; ad alia assumenda accedāt. est
enim eorū alteratio fortis & c. non enim uirtus
indiget auxilio medicaminis: nisi cū nequerit
dominari. Postremo sciendū q; horū balne
orū & aliorū iuuamēta nō ita subito sentiunt:
sed p tēpus post maius & minus secundū regi
minis bonitatē uirtutis fortitudinē & similiū.
Vnde cōiter post mensem & ultra eorū utiles
effectus cognoscāt. nam interim uirtus ex bal
neo resoluta: ac membra sic cū bono regimine
habito restaurant. Et certe qdā uituperant hāc
aquā in uasis ligneis ad diuersa & longinqua
loca exportata cum id se plane itelligere dicāt
suis in uirtutibus ita debilitari ut nullius peni
tus sit uirtutis: quinsino ex ea sic corrupta lesas
esse: ut in quib; uidi. Et plures mihi dixe
runt ex ea sic exponata effectus bonos & si nō
oēs cōsecutos fuisse. Equidē arbitror nō ita salu
tiferam nōq; tante uirtutis eā esse ut que in bal
neis exit. Nam ut actū cito infrigidat: etiā si
morā i balneo cōtrahat. de quo supra. que res
& in ceteris itelligenda est. nam & eius alte
ratio que est ueluti ad corruptiōem preparatō
multum consideranda est.

Capitulū de modo inuestigandi mine
ram & mineras balnearum naturaliu.

PVD VETERES NO

stros mos fuit et usq; ad hanc
seruatus etate q; uestigatio
balnearu naturaliū p elam
bicatōne fieri debeat. unde
aqua fontis ab eis recipit si
haberi potest: que ita non alterata est in itinere
ut aqua balnei: que sic in transitu cum re extra
nea dici cōmiscetur. Et i uase uitreo quia in cu
curbita cum capillo ad distillandum ponitur.
nam cū calidi sit etherogenea sequestare prio
de generatione: sic pars aquea aerea & ignea
ascēdit & exiit: & terrestre cineritium in fundo
uasis remanet. Et ut amplius terrestre exiccet:
ne humidū cum eo cōmixtū iudicium expe/
ctatum alienet: quidam continuat ignem: sed
lentū ualde p paululū tempis postq; a uase nil
egredit. Quo facto terrestre illud a uase extra
hūnt: & sup amplam asserē extendūt. Alii idē
operantes in umbra illud terrestre exiccant Et
certe melior est exiccatio ad solem: ut ceteri a/
gunt pp salem & salnitru & sulfur. Nā sic ptes
salsole & nitrofe a sole coagulantur: qua ex re
melius discernūt: & partes sulfuree illumi/
nant & spetendiores reddūt. & certe iudiciū
tale p minerale hoc habitū uerius est. q; cum
aqua p ebullitōnem facta bitumine nro sic cō/
misceat: ipsam mineralē sic facientē & calidam
reddentē Sic itaq; eo exiccato tunc uno & plu
ribus sensib; cōprehendit: precipue cū de mi
neralib; noticia quo ad sensum habita fuerit.
Et ad rem accedēs: dico q; quidā opinati sunt
q; pars sulfurea pcpue qñ est cū aliis mixta et
nō predominās: p elābicatōne minime cōpre
hendi possit: ut dicant illā sulfuris naturā sape
& sic i uaporē subtilē cōuersam exalare Secus
si fuerit aqua tota sulfurea: aut multū a predo/
minio talis. Ex quo inferitur p elābicatōem
temptātes sic decipi. q; si cōingat ex plectōne
illius terre in ignē sulfuris odorē emittit: illud
aiūt nō: quia sulfur ibi sit accidere: sed quoniā
spūs subtilis ignei in ea derelicti sulfuris natu
ram sapiūt. Et adducūt similitudinē du sulfure
q; cū aliquā domū pcutit: post eius euanesce
ntiam sic derelictis spiritib; igneis tota sapit sul
furis odorē: cum tamē in ea nil sulfuris fuerit.
Quamobrem ad alia se signa conuertūt sensu
aliquo aut sensib; cōprehensa: de qbo statim
& ecte male pōt eoz opinio infringi. Vex
ut arbitror ex aliis signis efficacius cōcludam
aquā nostrā sulfuris tenere: precipue qñ fuerit
cū aliis mixtū. Sed hoc loco Aristotelis dictū

de quo supra postergandū nō est: q; oēs terme
sulfure participant: quoniā est prima cā calidi
tatis eaz: ut i principio secūdi huius: quē phi/
losophū secutus aio: ut ipse in libello de pprie
taib; elementoz ad minerarū balnearū cali/
darū scientiā habendā: duo nobis sensus deser
uiūt: uisus uidelicet & odoratus: quos princi/
pales enūciabimus: cū ceteri tres magnifice &
nobis in hoc iudicio deseruiāt: ut de eis statim
declarabimus: illis ad plenū nō deseruiētib;
sed uisus principaliter & magis: cū plures reze
differētiās ostendat metaphisice primo. Et est
simile iudiciū hoc iudicio q; ex signis medici
nalibus accipit. nam cū signa medicorum sic
efficacia et nō fallentia nō inueniant: sed noti
ciam sunt dantia ueritati ppinqua: hinc surgit
iudiciū extimatiuū: quare diuersi cum diuersi
tate extimatiue de occurrentib; egritudinibus
& casibus diuersa deponūt iudicia. Ita & in ex
plicanda minera termarū sit: qñ cum sic signa
non habeant oīno certa & efficacia. contingit
in mineris termarū scribentes variare. Quo lo
co accipias medicum non bone extimatiue su
giendum esse. Sic itaq; nō est de uno signo cō
siderandū: sed omnia uel plura & potentiora
illa sint: que in consimilibus nobis fidē facere
debent. Ex qbus inferit q; nō ex solo odore
iudicare debemus aquā balnei sulfuream esse
quoniā sic accidere deceptio pōt: sed ex odore
cum aliis ut dicamus: hec aqua ē in odore sul
furea: colore citrina: & eius seculentū cum in
igne pccit ardet: & odorem sulfuris emittit
& in superficie eius quandoq; natat unctuosum
quoddā: quod in igne missum statim flāmā e
mittit: & gustui sapore sulfuris denūciat: & a/
pud eā minera est sulfuris: ex qua artifices sul
fur condiūt et preparāt atq; purgāt. Cum item
hec oīa simul esse comprehendēs: nō dubites
aquā illā sulfureā denominari debere. Quod
si nō in omniū oīa hec potēriorib; sic in deno/
minādo danda fides ē. quare indagatorē taliū
oportet natura esse prudentiē. ūde cū sulfur sic
cū mineralibus aliis mixtū fuerit: oportet inda
gatorē et aliōz signa discurrere & potēriorib;
dare uictoriā. Dicamus uerbi gratia est cōmi/
xtum sali: In hoc autē gustus primo tibi deser
uiet: deinde si tibi placebit experientiā facere
poteris: de qua supra in balneo montis groti.
& fuit principalis inuentio Iacobi de dondis.
Quod si labor ille te afficiat: ad cinerū seculē
tum recurras: ipso ente disposito ut actū: quia
exicatiū sit et expāsum. prio enī illud oculis

ut indagator cōtemplare: partesq; citinas pri/
mū cōsideres: cū sulfur p̄ma causa sit calidi/
tatis terrarū: ut Arist. supra. licet. i omnibus
non sit prima & potissima. Deinde relucens
cōsidera q̄ false sunt nitrose aut salgēnose. iter
quas dīna suis ex signis accipitur: & visu gu/
stu tactu & auditu. visu qdē qm̄ sal plucidus
licet nō multū. salgēma autē multū. Nitru ue/
ro inter hos colores medium i luciditate tenet.
Gustu falsēdo percipit. Nitru ut actū de na/
tura salis est: acutius multum ipso sale. Tactu:
nam nitrum durius est sale: ut supra de eo. Au/
ditu: qm̄ sal in igne proiectū crepitat: & nō ni/
trū neq; salgēma. Pariformiter dicatur de alu/
mine. nā ad eius noticiā uisus gustus et tactus:
magnifice deseruiūt quoniā ad luciditatē rēdit
Tactu: qm̄ durum ualde: & iam tribus dictis
durius. Gustu: qui ceteris sensibus & hoc iudi/
cio nobis magis deseruire uidet: qm̄ notabilis
& magna sentitur stīplicitas. Itē & sapor aeris.
Pars uero cinerea visu gustu: qm̄ ad amaritu/
dinem declinat & ad albedinem. Partes uero
gipse eñee ferree pariformiter his sensibus cō/
prehenduntur. Et pars ferrea ceteris pondero/
sior. Quibus accipiat quantum necessaria ē
īdagatori mīerarū termage: mīeraliū exquisita
noticia. precipue ad eas partes que sensibus cō/
prehenduntur. Ob quam rem taceāt qui fortassis
me mordere uoluerint de exquisita mineraliū
doctrina: & eorum prolixitate superius posita
His omnibus sic patet partibus mīeraliū bñ
cōtēplatis ex pte suarū quantitatū ac qualita/
tum. quoniā nō eodē gradu caliditatis sunt oīa
nec frigiditatis ut supra. debet indagator sic
suo iudicio estimatiuo illas adinuicē compa/
rare proportionare: & potentioniū dare iūcto/
riam. a quibus aqua ipsa ap̄dominio dicet ta/
lis. Hoc autem facere non facile facio. Quod
si aqua aliqua plurimū de minerali tenet: aut
est uno solo contenta. tunc facile ē iudiciū tale
Quo loco mi illustri domine accipe quatum
medico necessaria ē prudētia. ad quod ppauci
respiciūt: plus litteras singulatiū medicorū nō
prudentiū honorantes: q̄ in litteris medicorū
prudētia pollentiū crede error est. Et si uera
sint que scripsimus: multis tamē placuit magis
ebullitio q̄ elambicatio: cum sit operatio calidi/
tatis fortior: sic etherogenea melius sequestrās
Cui opinioni adherere uidet: Ioannes de don/
dis supra. Sed certe experientia docet q̄ in forti
ebullitione partes terre magis ascendunt q̄ in
elambicatione: precipue cū suauiter sit: ut docui

in libello quem de aqua ardenti cōposui. nam
cum licinio lucerne ardentis conficit: fit enim
ita suauis calefactio: ut subtiles partes exalent
terrestribus parum molestatis. Equidē exptus
sum in ebullitione q̄ ptes pauce terre remanēt
Vnde plus placet elambicatio. Quibus oīb;
accipiat primo q̄ necessarius fuit cōitati medi/
corū: et mortaliū salubritati nosser hic libellus
cum ante memoria hominū neminē scripsisse
ita luculenter diffuse: aut paucos intellexim
p quo semper gratias ac laudes deo meo do.
Nam sic utilis erit posteritati hominū & medi/
cis q̄ de consulēdis balneis amplam clarā atq;
exglitam in eo noticiā habebūt: ut consilia in
scriptis sic absq; graui labore cōponāt. Secū/
do q̄ntū ad nominis tui gloriam accedet: cum
italis orientalibus occidentalibus septētriona/
libus atq; meridians: q̄ necessarius sit. Quib;
in locis nomen tuū predicabit: cum sit sic noie
tuo insignitus: quapropter p orbem totum no/
minaberis. Et cum sperem eum in ppetuū ma/
nere: sic ppetuo uite tue causa a me datur. ūde
cum marone pstringens dicā. In freta dū fluuii
current dum montibus umbre. Lustrabūt cō/
nexa polus dū sydera pascet. Semp̄ honos no/
menq; tuum laudesq; manebūt.

Liber de balneis & termis naturalibus to/
tius mundi cum suis omnibus p̄prietatibus:
necnō de balneis et termis artificialib; editus
a dño Michale fauonarola philosopho medi/
corū singulari: impressus bononie impensa be/
nedicti hectoris bononienſis: adhibita solenti
cura diligentissimi uiri: explicit. Anno salutis
1493. tertio idus maias. Illustriss. D. lo. Bēti
uolo: secundo. P. P. & c. tempu. bononiēsem
optime gubernante.

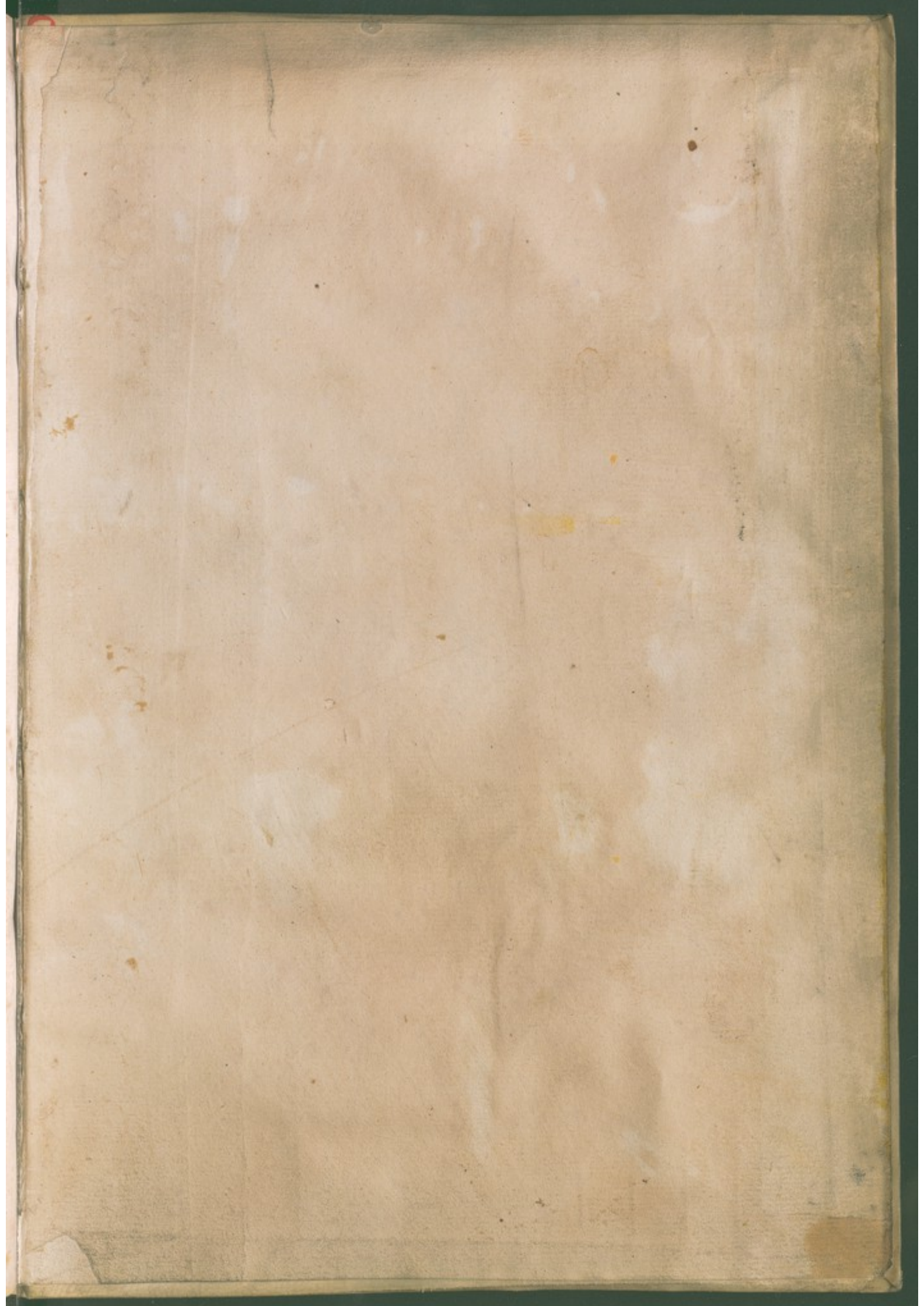
Finis.

Laus deo creatori rerum omnium

A. iiii. b. iiii. c. iiii. d. iiii. e. iiii. f. iiii. g. ii.

Omnes sunt termi: preter g. quod duo habet
tantum folia.

nostra deus no sta

Ista vestibula et

